

**KÄSITYKSET LAPSISTA, LASTENKASVATUKSESTA JA
LAPSUUDESTA 1800-LUVUN RANSKASSA**

Maisterintutkielma

Anni Simelius

Historian maisteriohjelma

Humanistinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Toukokuu 2021

Tiivistelmä

Tiedekunta: Humanistinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Historian maisteriohjelma

Tekijä: Anni Simelius

Työn nimi: Käsitukset lapsista, lastenkasvatuksesta ja lapsuudesta 1800-luvun Ranskassa

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Toukokuu 2021

Sivumäärä: 60

Avainsanat: Lapsuus, lastenkasvatus, 1800-luku, Ranska, porvaristo

Säilytyspaikka: E-Thesis- ja Helda-tietokannat

Tiivistelmä: Tutkielmani tutkimusongelma koostuu kolmesta kysymyksestä koskien 1800-luvun Ranskaa: (1) Millaisia tulkintoja lapsista ja heidän ominaispiirteistään esitettiin? (2) Millaisia näkemyksiä lastenkasvatuksesta esitettiin? (3) Millaisena ikäkautena lapsuus esitettiin? Lisäksi pohdin lapsista esitettyjen käsitysten taustoja ja motiiveja sekä käsityksissä ilmeneviä ristiriitaisuuksia ja muutoksia. Tutkielmani teoriatausta pitää sisällään käsityksen lapsuudesta kulttuurisidonnaisena ilmiönä, jonka moninaiset ilmentyvät heijastelevat aikuisten erilaisia tapoja suhtautua lapsuuteen. Tutkielman alkuperäislähdeaineisto koostuu lapsuutta käsittelevästä kirjallisuudesta 1800-luvun Ranskasta. Tarkemmin ottaen kyse on viidestä kirjailijasta, joiden teokset saavuttivat omana aikanaan suuren suosion: (1) Felix Dupanloup (1802-1878) ja hänen teoksensa *L'Enfant* (1869), (2) Victor Hugo (1802-1885) ja hänen lapsuutta käsittelevät runonsa kokoelmista *Les Contemplations* (1856), *Les Feuilles d'Automne* (1831), *Odes et Ballades* (1826), *Les Rayons et les Ombres* (1840) ja *Les Voix Intérieures* (1837), (3) Gustave Droz (1832-1895) ja hänen teoksensa *Monsieur, Madame et Bébé* (1866), (4) Edouard Grimard (1827-1909) ja hänen teoksensa *L'enfant: son passé, son avenir* (1889) sekä (5) Ernest Legouvé (1807-1903) ja hänen teoksensa *Les Pères et les Enfants au XIXe siècle* (1887). Hugon ja Drozin teokset edustavat kaunokirjallisuutta, kun taas Dupanloupin, Grimardin ja Legouvé'n teokset ovat tutkielmia lapsista ja lastenkasvatuksesta. Tutkielmani keskeiset tulokset viittaavat siihen, että lapsuudesta luotiin 1800-luvun Ranskassa ristiriitaisia representaatioita, jotka voidaan karkeasti jakaa kahteen ryhmään. Ensimmäisessä lähestymistavassa lapset esitetään paheellisena ja moraalisesti aikuisten alapuolella olevana ihmisryhmänä, joka tarvitsee aikuisen voimakasta muokkausta ja ohjausta. Tässä lähestymistavassa korostetaan kasvatuksen tärkeyttä ja puolustetaan autoritääristä kasvatustapoa. Lapsuudessa ja lapsenmielisydessä ei nähdä itseisarvoa. Päinvastaisessa lähestymistavassa lapset esitetään hyveellisinä ja moraalisesti aikuisten yläpuolella olevana ihmisryhmänä. Lapsuus ja lapsenmielisyys ovat ihannoinnin kohteena. Luottamus lasten kyvykkyyteen ilmenee lastenkasvatuksessa lasten autonomiaa puolustavina kannanottoina. Erilaiset esitykset lapsista, lapsuudesta ja lastenkasvatuksesta heijastelevat erilaisia ihmiskäsityksiä ja näkemyksiä siitä, mihin suuntaan yhteiskuntaa halutaan kehittää.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1 Aihe ja tutkimusongelma	1
1.2 Käsitteet ja alkuperäislähteet	2
1.3 Tutkimustilanne ja tutkimuskirjallisuus	7
2. KÄSITYKSET LAPSISTA	10
2.1 Paheellisuus vai hyveellisyys?	10
2.2 Lapsenmielisyyden ja lapsuuden arvo	20
2.3 Lasten ja aikuisten ero	24
3. KÄSITYKSET LASTENKASVATUKSESTA	27
3.1 Kasvatuksen tärkeys ja vastuiden jakautuminen	27
3.2 Kasvatusmetodien vastaparit	36
3.3 Lasten suojele	44
3.4 Leikki vai työ?	47
4. JOHTOPÄÄTÖKSET	53
KIRJALLISUUSLUETTELO	57

1. JOHDANTO

1.1 AIHE JA TUTKIMUSONGELMA

Tutkielmassani tarkastelen käsityksiä ja keskustelua lapsista, lastenkasvatuksesta ja lapsuudesta 1800-luvun Ranskassa. Kyseinen vuosisata oli monella tapaa keskeinen lapsuuden historiassa. Lasten elämässä tapahtui muun muassa seuraavanlaisia mullistuksia: perinteinen maaseutuyhteisö vaihtui monen lapsen elämässä kaupunkiympäristöksi, koululaitos syntyi instituutiona, joka imaisi sisäänsä kaikki lapset luokkaan ja sukupuoleen katsomatta muovatakseen heistä halutunlaisia kansalaisia valtiovallalle, lapset suljettiin työelämän ulkopuolelle ja lainsäädännössä lapsille turvattiin erityisiä oikeuksia. Lapsuuden historian tutkijoiden keskuudessa puhutaan tällaisista 1800-luvun ilmiöistä sellaisilla termeillä kuin ”pitkä lapsuus” ja ”suojattu lapsuus”.¹

Lasten elämässä tapahtuneiden mullistusten taustalla vaikuttivat osaltaan aikuisten muuttuvat käsitykset siitä, millaisia lapset ovat, millainen lapsuuden kuuluisi olla ja miten lapsia tulisi kohdella ja kasvattaa. Modernille länsimaiselle kulttuurille tyypillinen tapa suhtautua lapsiin alkoi hahmottua jo 1700-luvun puolella sellaisten aatevirtausten kuin valistus ja romantiikka myötä. Filosofinen pohdinta lapsuuden luonteesta sekä lisääntyvä huoli lasten hyvinvoinnista perheessä ja yhteiskunnassa ilmenevät jo tällöin.² Kuitenkin vasta 1800-luvun kuluessa uudet käsitykset lapsista ja heidän kohtelustaan vakiintuivat lainsäädäntöön ja lasten suuren enemmistön elämään. Tästä johtuen 1800-lukua voidaan kutsua modernin länsimaisen lapsikäsitteen kodifikaation vuosisadaksi.³

Tutkielmassani keskityn tarkastelemaan aihetta Ranskan kontekstissa. Ranska oli 1800-luvun Euroopan johtavia kulttuurimaita, josta käsitykset mitä moninaisimmista aiheista levisivät muihin maihin.⁴ Siksi ranskalaisilla käsityksillä lapsuudesta on erityinen painoarvo. Tutkimusongelma jakautuu kolmeen kysymykseen koskien 1800-luvun Ranskaa:

1. Millaisia tulkintoja lapsista ja heidän ominaispiirteistään esitettiin?

¹ Pollock 2002, XV; Heywood 2018, 95; Heywood 2007, 239, 251.

² Brown 2002, 2–4; Pollock 2002, XV–XVI; Frijhoff 2012, 22–23.

³ Brown 2002, 2–4; Pollock 2002, XV–XVI.

⁴ Heywood 2018, 11.

2. Millaisia näkemyksiä lastenkasvatuksesta esitettiin?

3. Millaisena ikäkautena lapsuus esitettiin?

Keskeistä on myös pohtia lapsista esitettyjen käsitysten taustoja ja motiiveja sekä niissä ilmeneviä ristiriitaisuuksia ja muutoksia: Miksi lähdetekstien kirjoittajat luovat lapsuudesta erilaisia representaatioita? Miksi he rakentavat lapsuutta juuri näin? Miten 1800-luvun aatteelliset ja yhteiskunnalliset muutosvirtaukset ilmenevät lapsuuskäsityksissä ja niissä tapahtuneissa muutoksissa?

Rakenteeltaan tutkielma jakautuu kahteen pääluukuun, joista ensimmäinen keskittyy käsityksiin lapsista ja toinen käsityksiin lastenkasvatuksesta. Ensimmäisessä pääluvussa pohditaan muun muassa seuraavanlaisia kysymyksiä: Millaisia ominaispiirteitä lapsiin liitettiin? Katsottiinko näiden piirteiden edustavan paheellisuutta vai hyveellisyyttä? Mistä lasten hyveiden tai paheiden katsottiin johtuvan? Miten lasten katsottiin eroavat aikuisista? Kumpi nostettiin ikäkautena ja ihmisryhmänä arvoasteikossa ylemmäksi, lapset ja lapsuus vai aikuiset ja aikuisuus?

Toisessa pääluvussa pohdittavana on sellaisia kysymyksiä kuin: Koettiin lastenkasvatus tärkeäksi? Kenellä nähtiin vastuu lapsista? Miten vastuut jakautuivat perheen ja yhteiskunnan välillä ja sisällä? Korostettiin kasvatuksessa autoritäärisyyttä, ankaruutta ja välinpitämättömyyttä vai lasten autonomian kunnioittamista, hellyyttä ja huolenpitoa? Katsottiinko lasten tarvitsevan aikuisten suojelua? Ymmärrettiinkö lapsuus huolettomaksi ikäkaudeksi vai nähtiinkö lapsilla velvollisuuksia? Monet näistä kasvatusta koskevista teemoista sivuavat osittain myös kysymyksiä lasten kohtelusta ja hoidosta. Tällaisia ovat esimerkiksi yhteiskunnan vastuu lapsista ja huolenpidon merkitys lastenkasvatuksessa. Käsityksiä lapsuudesta esitellään kummassakin luvussa.

1.2 KÄSITTEET JA ALKUPERÄISLÄHTEET

Tutkielmani ytimen muodostavat käsitteet lapsi ja lapsuus. Pyrkimys selvittää, mitä nämä käsitteet tarkoittivat 1800-luvun ranskalaisille, sisältää jo itsessään oletuksen, että niiden merkitys ei ole itsestään selvä. Toki on olemassa joukko biologisia ja psykologisia seikkoja, jotka erottavat lapset aikuisista ja lapsuuden aikuisuudesta. Lapset eroavat aikuisista fyysisen kokonsa ja ulkomuotonsa sekä psyykkisten ominaisuuksiensa suhteen: he ovat usein pienempiä, suloisempia ja impulsiivisempia kuin aikuiset.⁵ Lapsuus on myös kaikissa kulttuureissa sosiaalistumiskausi, jonka

⁵ James & Jenks & Prout 1998, 23–24; Mead 1956, 6–10; Frijhoff 2012, 11.

aikana lapset omaksuvat kasvuympäristönsä kulttuurin. Toiminnan tasolla tämä tarkoittaa sitä, etteivät lapset aina osaa toimia kulttuurinsa normien ja odotusten mukaan, esimerkiksi käytöstopojen suhteen.⁶

On siis olemassa joitakin universaaleja piirteitä, jotka erottavat lapset aikuisista ja lapsuuden aikuisuudesta. Eri kulttuureissa on kuitenkin erilaisia tapoja suhtautua näihin eroihin, joita lasten ja aikuisten välillä on. Havaituista eroista tehdään erilaisia tulkintoja ja niille annetaan erilaisia merkityksiä. Tulkinnat lapsista konkretisoituvat lasten elämässä ja kohtelussa erilaisilla tavoilla. Lasten ja aikuisten eroja voidaan korostaa tai jättää ne vähemmälle huomiolle. Eroille annetuista merkityksistä ja painotuksista riippuu, missä määrin lasten katsotaan tarvitsevan erityiskohtelua, kuten eristämistä aikuisista tai vapautusta työnteosta tai muista velvollisuuksista. Tässä mielessä käsitykset lapsista ja lapsuudesta ovat aina jossain määrin kulttuurisidonnaisia eli kulttuurisia konstruktioita.⁷

Merkille pantavaa on myös, että näitä käsitteitä rakentavat aina aikuiset. Käytännössä lähes kaikki, mitä tiedämme menneisyyden lapsista, on jollain tavalla aikuisten välittämää. Yhtä lailla nykypäivän lapsuudentutkijat ovat kaikki aikuisia. Toisin sanoen sekä lapsuuden historian alkuperäislähteet että tutkimuskirjallisuus ovat sellaisten henkilöiden luomia representaatioita lapsuudesta, jotka itse ovat jo jättäneet lapsuuden taakseen. Tällöin näkökulma lapsuuteen on aina jossain määrin värittynyt aikuisuuden kokemusten kautta.⁸ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö lapsuuden tutkimus olisi mahdollista tai arvokasta. Aikuisten käsitykset lapsista ovat sikäli tärkeitä, että lapsuus ikäkautena ja lapset ihmisryhmänä ovat voimakkaassa alistus- ja riippuvuussuhteessa aikuisiin. Lasten elämä muodostuu pitkälti sellaiseksi kuin aikuisten heitä koskevat käsitykset ja kohtelu määräävät.

Käsitteistä lapsi ja lapsuus on myös tärkeä tuoda ilmi muutama seikka suhteessa 1800-luvun Ranskan kontekstiin. Tutkielman lähdemateriaali koostuu tuona aikana kirjoitetusta, lapsia käsittelevästä kirjallisuudesta, jota esittelen myöhempänä tarkemmin. Teksteissä on havaittavissa kolme ennakkoletusta, joita kirjoittajat pitävät itsestään selvinä esitellessään näkemyksiään lapsista. Ensinäkin kirjoittajat eivät koe tarpeelliseksi avata teoksissaan sitä, minkä ikäisiin ihmisiin he tarkalleen ottaen viittaavat termillä lapsi. 1800-luvun Ranskassa lapsuuden katsottiin yleisesti jakautuvan kahteen ikävaiheeseen, joista ”petit enfance” kesti noin 6-7 vuoden ikään asti ja ”enfance” tästä murrosikään eli noin 12.-14. ikävuoteen.⁹ Toisaalta lainsäädännön näkökulmasta 16. ikävuosi näyttäytyy

⁶ James & Jenks & Prout 1998, 23–24; Mead 1956, 6–10; Elias 1939, IX–XII.

⁷ Benedict 1956, 21–23, 27–30; James & Jenks & Prout 1998, 23, 27, 146.

⁸ Frijhoff 2012, 11–12, 19; Dekker & Kruithof & Simon & Vanobbergen 2012, 1–4.

⁹ Crubellier 1979, 14–15; Heywood 2007, 73; Rollet 2001, 251.

jonkinlaisena rajapyykkinä lapsuuden ja aikuisuuden välillä: lapsityövoimaa rajoittavia lakeja ulotettiin 16 vuoden ikään saakka, samoin alle 16-vuotiaille oli oma rikostuomioistuimensa. Varsinaisesti ajatus nuoruudesta ikäkautena lapsuuden ja aikuisuuden välillä sai kuitenkin laajaa hyväksyntää vasta 1900-luvun puolella.¹⁰

Lapsuuden keston lisäksi kirjoittajat eivät myöskään katso tarpeelliseksi selittää, miksi he viittaavat termillä lapsi ensisijaisesti poikalapsiin ja porvarislapsiin. Teoksissa käsitellään lapsuutta ja lastenkasvatusta pitkälti porvarispoikien kontekstissa, mutta tätä painotusta ei nähdä tarpeelliseksi kirjoittaa auki esimerkiksi teosten otsikoihin tai johdantoihin. Painotukset käyvät kuitenkin ilmi jatkuvasti epäsuorasti. Poikakeskeisyys ilmenee esimerkiksi siten, että termin lapsi kanssa käytetään synonyymeinä sellaisia maskuliinisia termejä kuin ”il” (yksikön 3. persoonan maskuliini), ”fils” ja ”garçon” (poika) sekä ”jeune homme” (nuori mies). Porvarillisuus puolestaan näkyy muun muassa siten, että pohdittaessa lasten velvollisuuksia käsitellään lähinnä koulutyötä, kun taas lapsityövoiman käytöstä esiintyy lähinnä joitakin irrallisia huomiota.

1800-luvun Ranskassa sukupuoli ja luokka vaikuttivat suuresti yksilön asemaan ja toimintamahdollisuuksiin yhteiskunnassa. Porvarillisessa ideologiassa naisen paikka oli kodin yksityisessä piirissä, kun taas julkinen tila kuului miehille. Tyttöjen kasvatusta ei koettu yhtä tärkeäksi kuin poikien, sillä porvarinaisen rooli rajoittui pitkälti kodin ja lasten hoitamiseen. Poikien kasvatusta oli ensi sijalla, sillä heidän tuleva roolinsa nähtiin tärkeämpänä sekä perheen että yhteiskunnan kannalta. Mies oli perheen pää, joka oli vastuussa perheen elannon hankkimisesta ja sosiaalisen statuksen ylläpidosta.¹¹ Tehtävä oli tärkeä, sillä porvariston arvomaailmassa rikastuminen ja sen kautta tapahtuva sosiaalinen nousu olivat keskeisiä päämääriä.¹²

Lisäksi miesten rooli yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa oli keskeinen. Porvaristo oli poliittisesti valveutunut luokka, joka pyrki aktiivisesti edistämään omien intressiensä toteutumista yhteiskunnassa. 1800-luvun kuluessa porvaristo nousi vauraimmaksi ja vaikutusvaltaisimmaksi luokaksi osana kehitystä, jossa staattinen sääty-yhteiskunta muuttui dynaamiseksi luokkayhteiskunnaksi. Porvarillisessa ideologiassa yksilön asema ei perustunut syntyperään vaan henkilökohtaisiin kykyihin ja ansioihin.¹³ Täten poikalasten kasvatusta koettiin ensisijaiseksi, sillä heidän tuleva roolinsa oli perheen sosiaalisen statuksen ylläpitäminen ja kohottaminen sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen.

¹⁰ Heywood 2007, 41–42; Rollet 2001, 134; Clark 1991, 288, 292.

¹¹ Crubellier 1979, 273–277, 284–287; Klinge 1994, 140–141; Seigel 2012, 306, 312–315.

¹² Crubellier 1974, 110–112; Klinge 1994, 132–135.

¹³ Klinge 1994, 7, 22, 132; Crubellier 1974, 120.

Porvariston valta-asema 1800-luvulla ilmeni myös heidän johtavassa asemassaan julkisen keskustelun osalta. Täten on ymmärrettävää, että myös yleiset käsitykset ja keskustelu lapsista edustavat porvarillista näkökulmaa. Lapsia ja heidän kasvatustaan käsittelevä kirjallisuus koki 1800-luvun Ranskassa räjähdysmäisen kasvun niin tieto- kuin kaunokirjallisuudenkin osalta. Lapsista tuli merkittäviä hahmoja ranskalaisessa kirjallisuudessa 1800-luvun alussa, ensimmäiseksi romantiikan runoudessa. Vuosisadan jälkipuolta puolestaan leimaa valtava määrä tieteellisiä, uskonnollisia ja käytännönläheisiä teoksia koskien lapsia ja lastenkasvatusta.¹⁴

Tutkielman lähdeaineisto muodostuu viiden omana aikanaan paljon huomiota saaneen kirjailijan teoksista. Piispa Félix Dupanloup (1802-1878) oli 1800-luvun Ranskan tunnetuimpia ja vaikutusvaltaisimpia kirkollisia mielipidevaikuttajia. Hän lukeutui oman aikansa maineikkaimpiin saarnaajiin ja tuotteliaimpiin kirjailijoihin. Dupanloup otti kantaa kaikkeen mahdolliseen lastenkasvatuksesta politiikkaan. Hänen sanojensa painoarvoa lisäsi moni kunnioitusta herättävä virka: hän oli Orléansin piispa vuodesta 1849 lähtien, Ranskan akatemian jäsen vuodesta 1854, kansalliskokouksen jäsen vuodesta 1871 ja senaattori vuodesta 1875.¹⁵

Dupanloupin elämäntyönä oli puolustaa katolisen kirkon ja katolisen uskon asemaa modernisoituvassa yhteiskunnassa. Hän pyrki säilyttämään kirkon yhteiskunnallisen valta-aseman sekä kristillisen maailmankuvan ja perinteet. Hän oli monarkisti, joka haikaili monella tapaa *Ancien Régimeä* ja sen aikaisen yhteiskuntajärjestyksen säilyttämistä. Dupanloup puhui vuolaasti monia oman aikansa valtavirtauksia vastaan. Näihin lukeutuivat muun muassa antiklerikalismi¹⁶, ateismi, moderni tiede, tasavaltalaisuus, demokratia, vallankumouksellisuus ja sosialismi.¹⁷

Erityisesti lastenkasvatuksen osalta Dupanloup tunnettiin traditionaalisenä ja konservatiivisena auktorina. Ennen piispallista ja poliittista uraansa Dupanloup vietti yli kaksi vuosikymmentä opettajana ja rehtorina kirkollisissa oppilaitoksissa Pariisissa.¹⁸ Hän julkaisi uransa aikana lukuisia teoksia koskien lapsia ja lastenkasvatusta. Hänen suuren suosion saavuttaneet teoksensa säilyttivät auktoriteettiaseman lastenkasvatuksessa aina ensimmäiseen maailmansotaan asti. Erityisesti tällainen asema oli hänen teoksellaan *L'Enfant* vuodelta 1869.¹⁹ Omiin kokemuksiinsa ja uskoonsa vedoten

¹⁴ Bethlenfalvay 1979, 9–10, 17, 119–120; Heywood 2007, 36–37.

¹⁵ Marcilhacy 1962, 2, 11; Harvey & Heseltine 1959, 234; Marthaler 2003, 942–943.

¹⁶ Antiklerikalismi tarkoittaa 1800-luvun Ranskan kontekstissa liikehdintää, joka pyrki heikentämään katolisen kirkon perinteisesti voimakasta vaikutusta ranskalaisessa yhteiskunnassa. Antiklerikaalit pyrkivät esimerkiksi sekularisoimaan koulujärjestelmän ja lainsäädännön sekä heikentämään kirkon ja valtionjohdon perinteistä liittolaisuutta.

¹⁷ Marcilhacy 1962, 2–4, 19–28, 42–44; Marthaler 2003, 942–943.

¹⁸ Marcilhacy 1962, 2, 23; Safra & Yeshua 2002, 280; Marthaler 2003, 942–943.

¹⁹ Heywood 2007, 47–48; Harvey & Heseltine 1959, 234.

Dupanloup käsittelee teoksessa sekä lasten ominaispiirteitä että käsityksiään parhaasta tavasta kohdella ja kasvattaa lapsia.

Victor Hugo (1802-1885) pidetään 1800-luvun Ranskan merkittävimpanä runoilijana ja romantiikan tyyliuuntauksen edustajana. Hän oli oman aikansa tunnetuimpia ja vaikutusvaltaisimpia kirjailijoita, intellektuelleja ja poliittisia vaikuttajia, jonka teoksilla oli valtaisa suosio jo omana aikanaan. Hänen vaikutusvaltaisen asemansa tukena oli monia vakuuttavia arvo- ja virkanimityksiä, joista merkittävimpinä jäsenyydet Ranskan akatemiassa (1841), kansalliskokouksessa (1848) ja senaatissa (1876). Hugo otti teoksissaan kantaa moninaisiin aiheisiin politiikasta filosofiaan ja uskonnosta sosiaalisiin epäkohtiin. Hänet tunnettiin liberaalina, reformistina sekä heikkojen ja vähäosaisten puolustajana.²⁰

Hugo myös nosti lapset ja lapsuuden runouden keskeiseksi teemaksi ja ihailun kohteeksi. Hän oli yksi keskeisimmistä vaikuttajista lapsikäsitteilyn muuttumiselle hyveelliseen suuntaan 1800-luvulla.²¹ Hugon runotuotanto on runsas lähde tutkittaessa lapsiin ja lapsuuteen liitettyjä käsityksiä, sillä lapsihahmot heijastelevat aikuisten mielikuvia ja asenteita lapsia kohtaan. Toisaalta runous käsittelee pitkälti vain lapsiin ja lapsuuteen liitettyjä mielikuvia, ei niinkään lastenkasvatusta. Tässä tutkielmassa käytetyt runot ovat kokoelmista *Les Contemplations* (1856), *Les Feuilles d'Automne* (1831), *Odes et Ballades* (1826), *Les Rayons et les Ombres* (1840) ja *Les Voix Intérieures* (1837).

Gustave Droz (1832-1895) oli kirjailija ja toimittaja. Hänen asemansa yhteiskunnallisena vaikuttajana ei ollut läheskään yhtä vakuuttava kuin Dupanloupin tai Hugon. Hänellä ei ollut poliittisia virkoja ja hänen nimityksensä Ranskan akatemiaan evättiin täpärästi. Merkityksellisen lähteen tätä tutkielmaa varten Drozista tekee kuitenkin hänen kaunokirjallinen teoksensa *Monsieur, Madame et Bébé* (1866), joka sai valtaisan suosion niin Ranskassa kuin muuallakin Euroopassa. Teoksesta otettiin vuosina 1866-1884 hämmästyttävät 121 editiota.²²

Monsieur, Madame et Bébé käsittelee perhe-elämää intiimisti ja salailematta lyhyiden arkipäiväisten kertomusten kautta, joihin on sisällytetty myös kirjoittajan pohdiskelevia monologeja lasten ja lapsuuden luonteesta sekä lastenkasvatuksesta. Teoksessaan Droz esittää kyseisistä aiheista uudistusmielisiä näkemyksiä. Hän ottaa kantaa etenkin perheen sisäisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen. Teoksen vaikutusvallasta ranskalaisten käsityksiin aiheen saralla kertoo jotain se, että Droz vakiinnutti ranskan kieleen sanan ”bébé” eli vauva hellyttelynimeksi korvaten sellaiset

²⁰ Lacretelle 1967, 95, 194, 207, 209, 250; Harvey & Heseltine 1959, 350–352.

²¹ Rollet 2001, 89; Lacretelle 1967, 45, 270; Maurois 1965, 118; Heywood 2018, 90.

²² Harvey & Heseltine 1959, 226; Chrisholm 1911, 596; Heywood 2007, 146–147; Seigel 2012, 359.

neutraalit termit kuin ”nouveau-né” eli vastasyntynyt, ”nourrisson” eli imeväinen ja ”jeune enfant” eli nuori lapsi.²³

Edouard Grimard (1827-1909) oli kasvitieteilijä, opettaja, protestantti teologi, kirjailija ja tieteen popularisoiija.²⁴ Hänen teoksensa *L'enfant: son passé, son avenir* (1889) edustaa 1880-luvulle tyypillistä, tieteellistä tutkielmaa lapsista ja lastenkasvatuksesta. Teoksessa käydään läpi lasten fyysistä ja psyykkistä kehitystä oman aikansa biologisista lähtökohdista käsin, minkä lisäksi siinä käsitellään lasten hoitoa ja kasvatusta sekä lasten kohtelun historiaa. Myös Grimardin teos on reformatorinen. Kirjoittaja kyseenalaistaa teoksessaan monia omana aikanaan vallinneita käsityksiä lapsista ja lastenkasvatuksesta vedoten tuoreimpaan luonnontieteelliseen tietoon, jonka pohjalta tehdään uudenlaisia tulkintoja lapsia ja heidän kasvatustaan koskien.

Ernest Legouvé (1807-1903) oli kirjailija, mielipidevaikuttaja ja opetushenkilö. Hän toimi rehtorina Ranskan ensimmäisessä tytöille tarkoitettussa maallisessa ja korkean asteen oppilaitoksessa (*École normale supérieure de jeunes filles*) ja kansallisen koulutarkastajan virassa (*Inspecteur général de l'Éducation nationale*). Legouvé oli myös Ranskan akatemian jäsen vuodesta 1855 lähtien. Hänet tunnettiin uudistusmielisenä ja liberaalina auktorina koskien sellaisia aiheita kuin perhe, lastenkasvatus, koulutus ja naisten asema.²⁵ Hänen teoksensa *Les Pères et les Enfants au XIXe siècle* (1887) käsittelee sekä lasten ominaispiirteitä että lastenkasvatusta. Teoksessa pohditaan etenkin 1800-luvun aikana tapahtuneita muutoksia koskien lastenkasvatusmetodeja sekä perhettä. Kaikki sitaattit lähdeaineistosta ovat omia käännöksiäni.

1.3 TUTKIMUSTILANNE JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Lapsuus nousi historiantutkijoiden mielenkiinnonkohteeksi 1960-luvulla osana historiantutkimuksen suuntausta, jossa pyrittiin antamaan ääni perinteisesti huomiotta jätetyille ja vähemmän tärkeinä pidetyille ihmisryhmille.²⁶ Lapsuuden osalta liikehdintä alkoi Ranskasta, mistä johtuen tutkimustilanne ranskalaisen lapsuuden osalta on verrattain hyvä. Varhaisimmilla, 60- ja 70-luvuilla vaikuttaneilla tutkijoilla oli vaikeuksia tehdä eroa lasten kokeman todellisuuden sekä lapsia ja heidän kohteluaan koskevien idealististen käsitysten välillä. 80-luvulta lähtien ero lasten elämän tutkimuksen ja lapsia koskevien käsitysten tutkimuksen välillä on selkeytynyt.²⁷ Enää ei esimerkiksi ajatella, että

²³ Rollet 2001, 25.

²⁴ Andrieu 1886, 343; Larousse 1872, 1532.

²⁵ Moses 1984, 136–137; Offen 1986, 452–457; Larousse 1873, 332–333.

²⁶ Clark 1991, 277; Hawes & Hiner 1991, 2; Heywood 2018, 1–2.

²⁷ Ks. esim. Cunningham 2014, 1–15; Cox 1996, 1–5.

lastenkasvatusoppaista voitaisiin tehdä suoria johtopäätöksiä siitä, miten lapsia todellisuudessa kohdeltiin.

Tämä tutkielma keskittyy tarkastelemaan nimenomaan lapsia ja heidän kasvatustaan koskevia yleisiä käsityksiä ja ideaaleja. Aiheen rajaaminen idealistiseen näkökulmaan johtuu pitkälti siitä, että tällaisen aineiston saatavuus on etenkin Suomesta käsin runsaampaa kuin esimerkiksi päiväkirjojen, kirjeenvaihtojen, esinejäämistön ja muun 1800-luvun ranskalaisten lasten arkitodellisuudesta kertovan aineiston. Lapsuuden historian tutkimuksen erityishaasteena on, että menneisyyden lapset ovat jättäneet jälkeensä hyvin vähän aineistoa omista kokemuksistaan ja tuntemuksistaan. Siksi tässäkin tutkielmassa joudutaan tyytymään aikuisten tuottamaan lähdemateriaaliin. Tutkimuskirjallisuus kuitenkin sisältää aineistoa sekä lasten elämästä että heitä koskevista käsityksistä. Useimmat teokset sisältävät molempia näkökulmia, joita verrataan toisiinsa. Seuraavaksi esittelen joitakin vaikutusvaltaisimpia ja tässä tutkielmassa paljon käytettyjä alan tutkijoita ja heidän teoksiaan.

Lapsuuden historian tutkimuksen varhaisin pioneeri Philippe Ariès nosti vuonna 1960 teoksellaan *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*²⁸ lapsuuden historiantutkimuksen kohteeksi. Hänen perintönään on myös modernin länsimaisen lapsuuden ja lapsikäsitteen kehityslinjojen hahmotteleminen. Aseman lapsuuden historian keskeisenä auktorina Ariès saavutti myös ymmärtäessään lapsuuden luonteen konstruktiona: lapsuus ja käsitykset siitä saavat hyvin erilaisia ilmentymiä eri kulttuureissa ja täten myös eri historiallisina aikoina.

Tämän tutkielman kannalta Arièksen teoksen painoarvoa lisää vielä se, että hän teki johtopäätöksensä pitkälti Ranskan kontekstista. Toisaalta Ariès on saanut osakseen myös voimakasta kritiikkiä esittäessään, että esimodernin ja modernin lapsuuden välillä olisi räikeä kontrasti. Ariès muun muassa väitti, ettei keskiajalla olisi tunnettu lapsuuden käsitettä, ja että esimodernia suhtautumista lapsiin leimaisi ymmärryksen, kiintymyksen ja huolenpidon puute.²⁹ Toisaalta tämän tutkielman kannalta ei ole niinkään suurta merkitystä sillä, miten asiat tarkalleen ottaen olivat keskiajalla. Arièksen teesejä modernista länsimaisesta lapsuudesta ja lapsikäsitteestä pohditaan tässä tutkielmassa ahkerasti, toki kriittisesti tarkasteltuna.

²⁸ Ariès, Philippe. *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. Paris: Éditions du Seuil, 1973.

²⁹ Arièksen perinnöstä ja kritiikistä ks. esim. Hawes & Hiner 1991, 3; Pollock 1983, 1–2; Cunningham 2014, 4–7; Cox 1996, 1–5.

Toinen lapsuuden historian tutkimuksen eräänlainen klassikkoteos on Norbert Eliaksen *Über den Prozess der Zivilisation*.³⁰ Tässä tutkielmassa hyödynnän Eliaksen teoriaa sivilisaatioprosessista ja etenkin hänen tulkintaansa lasten ja aikuisten välisen kontrastin syvenemisestä uuden ajan alussa sivilisaatioprosessiin kuuluvan käytöstapakulttuurin kiristymisen myötä. Apuna Eliaksen teorian arvioimisessa käytän myös antropologista tutkimusta lapsuudesta eri kulttuureissa.

Tutkielman keskeiseen tutkimuskirjallisuuteen sisältyy näiden klassikkoteosten lisäksi myös tuoreempaa lapsuuden historian tutkimusta. Uudempi tutkimus ei sisällä Arièksen tai Eliaksen teosten tapaan suuria teesejä, vaan ne keskittyvät ennemminkin varhaisen tutkimuksen teisien kriittiseen tarkasteluun. Osa valituista teoksista tarkastelee lapsuutta laajassa länsimaisessa kontekstissa, osa puolestaan keskittyy nimenomaan 1800-luvun Ranskaan. Ensimmäistä lähestymistapaa edustavat Hugh Cunninghamin *Children and Childhood in Western Society since 1500*³¹ sekä Roger Coxin *Shaping Childhood. Themes of Uncertainty in the History of Adult-Child Relationships*³². Sekä Cox että Cunningham tarkastelevat lapsuutta etenkin 1500-luvun jälkeisenä aikana, keskittyen ennen kaikkea Ranskan ja Britannian kaltaisiin johtaviin kulttuurimaihin. He pohtivat modernin länsimaisen lapsuuskäsityksen erityispiirteitä ja muodostumista liittäen sen sellaisiin aatevirtauksiin kuin puritanismi, valistus ja romantiikka. Teoksissa tehdään selkeä ero lasten elämän todellisuuden ja lapsuudesta esitettyjen idealististen käsitysten välille.

Seuraavat kolme teosta puolestaan keskittyvät nimenomaan 1800-luvun Ranskaan: Crubellier Mauricen *L'enfance et la jeunesse dans la société française, 1800-1950*³³, Colin Heywoodin *Growing Up in France. From the Ancien Régime to the Third Republic*³⁴ ja Catherine Rolletin *Les Enfants au XIXe siècle*³⁵. Teoksissa käsitellään lasten elämässä, kohtelussa ja heihin suhtautumisessa tapahtuneita muutoksia 1800-luvulla. Niissä kartoitetaan lasten muuttuvaa asemaa perheessä ja yhteiskunnassa. Myös muutosten taustatekijöitä pohditaan ahkerasti. Coxin ja Cunninghamin tapaan esiin nostetaan merkittäviä aatevirtauksia, minkä lisäksi sellaiset 1800-luvun suuret muutosvoimat kuin teollistuminen ja kaupungistuminen ovat keskeisessä roolissa. Teoksissa tehdään myös varovaisia tulkintoja siitä, miten lapset mahdollisesti kokivat elämässään ja kohtelussaan tapahtuneet muutokset.

³⁰ Elias, Norbert. *Über den Prozess der Zivilisation. Soziogenetische und Psychogenetische Untersuchungen. Wandlungen des Verhaltens in den Weltlichen Oberschichten des Abendlandes*. Basel: Verlag Haus zum Falken, 1939.

³¹ Cunningham, Hugh. *Children and Childhood in Western Society since 1500*. New York: Routledge, 2014.

³² Cox, Roger. *Shaping Childhood. Themes of Uncertainty in the History of Adult-Child Relationships*. London: Routledge, 1996.

³³ Crubellier, Maurice. *L'enfance et la jeunesse dans la société française, 1800-1950*. Paris: Armand Colin, 1979.

³⁴ Heywood, Colin. *Growing Up in France. From the Ancien Régime to the Third Republic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

³⁵ Rollet, Catherine. *Les Enfants au XIXe siècle*. Paris: Hachette Littératures, 2001.

2. KÄSITYKSET LAPSISTA

2.1 PAHEELISUUS VAI HYVEELLISYYS?

Lapsia käsittelevässä kirjallisuudessa 1800-luvun Ranskasta pohditaan paljon lasten henkisiä ominaispiirteitä. Tässä osioissa tarkastelen, millaisia ominaispiirteitä lapsiin liitetään ja millaisia merkityksiä sekä arvolatauksia havaituille ominaisuuksille annetaan. Aloitan aiheen käsittelyn esittelemällä kannanottoja, joissa lasten ominaispiirteiden katsotaan edustavan paheelisuutta eli negatiivisia ja epätoivottavia ominaisuuksia. Sen jälkeen käsitelen argumentointia lasten hyveellisuuden eli positiivisten ja toivottavien ominaisuuksien puolesta. Lopuksi pohdin, mitä näiden ristiriitaisten esitysten perusteella voidaan päätellä 1800-luvun Ranskassa vallinneesta lapsikäsitteestä ja mistä ristiriitaisuudet mahdollisesti johtuvat.

Näkemyks lapsista paheelisina korostuu etenkin piispa Dupanloupin ajattelussa. Hänen teoksessaan on 21 lukua, joista 12 käsittelee yksinomaan lasten vikoja ja puutteita (”défaut”). Osa luvuista keskittyy erittelemään näitä vikoja, osa selittämään niiden syitä ja osa puolestaan neuvoo, miten ne kitketään pois kasvatuksen avulla. Lasten paheelisuuden alkuperä on Dupanloupin mukaan perisynti. Hän kuvailee sitä näin: ”Epäilemättä hänessä [lapsessa] on perisyntin tahrinana viehtymys paheelisuuteen, joka on meidän luontomme surullinen yksinoikeus – —.”³⁶ Lainauksessa Dupanloupin esittää, että ihmisellä on syntiinlankeemuksen seurauksena synnynnäinen taipumus tehdä pahaa.

Lasten negatiiviset ominaisuudet ovat hallitsevassa asemassa myös Grimardin teoksessa. Grimard kuitenkin selittää tämän eri tavoin kuin Dupanloup. Hänen mukaansa lapsilla ei ole käsitystä moraalista, joten he eivät osaa luonnostaan toimia moraalisesti. Tästä johtuen lapsilla on synnynnäinen ja tiedostamaton taipumus tehdä pahaa.³⁷ Grimardin mukaan tämä ei johdu perisyntistä vaan evoluutiosta eli siitä, että moderni ihminen on kehittynyt muinaisista esi-isistään: ”Se, mitä on kutsuttu perisyntiksi, ei lyhykäisyydessään ole muuta kuin sen barbarismin perintö, joka on löydettävissä jokaisen vastasyntyneen kehdestä – —.”³⁸ Tästä johtuu Grimardin mukaan, että ”[m]yös kaikkein lempeäluontoisimmassa ja sydämellisimmässä lapsessa uinuu ja toisinaan myös herää alkuperäinen ihmispeto ja vähintäänkin sammuksissa ollut villi pahuus, jonka jokainen sivistynyt

³⁶ Dupanloup 1899 (1869), 21. ”Sans doute, il porte en lui, avec la tache originelle, le penchant au mal qui est le triste apanage de notre nature – —.”

³⁷ Grimard 1889, 267–268.

³⁸ Grimard 1889, 276. ”Ce que l’on a appelé le péché originel n’est autre chose, en somme, que le lot de barbarie intégralement déposé dans le berceau de chaque nouveau-né – —.”

ihminen on perinyt kaukaisilta esi-isiltään”.³⁹ Grimard siis katsoo, että ihminen on luonnostaan taipuvainen pahaan johtuen primitiivisestä alkuperästään ja perimästään. Hän esittää, että hyveellinen eli moraalinen käytös on opittua ja täten tyypillistä vain korkeakulttuureiden sivistyneille aikuisille.

Evoluutioteoriaa ei kuitenkaan voida pitää 1800-luvun Ranskassa kovin yleisenä tapana selittää lasten ominaispiirteitä. Toki Lamarckin (1744-1829) evoluutioteoria vuodelta 1809 ja etenkin Darwinin (1809-1882) teorit viisikymmentä vuotta myöhemmin herättivät suurta huomiota. Darwinin vuonna 1859 julkaisema *Lajien synty* ilmestyi vuonna 1862 ranskankielisenä käännöksenä mutta sai hyvin penseän vastaanoton sekä katoliselta kirkolta että ranskalaiselta tiedeyhteisöltä.⁴⁰

Evoluutioteorian herättämiä reaktioita 1800-luvun jälkipuolen ranskalaisen tiedeyhteisön piirissä tutkinut John Farley esittää, että tiedemiehillä oli voimakkaita uskonnollisia, moraalisia ja poliittisia syitä vastustaa evoluutioteoriaa. Aikakauden johtavat ranskalaiset biologit olivat katolisia. Katolisen kirkon asema yhteiskunnassa oli vielä ennen kolmatta tasavaltaa suhteellisen vahva ja myös Napoleon III:n hallinto (1848-1870) oli pitkälti riippuvainen kirkon tuesta 1800-luvun puoliväliä leimaavassa poliittisen epävakan ilmapiirissä. Ranskalainen yläluokka, johon myös johtavat tiedemiehet lukeutuivat, ei voinut hyväksyä ajatusta, että elämän synty ja eliölajien kehitys olisi ohjaamaton, tarkoitukseton ja päämäärätön prosessi. Sen sijaan he pitivät kiinni vanhasta ajatusmallista, jossa Jumalan katsottiin luoneen kaikki eliöt ja ohjailevan luomakuntansa tapahtumia kohti järkevää ja moraalista päämäärää. Tästä ajatuksesta luopuminen olisi asettanut kyseenalaiseksi katolisen kirkon perustavanlaatuisimmat opit ja täten myös kirkon arvovallan ja kristillisen moraalin. Kirkon vahvan aseman ja kristillisen moraalin puolestaan katsottiin turvaavan yhteiskunnan vakauden, joka Ranskassa muutenkin oli uhattuna jatkuvien vallankumousten ja muiden sisäisten levottomuuksien seurauksena.⁴¹

Farleyn esittämät syyt auttavat ymmärtämään, miksi Grimard kollegoistaan poiketen näyttäisi omaksuneen evoluutioteorian. Grimard oli protestantti teologi, joten hänellä ei liene ollut intressejä puolustaa katolisen kirkon oppeja tai vahvaa yhteiskunnallista asemaa. 1800-luvun Ranskan protestanttien keskuudessa vallitsi päinvastoin voimakas antiklerikalismi, johon kuului muun muassa katolisen kirkon uskonasioita koskevan monopoliaseman kyseenalaistaminen ja pyrkimys heikentää kirkon yhteiskunnallista asemaa.⁴² Kuten luvussa 3.1 tullaan näkemään, Grimard esittää teoksessaan voimakkaita kannanottoja katolista kirkkoa vastaan. Lisäksi Grimardin teos ilmestyi vuonna 1889,

³⁹ Grimard 1889, 130. ”Dans l’enfant le plus doux, le plus affectueux, le plus tendre, sommeille et se réveille parfois la bête originaire, tout au moins le sauvage mal éteint dont tout homme civilisé a hérité de ses lointains ancêtres.”

⁴⁰ Farley 1974, 275–279, 285; Bowler 1989, 198; Cholvy & Hilaire 1986, 19; Klinge 1994, 202–204, 207.

⁴¹ Farley 1974, 284–293.

⁴² Cholvy & Hilaire 1986, 21; Fabre 1986, 46.

jolloin Darwinin evoluutioteoriaan oli ehditty tutustua jo noin 30 vuoden ajan. Liberaalia kolmannen tasavallan aikaa ja etenkin juuri 1880-lukua pidetään tieteellisen maailmankatsomuksen läpimurtoaikana ranskalaisten intellektuellien keskuudessa.⁴³

Dupanloupin ja Grimardin lisäksi myös Legouvé esittää lasten paheellisuuteen viittavia kannanottoja. Hän käyttää hyvin samanlaista retoriikkaa kuin Grimard esittäessään muun muassa, että ”[k]aikissa lapsissa, myös niissä parhaissa, on merkillinen pahansuopa ydin”.⁴⁴ Hän ei kuitenkaan Grimardista ja Dupanloupista poiketen ota kantaa siihen, mistä lasten paheellisuus johtuu. Seuraavaksi esittelen tarkemmin, millaisina luonteenpiirteinä kirjoittajat katsovat paheellisuuden ilmenevän lapsissa.

Voimakkaimmin esiin nousee ajatus lapsista itsekkäinä. Dupanlopian mukaan lapsilla on ”liiallinen itsearvostus ja itserakkaus, mikä saa aikaan sen, että he näkevät itsensä parempina kuin muut ja katsovat vain omaa etuaan, eivät Jumalan”.⁴⁵ Sitaatissa voi havaita kristilliselle moraalille tyypillisen epätsekkyyden ja Jumalan tahtoon alistumisen vaatimuksen.

Legouvéen ajattelussa lasten itsekkyyks puolestaan ilmenee pelkuruutena, jota hän pitää lasten suurimpana paheena. Pelkuruus on Legouvéen mukaan sitä, että lapset (pojat) eivät uhraa omaa terveyttään tai henkeään puolustaakseen muita, etenkin naisia: ”[P]elkuri ei voi toimia isänä, veljenä eikä aviomiehenä, sillä hän ei osaa puolustaa vaimoaan, sisartaan tai tyttärtään.”⁴⁶ Legouvéen mukaan lapsiin eli poikiin tulee iskostaa ”velvollisuudentunto ja kunniallisuus” (”l’idée du devoir et de l’honneur”) sekä ”kärsimyksen ja vaaran halveksunta” (”le mépris de la souffrance et du danger”).⁴⁷ Toisin sanoen lapset toimivat luonnostaan pelkurimaisesti sekä itsekkäästi, ja nämä ei-toivotut ominaisuudet on kitkettävä lapsista kasvatuksen avulla. Näkemyksessä voi havaita ajalle tyypilliset sukupuoliroolit, joissa miehen katsottiin olevan vastuussa perheensä hyvinvoinnista ja kunniaista. Naiset puolestaan esitetään heikkoina ja avuttomina.

Itsekkyyden lisäksi teoksissa toistuu käsitys lapsista ahneina ja himokkaina. Legouvéen mukaan lapset haluavat saada kaiken, mitä heidän tekee mieli. Hän esittää, että lasten ahneus laantuu vain, jos toisetkaan lapset eivät saa tyydyttää omia mielihalujaan.⁴⁸ Tässä ajatus ahneudesta yhdistyy itsekeskeisyyteen. Myös Dupanloup paheksuu lasten himokkuutta. Hänen mukaansa lapsilla on ”liiallinen viettymys aistinautintoihin” (”l’inclination déréglée aux plaisirs des sens”) ja lapsia vetää

⁴³ Cholvy & Hilaire 1986, 142–143.

⁴⁴ Legouvé S.a. (1887), 61. ”Il y a chez tous les enfants, même les meilleurs, un fonds de malignité étrange.”

⁴⁵ Dupanloup 1899 (1869), 220. ”— une estime et un amour déréglés de soi, qui fait qu’on se préfère aux autres, et qu’on ne rapporte tout qu’à soi et rien à Dieu.”

⁴⁶ Legouvé S.a. (1887), 261. ”— un lâche ne peut être ni père, ni frère, ni mari, puisqu’il ne saurait défendre ni sa femme, ni sa soeur, ni sa fille.”

⁴⁷ Legouvé S.a. (1887), 266, 268.

⁴⁸ Legouvé S.a. (1887), 62.

puoleensa kaikki kiehtova ja nautinnollinen.⁴⁹ Hän valittelee, kuinka lasten elämä on yhtä naurua ja leikkiä, kuinka he ovat mieltyneitä laiskotteluun ja velttouteen. He eivät ota mitään vakavasti eivätkä täten välitä velvollisuuksista.⁵⁰ Toisin sanoen lapsille on Dupanloupin mukaan tyypillistä pyrkimys maksimoida oma nautintonsa.

Kolmas toistuva teema on lasten julmuus, joka nähdään osana tietynlaista primitiivisyyttä tai eläimellisyyttä. Dupanloupin mukaan lapset ovat ”luonnostaan ilkeitä” (”naturellement méchants”) ja nauttivat toisten satuttamisesta.⁵¹ Hän esittää, että lapset ”muuttuvat ilkeiksi villieläimiksi, purevat ja raatelevat siinä silmänräpäyksessä, kun heiltä evätään jotain, mitä he haluaisivat”.⁵² Tässä julmuus yhdistetään ahneuteen. Myös Grimard lukee taipumuksen julmuuteen osaksi lasten primitiivisyyttä. Hänen mukaansa lapset muistuttavat moraaliltaan ”primitiivisiä rotuja” (”races primitives”), mistä johtuen lapsilla on taipumus valehteluun, varastamiseen ja julmuuteen.⁵³ Sitaateissa ilmenee Dupanloupille ja Grimardille tyypillinen ajatus, että hyveellinen käytös on opittua eli kasvatuksen ja sivistyksen seurausta. Käsityksiä lasten primitiivisyydestä ja villiyydestä esittelen tarkemmin myöhempanä.

Myös tottelemattomuus ja itsenäinen tahto luetaan paheiksi. Grimardin mukaan lapset nauttivat, kun saavat ”rikkoa lakia ja syödä – aivan kuten heidän kaukaiset esi-isänsä – suuren viipaleen ’kiellettyä hedelmää’”.⁵⁴ Toisin sanoen lapset nauttivat kiellettyjen, vaarallisten tai haitallisten asioiden tekemisestä, minkä Grimard näkee osana ihmisen primitiivistä luontoa. Myös piispa Dupanloup puhuu lasten itsenäisestä tahdosta negatiiviseen sävyyn: ”En pysty enää katsomaan kolmevuotiasta lasta tuntematta tietynlaista kauhua, pohtimatta syvällisesti hänen tilaansa, ajattelematta, että hänen tahtonsa on itsenäinen minun tahdostani; vaikka hän näet on vasta nuori, hänen tahtonsa voi toimia ilman minua, minusta huolimatta, minua vastaan.”⁵⁵ Tässä sitaatissa ilmenee samanlaista pelkoa lasten itsenäistä tahtoa kohtaan kuin Grimardin teoksessa. Kirjoittajat antavat ymmärtää, että lasten oma tahto ohjaa heitä vääjäämättä kohti jotakin epätoivottavaa.

⁴⁹ Dupanloup 1899 (1869), 269, 322.

⁵⁰ Dupanloup 1899 (1869), 318–340.

⁵¹ Dupanloup 1899 (1869), 228–231.

⁵² Dupanloup 1899 (1869), 60. ”– qu’ils redeviennent des animaux sauvages et méchants, qu’ils mordent et qu’ils déchirent dès qu’on refuse quelque chose à leurs appétits.”

⁵³ Grimard 1889, 267.

⁵⁴ Grimard 1889, 282. ”– violer la loi et manger — tout comme leurs lointains ancêtres — une forte tranche de ’fruit défendu’.”

⁵⁵ Dupanloup 1899 (1869), 360. ” Je ne puis plus voir, il est vrai, un enfant de trois ans sans éprouver un certain effroi, sans réfléchir profondément sur lui, sans songer que sa volonté est indépendante de la mienne; en effet, tout jeune qu’il est, il peut vouloir sans moi, malgré moi, contre moi.”

Kaikki edellä esiin nostetut lasten paheet liittyvät jollain tavalla itsekeskeisyyteen. Lasten paheellisuutta korostavat kirjoittajat esittävät, että lasten toimintaa ohjailevat heidän omat mielihaluensa ja tarpeensa sen sijaan, että he ottaisivat huomioon muut ihmiset, heidän toiveensa ja tarpeensa. Lisäksi lasten mielihalu ja tarpeet nähdään paheellisina: ne ovat ei-toivottuja ja haitallisia ominaisuuksia, jotka ovat osa jonkinlaista ihmisen synkkää alkuluontoa.

Merkille pantavaa on, että kaikki lasten paheellisuutta korostavat kirjoittajat työskentelivät itse lastenkasvatuksen parissa opettajina. Näkemys lapsista luontaisesti puutteellisina ja kyvyttöminä olentoina korostaa kasvattajan roolin tärkeyttä ja oikeutusta: lapset tarvitsevat kasvattajan ohjausta kehittyäkseen kunnollisiksi ihmisiksi ja yhteiskuntakelpoisiksi kansalaisiksi. Ehkä esimerkiksi lasten itsenäisen tahdon esittäminen uhkaavana heijastelee pelkoa siitä, kasvattajat saatettaisiin kokea tarpeettomiksi, jos lasten katsottaisiin olevan kykeneviä toimimaan itse moraalisesti.

Dupanloupin pyrkimyksenä lienee myös puolustaa katolisen kirkon asemaa lastenkasvatuksen auktorina. Ajatus paheellisuuden synnynnäisyydestä ja kristillisestä alkuperästä nimittäin korostaa luontevasti kristillisen kasvatuksen tarvetta, joka on Dupanloupin teoksessa merkittävässä asemassa.⁵⁶ Lisäksi Dupanloupin lapsista esiin nostamat paheet, kuten ahneus ja tottelemattomuus, ovat kristillisiä syntejä. Tämä korostaa edelleen, kuinka välttämätöntä ja oikeutettua katolisen kirkon on puuttua lasten kasvatukseen.

Kuitenkin kaikki kirjoittajat – ristiriitaisesti myös lasten paheellisuuden korostajat – nostavat esille ajatuksen lasten hyveellisyydestä. Dupanloupin mukaan lapsilla on ”yksinkertainen ja viaton sydän” (”un coeur simple et pur”), Grimard kuvailee lapsia ”viattomiksi ja pyhiksi” (”pur et sacré”) ja Legouvé peräänkuuluttaa lasten ”viattomuutta ja siveyttä” (”l’innocence et la pureté”).⁵⁷ Kuten myöhemmin tässä osiossa tullaan näkemään, lasten hyveellisiä ominaisuuksia nostavat esille innokkaimmin Hugo ja Droz. Kaikki siis tunnistavat lapsissa jonkinlaisen hyveellisyyden. Mielipiteet kuitenkin jakautuvat sen suhteen, nähdäänkö hyveellisyys synnynnäisenä vai opittuna ominaisuutena. Opitulla tarkoitan kasvatuksen ja yhteiskunnan vaikutusta.

Lasten synnynnäistä hyveellisyyttä korostavat Droz ja Hugo. Viimeksi mainittu ei ainakaan tässä tutkielmassa käytetyissä runoissa nosta esiin mitään lasten paheellisuuteen viittaavaa. Runossaan ”Claire” Hugo esittää, että lapset ”eivät ole tietoisia kateudesta, [h]airahduksista, ylpeydestä, pahuudesta, vihasta, kärsimyksestä”.⁵⁸ Toisin sanoen lapset eivät Hugon mukaan ole edes tietoisia

⁵⁶ Dupanloupin ajatuksia kasvatuksen suhteen käsitellään tarkemmin luvussa 3.

⁵⁷ Dupanloup 1899 (1869), 19; Grimard 1889, 67; Legouvé S.a. (1887), 4.

⁵⁸ Hugo 1858 (1856) II, 245. ”– ignorant l’envie, /L’erreur, l’orgueil, le mal, la haine, la douleur –.”

paheellisuudesta. Viittauksia lasten synnynnäiseen paheellisuuteen ei löydy myöskään Drozin teoksesta. Hänen mukaansa mahdolliset ”paheelliset viehtymykset” (”mauvais penchants”) eivät ole lapsissa synnynnäisiä vaan ne johtuvat lasten saamasta huonosta kohtelusta eli ne ovat opittuja.⁵⁹ Termi ”paheelliset viehtymykset” viittanee jonkinlaisiin ei-toivottuihin ominaisuuksiin lapsissa. Droz ei kuitenkaan määrittele, mitä ne ovat. Tästä voidaan päätellä, että hän näkee lasten negatiiviset piirteet marginaalisena ilmiönä, jota hän ei halua korostaa.

Hugon ja Drozin lapsikäsitelyissä voikin havaita paljon optimistisemmän lähestymistavan ihmislouktoon kuin mitä Dupanloup, Grimard ja Legouvé esittävät. Jo 1700-luvun puolella valistusfilosofien ja romantikkojen ajattelussa alkoi korostua positiivisempi ja maallisempi ihmiskäsitys. Ihmisessä ei enää nähty pelkkää Jumalan ohjauksen ja pelastuksen tarpeessa olevaa kurjaa olentoa. Sen sijaan alkoi korostua ihmisen oma järki, kyvykkyys ja hyveellisyys. Tämä selittää myös lapsikäsitelyksen muuttumista hyveelliseksi.⁶⁰ Ajatus lasten synnynnäisestä hyveellisyydestä korostui etenkin romantikkojen ajatuksissa ja runoissa. Romantiikalle oli tyypillistä lapsuuden idealisointi siinä määrin, että tutkijat puhuvat lapsuuden kultista: lapsissa nähtiin pelkkiä hyveitä, ja kaikki negatiiviset piirteet jätettiin huomiotta.⁶¹ Lähdeaineistossa tällainen lähestymistapa on etenkin Hugolla. Häntä pidetään yhtenä keskeisimmistä vaikuttajista lapsikäsitelyksen muuttumisessa hyveelliseksi 1800-luvulla.⁶²

Siinä missä Hugo ja Droz esittävät lapset synnynnäisesti hyveellisinä, Grimard vastustaa tätä käsitystä kiivaasti. Hänen mukaansa ”[v]irheettömyys ja hyveellisyys eivät ole missään mielessä synnynnäisiä ominaisuuksia edes kaikista lahjakkaimman lapsen sydämessä”.⁶³ Grimard näyttäisi olevan johdonmukaisesti sitä mieltä, että hyveellisyys on lapsissa opittua ja paheellisuus synnynnäistä. Samaa ei voi sanoa piispa Dupanloupista. Hänen ajattelussaan ilmenee epäjohdonmukaisuutta sen suhteen, kumpi ominaisuus on lapsissa synnynnäistä ja kumpi opittua. Jo edellä on käsitelty Dupanloupin vahvaa uskoa perisyntiin ja sen mukanaan tuomaan synnynnäiseen paheellisuuteen. Tästä huolimatta piispa väittää myös, että lapset ovat syntyjään viattomia, sillä Jumala on luonut heidät omaksi kuvakseen.⁶⁴ Lapset ovat siis samaan aikaan perisyntin tahrimina paheellisia ja Jumalan kuvaksi luotuina hyveellisiä olentoja.

⁵⁹ Droz 1882 (1866), 296.

⁶⁰ Cunningham 2014, 58, 62–72; Cox 1996, 47–49; Cross & Livingstone 2005, 1203; Heywood 2018, 83–85.

⁶¹ Bethlenfalvay 1979, 21, 43–46, 102; Heywood 2018, 90–91; Cox 1996, 81–89.

⁶² Rollet 2001, 89; Lacrosette 1967, 45, 270; Maurois 1965, 118; Heywood 2018, 90.

⁶³ Grimard 1889, 276. ”Les perfections et les vertus ne sont nullement choses innées dans le coeur de l'enfant le plus merveilleusement doué.”

⁶⁴ Dupanloup 1899 (1869), 127–128.

Dupanloupin käsitysten ristiriitaisuus voi olla seurausta siitä, etteivät kristinuskon teologit koskaan saavuttaneet yksimielisyyttä siitä, mitä perisynti tarkalleen ottaen tarkoittaa. Osa teologeista katsoi jo vastasyntyneen lapsen olevan synnin tahrима ja pelastuksen tarpeessa. Toiset ymmärsivät perisyntin ennemminkin synnynnäisenä taipumuksena tehdä pahaa, mikä kuitenkin ilmeni vasta myöhemmällä iällä.⁶⁵ Lisäksi Dupanloupin uraan ja tuotantoon syventynyt Christianne Marcilhacy esittää, että piispan ajattelulle on tyypillistä muidenkin aihepiirien osalta ristiriitaisuus, epäselvyys ja ailahtelevaisuus. Dupanloup ei ollut missään mielessä systemaattinen teoreetikko.⁶⁶

Kuten edellä on käynyt ilmi, lasten luonnetta pohtivat kirjoittajat eivät ole yksimielisiä – tai aina itse edes kovin johdonmukaisia – sen suhteen, onko hyveellisyys lapsissa synnynnäistä vai ei, tai siitä, ovatko lapset enemmän hyveellisiä vai paheellisia. He ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että lapsissa on monia hyveellisinä pidettäviä ominaisuuksia. Seuraavaksi esittelen tarkemmin näitä piirteitä.

Kaikissa teoksissa lasten olemuksessa nähdään jotain sanoin kuvaamattoman ihanaa. Drozin mukaan lapsuudessa on ”viehätystä, jota on vaikea määritellä” (”*charme difficile à définir*”), kun taas piispa Dupanloup pohtii, mistä johtuu ”lapsuuden ja nuoruuden sanoin kuvaamaton viehättävyys” (”*le charme inexprimable de l’enfance et de la jeunesse*”).⁶⁷ Kirjoittajat nostavat ihailun kohteeksi hyvin samanlaisia piirteitä, joista voimakkaimmin esiintyvät naiivius ja viattomuus. Hugo ihailee lasten ”iloista katsetta” (”*joyeux regard*”) ja ”naiivia hymyä” (”*naïf sourire*”) sekä ”viatonta otsaa” (”*fronts pleins de candeur*”) ja ”suuria ja kauniita naiiveja silmiä” (”*beaux grands yeux naïfs*”).⁶⁸ Hyvin samanlaista kieltä käyttää esimerkiksi piispa Dupanloup ihastellessaan lasten ”viatonta otsaa” (”*la candeur de leur front*”), ”eloisaa katsetta” (”*la vivacité de leurs regards*”) ja ”siroa hymyä” (”*ce sourire si gracieux*”).⁶⁹ Sitaateista voi päätellä, että lasten ulkoisen olemuksen katsotaan ilmentävän hyveellisyyttä.

Naiiviuden ja viattomuuden lisäksi teoksissa toistuu ajatus lasten pyhydestä ja taivaallisuudesta. Dupanloupin mukaan ”[I]apsuusiässä on jotain, mikä on vasta äskettäin tullut taivaasta”.⁷⁰ Saman ajatuksen nostaa esiin myös Hugo runossaan ”*Le Portrait d’une enfant*”:

”Hänen [lapsen] silmissään loistava viaton roihu

Antaa aavistuksen paratiisista, josta hänen sielunsa on kotoisin,

⁶⁵ Cross & Livingstone 2005, 1202–1203.

⁶⁶ Marcilhacy 1962, 19–25, 44.

⁶⁷ Droz 1882 (1866), 296; Dupanloup 1899 (1869), 48.

⁶⁸ Hugo S.a. (1828), 239; Hugo 1880 (1837), 317. Kaksi ensimmäistä termiä löytyvät runosta ”*Le Portrait d’une enfant*” (1828) ja kaksi viimeistä runosta ”*A des oiseaux envolés*” (1837).

⁶⁹ Dupanloup 1899 (1869), 38.

⁷⁰ Dupanloup 1899 (1869), 20. ”Il y a dans ce premier âge quelque chose qui vient plus récemment du ciel – –.”

Jossa hän on vasta vastikään sanonut hyvästit.”⁷¹

Näissä sitaateissa ilmenee käsitys, että lapset ovat taivaallista alkuperää ja tästä johtuen lähempänä taivaallista kuin maallista maailmaa. Lisäksi Hugo kutsuu runoissaan lapsia toistuvasti enkeleiksi puhuessaan sekä elävistä että kuolleista lapsista.⁷² Lasten kuvaaminen enkeleinä oli erittäin yleistä romantiikan runoudessa, mikä Marina Bethlenfalvayn mukaan johtui korkeasta lapsikuolleisuudesta.⁷³ Täten ajatus, että lapset ovat lähempänä taivaallista kuin maallista maailmaa, saattoi johtua siitä, että kaikki lapset eivät viettäneet maanpäällä kauaa aikaa. Ehkä myös lapsen syntymään liittynyt ihmeellisyys, yhtäkkisyys ja voimakkaat tunteet aikaansaivat sen, että näitä tuntemuksia sanoitettiin kuvaamalla lapsi enkeliksi eli jonkinlaiseksi taivaasta tupsahtaneeksi suloiseksi olennoiksi.

Naiiviuden, viattomuuden ja taivaallisuuden lisäksi teoksissa ihailtaan lasten elämäniloa. Hugo luonnehtii runossaan ”Mères, l’enfant qui joue...” lasten ominaispiirteitä termeillä ”pyhä hyväntuulisuus” (”la gaîté sainte”) ja ”pyhä onnellisuus” (”le bonheur sacré”).⁷⁴ Tässä lasten pyhyys yhdistyy elämäniloon. Runossaan ”A des oiseaux envolés” hän kertoo tilanteesta, jossa lapset ovat lähteneet hänen työhuoneestaan: ”Kaikki kyllästyttää minua ja ajattelen teitä. Totta puhuakseni, /Teidän lähdettyänne olen menettänyt auringon, iloisuuden – –.”⁷⁵ Sitatissa ilmenee ajatus, että lapset tuovat ilon aikuisten synkkään elämään.

Myös uteliaisuus nähdään lasten ominaispiirteenä. Grimardin mukaan lapset ovat ”[u]teliaita, jatkuvasti valppaina, ihastuneita kaikesta tuntemattomasta, kiinnostuneita kaikesta”.⁷⁶ Legouvé puolestaan esittää, että uteliaisuus on lapsissa yhtä voimakas vietti kuin nälkä.⁷⁷ Samoin mielikuvitus ja luovuus nähdään ennen kaikkea lasten ominaisuuksina, jotka herättävät ihastusta. ”Mielikuvitus on heidän kyvyistään suurin”, vakuuttaa Legouvé, ja Drozin mukaan lapsilla on ”ihmeellinen mielikuvitus, jonka kaltaista ei tavata missään muussa iässä”.⁷⁸ Legouvé, Droz ja Grimard myös vertaavat lapsia runoilijoihin. Esimerkiksi Grimardin mukaan lapsi on ”runoilija, toisin sanoen

⁷¹ Hugo S.a. (1828), 239. ”On devine à ses yeux, pleins d’une pure flamme, / Qu’au paradis, d’où vient son âme, / Elle a dit un récent adieu.”

⁷² Ks. esim. Hugo S.a. (1831), 112 (”Lorsque l’enfant paraît”); Hugo S.a. (1828), 239 (”Le Portrait d’une enfant”), Hugo 1858 (1856) II, 248 (”Claire”); Hugo 1858 (1856) I, 257–259 (”A la mère de l’enfant mort”); Hugo 1858 (1856) II, 57 (”A Villequier”).

⁷³ Bethlenfalvay 1979, 20.

⁷⁴ Hugo S.a. (1840), 99.

⁷⁵ Hugo 1880 (1837), 317. ”Tout m’ennuie, et je pense à vous. En vérité, / Vous partis, j’ai perdu le soleil, la gaîté – –.”

⁷⁶ Grimard 1889, 59. ”Curieux, toujours en éveil, amoureux de l’inconnu, il s’intéresse à toute chose – –.”

⁷⁷ Legouvé S.a. (1887), 83.

⁷⁸ Legouvé S.a. (1887), 32. ”L’imagination est leur faculté maîtresse.”; Droz 1882 (1866), 297. “– – une merveilleuse puissance d’imagination qu’on ne retrouvera à aucun âge de la vie.”

mahtava luoja ja keksijä” (“un poète, c’est-à-dire un puissant créateur”).⁷⁹ Myös Droz ja Legouvé liittävät vertauksen lapsista runoilijoina lasten luovuuteen ja mielikuvitukseen.⁸⁰

Viimeinen lähdeaineistossa toistuvasti esiin nouseva, lasten hyveellisyyteen viittaava seikka on se, että lasten katsotaan olevan kiinteässä yhteydessä luontoon. Luonnon ihannointi turmeltumattomuuden ja hyveellisyyden symbolina nousi suosioon 1700-luvun jälkipuolelta alkaen romantiikan myötä, ja romantikot myös korostivat voimakkaimmin lasten ja luonnon yhteyttä.⁸¹ Runossaan ”Mères, l’enfant qui joue...” Hugo liittää lapset luontoon toteamalla, että lapset ovat ”heiveröisempiä kuin kukkaset” (“plus frêle que les fleurs”) ja ”levollisempia kuin taivas” (“plus serein que les cieux”).⁸² Droz puolestaan vertaa lapsuutta kukkaan puhkeamiseen ja päivänasarastukseen.⁸³ Grimardin mukaan ”[v]auva on kevään kuningas, aamunkoi ja elämä, joka puhkeaa kukkaan”.⁸⁴ Toisin sanoen lapset liitetään uusiin alkuihin, kuten kevääseen, auringonnousuun ja kukkaan puhkeamiseen. Luontoon vertaamisen tausta-ajatus näyttäisi täten olevan käsitys lapsista neitseellisinä ja turmeltumattomina kuin luonto.

Lasten kiinteä yhteys luontoon ja eräänlaiseen luonnolliseen olotilaan tulee esille myös siten, että lapseen viitataan toistuvasti termillä ”sauvage”. Se voidaan kääntää suomeksi adjektiiveilla villi, kesytön tai raju. Termiä käytetään sellaisissa yhteyksissä, joissa käsitellään lasten itsenäisyyttä suhteessa aikuisiin. Esimerkiksi Droz kuvailee ihannoiden luonnossa leikkivää ja remuavaa lasta, joka on onnellinen saadessaan puuhastella vapaasti ilman aikuisten puuttumista tai valvontaa. Hän kutsuu näin käyttäytyvää lasta termillä ”pikku villi-ihminen” (“petit sauvage”) ja tunnustaa rakastavansa lapsia osittain juuri siksi, että he ovat villedä (“sauvage”).⁸⁵

Siinä missä Droz pitää tätä lasten villiyyttä tai kesyttömyyttä ihailtavana, Dupanloup ja Grimard paheksuvat sitä. He käyttävät termiä ”sauvage” negatiivisessa merkityksessä käsitellessään lasten rajua tapaa reagoida tilanteissa, joissa heidän on alistuttava aikuisten tahtoon. Dupanloup vertaa lapsia ”villieläimiin” (“animaux sauvages”) kuvaillessaan heidän taipumustaan väkivaltaan tällaisissa tapauksissa.⁸⁶ Grimard puolestaan käyttää täsmälleen samaa termiä kuin Droz, ”pikku villi-ihminen” (“petit sauvage”) viitatessaan lasten ylenpalttiseen itkemiseen pyrkimyksenä saada oma tahtonsa läpi.

⁷⁹ Grimard 1889, 142.

⁸⁰ Droz 1882 (1866), 297; Legouvé S.a. (1887), 47.

⁸¹ Bethlenfalvay 1979, 20–26; Lauerma 1983, 160, 165; Cox 1996, 82; Cunningham 2014, 68–72.

⁸² Hugo S.a. (1840), 99.

⁸³ Droz 1882 (1866), 296.

⁸⁴ Grimard 1889, 60. ”Bébé, c’est le roi du printemps, c’est l’aurore, c’est la vie en sa fleur...”

⁸⁵ Droz 1882 (1866), 307.

⁸⁶ Dupanloup 1899 (1869), 60.

Tästä Grimard tekee jälleen kerran johtopäätöksen, että lapset muistuttavat ”primitiivisiä rotuja” (”races primitives”).⁸⁷

Näkemykset lasten villiyydestä tai kesyttömyydestä osoittavat, että keskustelussa lasten ominaispiirteistä rakennetaan myös käsityksiä länsimaisesta sivilisaatiosta ja sen arvosta. Drozin tapa käyttää termiä ”sauvage” positiivisessa merkityksessä tuo mieleen eurooppalaisessa kirjallisuudessa 1700-luvulla suosituksi tulleen jalon villin (”bon sauvage”) hahmon. Jalo villi edustaa näkemystä, jonka mukaan primitiiviset kansat ovat hyveellisempiä ja onnellisempia kuin eurooppalaiset, sillä he ovat säästyneet eurooppalaisen sivilisaation turmelevalta vaikutukselta. Heidän katsotaan edustavan ihmisen autenttista ja luontaista oloa. Kyseinen hahmo oli suosittu Rousseau’n (1712-1778) kaltaisten valistusfilosofien ja romantikkojen yhteiskuntakritiikissä, jossa länsimaisessa yhteiskuntajärjestyksessä nähtiin paheellisuuteen ja turmeltuneisuuteen viittavia piirteitä. Tässä katsantotavassa lapset, jotka eivät vielä ole integroituneet osaksi yhteiskuntaa, edustavat samanlaista ihmisen autenttista ja turmeltumatonta oloa kuin jalot villit.⁸⁸

Dupanloupin ja Grimardin lähestymistapa edustaa päinvastaista käsitystä länsimaisen sivilisaation arvosta. Kumpikaan heistä ei pidä lapsissa ilmenevää ihmisen villiä tai kesyttämätöntä oloa ihailtavana tai toivottavana. Lisäksi etenkin Grimardin tavassa verrata lasten negatiivisia ominaispiirteitä ”primitiivisiin rotuihin” voi havaita eurooppalaisen ylemmydentunnon. Länsimaisen sivilisaation arvottaminen muiden kulttuurien yläpuolelle oli tyypillistä 1800-luvun jälkipuolen imperialistisessa ja rasisisessa kontekstissa. Ranska oli yksi Euroopan johtavista siirtomaavaltioista ja myös rotuoppien muodostuminen ja leviäminen liittyi kiinteästi vuosisadan jälkipuoliskon Ranskaan. Eräs merkittävimmistä vaikuttajista tällä saralla oli ranskalainen Arthur de Gobineau (1816-1862), joka jaotteli ihmisrodut arvohierarkiaan vedoten rotujen välisiin biologisiin eli synnynäisiin eroavaisuuksiin. Hänen mukaansa eurooppalaisten edustama valkoinen rotu on sekä fyysisiltä että henkisiltä ominaisuuksiltaan ylivoimainen, mistä johtuen eurooppalaisten sotilaallinen, poliittinen, taloudellinen ja kulttuurinen ylivalta on oikeutettua. Gobineau’n ajatukset saivat kannatusta Ranskassa etenkin 1880-luvulla, jolloin myös Grimardin teos on julkaistu.⁸⁹

Termin ”sauvage” vaihteleva käyttö havainnollistaa, kuinka erilaisia merkityksiä kirjoittajat antavat lapsissa havaitsemilleen ominaisuuksille. Yhteisymmärrys vallitsee siitä, että lapset edustavat jonkinlaista todellista ihmisluontoa eli sitä, millainen ihminen on ilman (länsimaisen) sivilisaation vaikutusta. Kirjoittajat ovat kuitenkin erimielisiä siitä, onko tällainen olo toivottava vai ei. Jos

⁸⁷ Grimard 1889, 234.

⁸⁸ Bethlenfalvay 1979, 16–23; Lauerma 1983, 147, 156–157; Cunningham 2014, 62–72; Heywood 2018, 85–88, 94–95.

⁸⁹ Salmi 2002, 140–147; Burrow 2000, 102–108.

olotilan katsotaan olevan epätoivottava, korostetaan lasten paheellisuutta. Päinvastaisessa näkökulmassa puolestaan lasten hyveellisyys korostuu.

Toisaalta monet lapsuuden historian tutkijat ovat sitä mieltä, että 1800-lukua leimaava ristiriitaisuus ja hämmennys lasten hyveellisyyden ja paheellisuuden suhteen on selitettävissä siten, että aikalaiset ammensivat käsityksiään niin erilaisista perinteistä. Vaikutteita saatiin valistusajattelijoilta ja romantikoilta, jotka korostivat lasten viattomuutta ja hyveellisyyttä. Tämän lisäksi 1800-luvun lapsikeskustelussa on havaittavissa kristinuskon ja etenkin sen puritaanisen suuntauksen perintö, joka nosti keskiöön lasten synnynnäisen paheellisuuden ja siitä johtuvan kasvatuksen kautta tapahtuvan pelastuksen tarpeen. Puritaaneille lasten suurimmat paheet olivat ylpeys ja tottelemattomuus, mikä vastaa hyvin 1800-luvun ajattelijoiden esittämiä näkemyksiä lasten paheellisuudesta.⁹⁰ Oman näkökulmansa toi evoluutioteorian muodossa myös modernisoituva tiede.

Lisäksi paheellisuuden ja hyveellisyyden yhtäaikaiselle esittämiselle on esitetty syyksi viktoriaanista seksuaalimoraalia ja sen repressiivisyyttä. Tässä katsantotavassa lasten paheellisuuden korostajien tarve liittää lapsiin myös viattomuuden aspekti liittyisi haluun esittää lapset täysin epäseksuaalisina olentoina.⁹¹ Kukaan tämän tutkielman lähdetekstien kirjoittajista ei esitä mitään lasten seksuaalisuuteen viittaavaa. Näin ei tee edes Grimard, joka on omistanut suuren osan teoksestaan lasten fyysisen ja psyykkisen kehityksen kartoittamiseen modernin luonnontieteen lähtökohdista käsin.

Lähteissä esiintyvistä ristiriitaisista lapsikäsitteistä huolimatta esiin nousee myös joitakin yhteneväisyyksiä. Merkittävin tällainen seikka on jo edellä esiin nostettu taipumus nähdä lapsissa todellinen ihmisluonto, katsottiin sen sitten edustavan hyveellisyyttä tai paheellisuutta. Toinen yhdistävä tekijä on lasten esittäminen hyvin homogeenisenä ryhmänä, jossa kaikki lapset ovat samanlaisia. Kirjoittajat eivät esitä näkemyksiä perimän tai kasvuympäristön yksilöllistävästä vaikutuksesta lasten luonteeseen ja käytökseen.

2.2 LAPSENMIELISYYDEN JA LAPSUUDEN ARVO

Edellä on eritelty, millaisia henkisiä ominaispiirteitä kirjoittajat liittävät lapsiin, ja millaisia merkityksiä he antavat niille. Keskusteluun lasten ominaispiirteistä ja niiden arvosta liittyy kysymys lapsenmielisyyden ja lapsuuden arvosta suhteessa aikuisuuteen. Lapsenmielisyydellä tarkoitan sitä,

⁹⁰ 1800-luvun lapsikäsitteiden ristiriitaisuudesta ks. Cox 1996, 118, 128; Pollock 2002, XVI–XIX; Heywood 2018, 93–94; Puritanismista ks. etenkin Cox 1996, 20–27, 31–45; Cunningham 2014, 42–57.

⁹¹ Kincaid 1992, 4–7, 70, 78; Brown 2002, 3.

että yksilö säilyttää aikuistuessaan ominaisuuksia, jotka ympäröivä kulttuuri mieltää tyypillisiksi lapsille. Tässä osiossa esittelen, kuinka kirjoittajat suhtautuvat seuraavanlaisiin kysymyksiin koskien lapsenmielisyyttä ja lapsuutta: Kumpi on moraalisisessa arvoasteikossa ylempänä, lapsi vai aikuinen? Onko lapsuus itsessään arvokas ikäkausi vai pelkkää aikuiseksi kasvamista? Tuleeko lasten aikuistua vai tuleeko aikuisten säilyttää lapsenmielisyytensä?

Kirjoittajat, jotka korostavat lasten hyveellisyyttä, ovat taipuvaisempia pitämään lapsenmielisyyttä arvokkaana ominaisuutena, nostamaan lapset moraalisesti aikuisten yläpuolelle ja näkemään lapsuuden itsessään arvokkaana ikäkautena. Seuraavassa sitaatissa Droz puntaroi lapsuutta ja aikuisuutta vertailemalla poikansa kenkiä omiinsa:

”Näiden pienten, nauravien, hilpeiden ja hyväntuulisten saappaiden, jotka eivät muuta pyytäneet kuin saada kirmata pitkin peltoja ja niittyjä, niiden vieressä minun kenkäni näyttivät hirviömäisiltä, kömpelöiltä, hävyttömiltä ja järjettömiltä – –. Niistä saattoi aistia, että elämä oli niille raskasta, kulku pitkäveteistä ja taakan kantaminen vakavaa.”⁹²

Katkelmassa Droz esittää aikuisuuden vaivalloisena ja irvokkaana rappiona. Lapsuudesta puolestaan luodaan kuva huolettomana ja onnellisena elämän kultakautena. Näin lapset ja lapsuus nostetaan arvoasteikossa aikuisten ja aikuisuuden yläpuolelle.

Hugon runoudessa puolestaan toistuu romantiikan kirjallisuudelle tyypillinen näkemys lapsista eräänlaisina oppaina turmeltuneille aikuisille. Runossaan ”Mères, l’enfant qui joue...” hän kuvailee lasta ”oppaaksi keskellä meidän [aikuisten] synkkien paheidemme aikaansaamaa sumua”.⁹³ Sitaatissa Hugo nostaa lapset Drozin tapaan moraalisesti aikuisten yläpuolelle esittämällä aikuiset paheellisena ja turmeltuneena ihmisryhmänä, joka tarvitsee lasten opastusta toimiakseen hyveellisesti. Täten lapsenmielisyys ei Hugon ja Drozin mukaan ole ominaisuus, josta tulisi pyrkiä pois, vaan jonka menettäminen merkitsee moraalista rappeutumista.

Droz pitää valitettavana aikuisten pyrkimystä piilottaa lapsenmielisyyttään ja välttää leimautumista lapsellisiksi. Hänen mukaansa lapsenmielisyydestä ei ole edes täysin mahdollista kasvaa pois, kuten käy ilmi seuraavasta sitaatista: ”Jokaisessa meissä [aikuisissa] asustaa pieni vauva, tai paremmin ilmaistuna, me emme ole sen enempää kuin isoiksi kasvaneita vauvoja.”⁹⁴ Esimerkiksi aikuisissa ilmenevästä lapsenmielisyydestä Droz kuvailee upseeria, joka pukee ylleen uuden uniformun ja

⁹² Droz 1882 (1866), 281. ”A côté de ces petites bottes rieuses, gaies, de belle humeur, ne demandant qu’à courir les champs, mes chaussures paraissaient monstrueuses, lourdes, grossières, absurdes – – on sentait que pour elles la vie était grave, les courses longues et le fardeau à supporter tout à fait sérieux.”

⁹³ Hugo S.a. (1840), 99–100. ”Comme un guide au milieu des brumes que répandent / Nos vices ténébreux – –.”

⁹⁴ Droz 1882 (1866), 302. ”Il y a un bébé dans chacun de nous, ou, pour mieux dire, nous ne sommes que des bébés grossis.”

rouvaa, joka asettaa päähänsä uuden hatun. Heidän käytöksessään on hänen mukaansa havaittavissa samanlaista ihastusta ja keimailua kuin 4-vuotiaassa pojassa, joka pukee päälleen ensimmäiset housunsa. Drozin mukaan tämänkaltaisia lapsenmielisiä ominaispiirteitä ei tarvitse hävetä tai pyrkiä häivyttämään.⁹⁵

Tavasta, jolla Droz ja Hugo käsittelevät lapsenmielisyyttä ihailtavana ja säilyttämisen arvoisena ominaisuutena, voidaan päätellä, että lapsuus nähdään itsessään arvokkaana ikäkautena. Lapsuuden arvokkuus ilmenee myös sen kaipuuna ja nostalgisointina. Hugo pohtii runossaan ”Sagesse” aihetta näin:

”Miksi palaatte lakkaamatta mieleeni,

Päivät lapsuuden ja riemun?

[– –]

Voi kuinka olinkaan onnellinen ja viaton!”⁹⁶

Katkelmassa Hugo esittää lapsuuden elämän kultakautena, jota aikuisiässä muistellaan kaivaten. Lapsuuden nostalgisoinnin katsotaan muodostuneen ilmiöksi Euroopassa 1700-luvun jälkipuolella, ja se ilmeni etenkin romantiikan runoudessa. Ilmiö liittyy kiinteästi lapsikäsitteiden muuttumiseen positiivisemmaksi.⁹⁷ Tämä on loogista, sillä jos lasten katsotaan edustavan jotakin ihailtavaa, tällöin myös mielleyhtymät lapsuuteen muuttuvat myönteisiksi. Toisaalta esimerkiksi Linda Pollock on esittänyt, että lapsuuden nostalgisoinnin nousu 1700-1800-lukujen vaihteessa liittyisi teollistumiseen ja kaupungistumiseen. Teollistumisen myötä muodostui sukupolvi, joka oli viettänyt lapsuutensa maalla ja aikuisuutensa kaupungeissa. Tällaisilla ihmisillä oli Pollockin mukaan taipumus nostalgisoida lapsuuttaan. Kyse ei kuitenkaan ollut pelkästään lapsuuden kaipuusta vaan myös kaipuusta takaisin maaseudulle.⁹⁸ Toisaalta Pollock on tutkinut lapsuutta ensi sijassa Britannian kontekstissa. Ranskassa teollistuminen ja kaupungistuminen tapahtuivat myöhemmin kuin Britanniassa, painottuen pitkälti 1800-luvun jälkipuoliskolle.⁹⁹

Ihannoiva suhtautumistapa lapsuuteen ja lapsenmielisyyteen ei kuitenkaan ollut ainoa tapa lähestyä asiaa 1800-luvun Ranskassa. Vaikka kaikki lähdetekstien kirjoittajat nostavat teoksissaan lapsista esiin hyveellisiä ja ihailtavia piirteitä, kaikki eivät nosta lapsia arvoasteikossa aikuisten yläpuolelle tai näe lapsuutta ja lapsenmielisyyttä erityisen arvokkaana. Dupanloup kertoo teoksessaan aikuisista,

⁹⁵ Droz 1882 (1866), 299–305.

⁹⁶ Hugo S.a. (1840), 264. ”Pourquoi devant mes yeux revenez-vous sans cesse, / Ô jours de mon enfance et de mon allégresse? [– –] // Oh! que j’étais heureux! oh! que j’étais candide!”

⁹⁷ Bethlenfalvay 1979, 19–23; Heywood 2018, 90–91.

⁹⁸ Pollock 1983, 110.

⁹⁹ Seigel 2012, 73–74.

jotka todellisuudessa eivät ole koskaan kasvaneet aikuisiksi vaan ovat lapsellisia vielä satavuotiainkin. Lapselliseksi hän listaa sellaisia negatiivisia luonteenpiirteitä kuin leväperäisyys, ajattelemattomuus ja avuttomuus. Aikuisten lapsellisuus on hänen mielestään häpeällistä, mutta vielä vakavampaa on, että tällaiset ihmiset joutuvat piispan mukaan kadotukseen.¹⁰⁰ Dupanloup ei siis missään nimessä näe lapsenmielisyyttä positiivisena tai säilyttämisen arvoisena ominaisuutena vaan painottaa aikuistumisen tärkeyttä. Toisaalta piispa myös siteeraa teoksessaan kahdesti Matteuksen evankeliumin kohtaa, jossa Jeesus kehottaa ihmisiä tulemaan lasten kaltaisiksi, jos he tahtovat päästä taivaaseen.¹⁰¹ Dupanloup siis esittää ristiriitaisesti, että lapsenmielisyyden säilyttäminen on sekä edellytys että este pelastukselle. Täten Dupanloupin ajattelu on ristiriitaista myös lapsenmielisyyden osalta.

Kuitenkin sekä Dupanloupin, Grimardin että Legouvén teoksissa korostuu aikuistumisen tärkeys ja ajatus lapsuudesta valmistautumisena aikuisuuteen. Dupanloup ja Grimard siteeraavat kumpikin teoksessaan Plutarkhosta, jonka mukaan lasten mieli on niin muovautuvainen, että aikuisilta tulevat vaikutteet uppoavat heihin kuin sinetti pehmeään vahaan.¹⁰² Tätä ominaisuutta tulee Dupanloupin ja Grimardin mukaansa käyttää hyväksi lasten muokkaamisessa halutunlaisiksi.¹⁰³ Hyvin samanlaisen ajatuksen ilmaisee myös Legouvé esittäessään, että aikuisten tehtävä on osoittaa lapsille, mikä on väärin ja mikä oikein.¹⁰⁴ Toisin sanoen Dupanloup, Grimard ja Legouvé mieltävät lapset epätäydellisiksi, aikuisille alisteisiksi ja aikuisten muokkausta vaativiksi olennoiksi. Tässä lapsuus näyttäytyy olotilana, josta täytyy pyrkiä pois kohti parempaa olotilaa eli aikuisuutta. Tähän lapset tarvitsevat aikuisten ohjausta, sillä aikuisten katsotaan olevan moraalisesti lasten yläpuolella.

Kaiken kaikkiaan kirjoittajien näkemyksissä lapsenmielisyyden ja lapsuuden arvosta voi havaita erilaisia ihmis- ja yhteiskuntakäsityksiä. Koska Hugo ja Droz korostavat ihmisen synnynnäistä hyveellisyyttä, he näkevät lapsissa tällaisen ihmisen autenttisen ja toivottavan olotilan. Siksi lapset myös nostetaan moraalisesti aikuisten yläpuolelle. Aikuiset puolestaan esitetään turmeltuneina ja rappiollisina, minkä voi tulkita eräänlaiseksi yhteiskuntakritiikiksi. Etenkin Hugo tunnettiin oman aikansa sosiaalisten ongelmien kuten köyhyyden, työväestön olojen ja oikeuslaitoksen ankarana kriitikkona.¹⁰⁵ Täten lapsenmielisyyden ihannoiminen kontrastina rappiollisina esitetyille aikuisille

¹⁰⁰ Dupanloup 1899 (1869), 336.

¹⁰¹ Dupanloup 1899 (1869), 40, 53.

¹⁰² Dupanloup 1899 (1869), 103; Grimard 1889, 238.

¹⁰³ Dupanloup 1899 (1869), 24–25; Grimard 1889, 232–233.

¹⁰⁴ Legouvé S.a. (1887), 352.

¹⁰⁵ Lacretelle 1967, 202–204, 210–218.

voi olla keino osoittaa, kuinka turmeleva vaikutus yhteiskunnalla on yksilöön. Tämän seurauksena lapsenmielisyys näyttäytyy säilyttämisen arvoisena ominaisuutena ja lapsuus arvokkaana ikäkautena.

Dupanloupin, Grimardin ja Legouvén teoksissa ilmenevä ihmiskuva on pessimistisempi: he eivät katso ihmisten eli myöskään lasten olevan luontaisesti kykeneviä toimimaan moraalisesti vaan näkevät hyveellisyyden opittuna, yhteiskunnan sivistävän vaikutuksen kautta omaksuttavana ominaisuutena. Tästä johtuen aikuiset – jotka jo omassa lapsuudessaan on kasvatettu hyvälle tavoille – nostetaan moraalisesti lasten yläpuolelle. Tässä katsantotavassa lapsenmielisyys ei luonnollisesti näyttäyty erityisen ihailtavana ja lapsuus ymmärretään ensi sijassa kehitykseksi kohti jotakin arvokkaampaa eli aikuisuutta. Tällainen lähestymistapa korostaa aikuisten tarvetta ja oikeutusta muokata lapsia haluttuun suuntaan, mikä puolestaan perustelee Dupanloupin, Grimardin ja Legouvén kaltaisten kasvattajien roolia.

2.3 LASTEN JA AIKUISTEN ERO

Kuten edellä on käynyt ilmi, lasten ominaispiirteet ja lapsenmielisyyden arvo ovat teoksissa intensiivisen pohdinnan aiheena. Siitä voidaan päätellä, että lapset mielletään hyvin erilaisiksi kuin aikuiset. Tämä huomio saattaa kuulostaa itsestään selvältä, mutta lapsuuden monitieteellinen tutkimus on osoittanut, että lapsuuden ja aikuisuuden suuri kontrasti on pitkälti modernin länsimaisen kulttuurin ominaispiirre.¹⁰⁶ Tässä osiossa pohdin, miksi kontrasti lasten ja aikuisten välillä korostui 1800-luvulla ja mistä lasten ja aikuisten välillä nähdyissä eroissa on pohjimmiltaan kyse.

1800-lukua voidaan pitää vuosisatana, jolloin lapsuus ja aikuisuus polarisoituivat. Lasten ja aikuisten välisen kontrastin syvenemiselle 1800-luvulla on esitetty syiksi aikakauden suuria yhteiskunnallisia muutoksia – teollistumista ja kaupungistumista – jotka toivat muutoksia perherakenteisiin sekä yksityisen ja julkisen elämän rajanvetoon etenkin porvariston osalta. Roger Coxin mukaan lasten asemassa tapahtui muutoksia kaupungistuneissa teollisuusyhteisöissä. Perhe ja lapset erkaantuivat omaksi yksityiseksi maailmakseen irralleen julkisesta elämästä, joka rajattiin aikuisten miesten tilaksi. Perinteisissä maaseutuyhteiskunnissa perhe oli taloudellinen yksikkö, jossa myös lapset osallistuivat perheen elannon hankintaan aikuisten rinnalla sekä yksityisessä että julkisessa tilassa. Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä yleistyi kodin ulkopuolinen palkkatyö, joka usein vaati erityisiä taitoja, kykyjä ja koulutusta. Porvarispiireissä naisten ja lasten ei katsottu soveltuvan tällaiseen työhön. Kontrasti lasten ja aikuisten välillä syveni, kun lasten elämä rajautui kodin piiriin

¹⁰⁶ James & Jenks & Prout 1998, 3–9; Benedict 1956, 21–22.

erilleen julkisesta elämästä ja työnteosta.¹⁰⁷ Tässä selitysmallissa lasten ja aikuisten elinpiirien erkaantumisen katsotaan johtaneen siihen, että lapset ja lapsuus alettiin nähdä myös idealistisella tasolla enenevässä määrin aikuisista ja aikuisuudesta poikkeavina.

Toisaalta lapsuuden ja aikuisuuden polarisoitumisen taustalla voi nähdä myös paljon 1800-lukua varhaisempia juurisyitä. Yksi Philippe Arièksen keskeisimmistä teeseistä on, että käsitys lapsuudesta syntyi vasta keskiajan jälkeen. Arièksen mukaan myöhäiskeskiajalle asti lasten ei ymmärretty eroavan aikuisista muuten kuin kokonsa ja ulkonäkönsä perusteella. Ymmärrystä lasten muista erityispiirteistä tai -tarpeista ei Arièksen mukaan ollut.¹⁰⁸ Uudempi tutkimus on kiistänyt näkemyksen, ettei esimodernina aikana olisi tunnettu lapsuuden käsitettä. Nykytutkimuksessa esitetään ennemminkin, että esimoderni lapsikäsite oli hyvin erilainen kuin moderni länsimainen lapsikäsite, jonka muotoutumisen katsotaan yleisesti alkaneen noin 1500-1600-luvuilla ja vakiintuneen 1700- ja 1800-luvuilla.¹⁰⁹ Kyseisenä aikakautena muodostuneen modernin länsimaisen lapsikäsitteen keskeisenä piirteenä voidaan pitää lasten ja aikuisten suurta kontrastia.

Norbert Eliaksen mukaan lapsuuden ja aikuisuuden polarisoituminen uudella ajalla johtui niin sanotusta sivilisaatioprosessista, joka lähti liikkeelle renessanssista ja humanismista. Elias katsoo, että tapakulttuuri kiristyi näiden aatevirtausten myötä huomattavasti: syntyi modernille länsimaiselle kulttuurille tyypillinen tiukka käytöstapakoodisto, jossa pyritään tukahduttamaan tiettyjä ihmisen luontaisia ja impulsiivisia toimintatapoja. Paheksunnan kohteeksi nostettiin esimerkiksi syljeskely, sormilla syöminen, vaatteisiin niistäminen, toisten ihmisten tuijottaminen ja huono ryhti. Koska tämä käytöstapasäädöstö on kulttuurinen luomus, lapset eivät tietenkään toimi sisäsyntyisesti sen mukaan, vaan se täytyy opettaa heille. Näin muodostui kontrasti lasten ja aikuisten käytöksen välille, mikä on Eliaksen mukaan syy siihen, että uudella ajalla lapset ja aikuiset alettiin ymmärtää toisistaan poikkeaviksi myös muuten kuin ulkomuotonsa suhteen. Samalla syntyi käsitys aikuistumisesta, mikä tarkoittaa yksinkertaisesti yksilön omaa sivilisaatioprosessia eli käytöstapakoodiston omaksumista.¹¹⁰

Eliaksen teoriaa tukee myös moderni antropologinen tutkimus. Kontrasti lasten ja aikuisten välillä on modernissa länsimaisessa kulttuurissa syvempi kuin monissa primitiivisissä kulttuureissa, joissa ei ole yhtä tiukkaa käytöstapakoodistoa rajoittamassa ihmisen luontaisia toimintatapoja. Näissä

¹⁰⁷ Cox 1996, 79–81; Teollistumisen ja kaupungistumisen vaikutuksista perhesuhteisiin ja yksityisen ja julkisen tilan rajanvetoon ks. myös Seigel 2012, 306–309, 317.

¹⁰⁸ Ariès 1973, 53–54, 177.

¹⁰⁹ Heywood 2018, 2–5; Hawes & Hiner 1991, 3–5; James & Jenks & Prout 1998, 3–9; Cunningham 2014, 4–15, 41; Cox 1996, 1–10.

¹¹⁰ Elias 1939, IX–XII, 66–73, 89–91, 102–106.

kulttuureissa lapsia ei mielletä yhtä suuressa mittakaavassa erilaisiksi kuin aikuiset. Myöskään se, miten lapsia kohdellaan ja millaista käytöstä heiltä vaaditaan, ei eroa näissä kulttuureissa yhtä suuresti aikuisuudesta.¹¹¹ Täten lasten ja aikuisten välille rakennetun kontrastin laajuus on ainakin osittain kulttuurinen kysymys. Kontrastin laajuuden kannalta keskeistä näyttäisi olevan se, kuinka paljon käytöstapasäännöt eroavat ihmisen luontaisesta ja impulsiivisesta toiminnasta. Jos ne eroavat siitä huomattavasti, tällöin aikuisten opittu käytös muodostaa suuren kontrastin lasten luontaiselle käytökselle.

Myös lähdeteksteissä näyttäytyy ajatus, että lapsilta puuttuu jotain, minkä aikuiset ovat oppineet kasvatuksen ja yhteiskunnan vaikutuksen kautta. Esimerkiksi Legouvén mukaan lasten ja aikuisten eroavaisuuksissa on pohjimmiltaan kyse siitä, että aikuiset ovat oppineet toimimaan tavalla, jossa he eivät ilmaise muille ihmisille kaikkia omassa mielessään liikkuvia ajatuksia ja tunteita. Lapset puolestaan eivät vielä osaa kätkeä tai kontrolloida ilmaisuaan ja toimintaansa.¹¹²

Myös Dupanloup esittää, että lapset eivät luonnostaan tiedä, miten toimitaan sivistyneesti eli aikuismaisesti. Hänen teoksessaan on voimakas painotus käytöstapojen opettamisen tärkeydessä. Piispa kehottaa kasvattajia puuttumaan ankarasti lasten käytökseen ja ulkoiseen olemukseen kitkemällä lapsista ”säädöttömät ja kömpelöt tavat” (”manières grossières ou maladroités”). Kasvattajan tulee esimerkiksi puuttua lasten puhetapaan, kävelytyyliin ja siisteyteen eikä lasten tule antaa käyttäytyä muutenkaan rahvaanomaisesti tai naurettavasti.¹¹³ Tässä lasten ja aikuisten ero selittyy Eliuksen teorian mukaisesti siten, että lapset eivät vielä tunne (porvarillisia) käytöstapoja.

Lähdetekstien kirjoittajilla näyttäisi täten olevan ymmärrys siitä, että lapset eivät ole vielä sosiaalistuneet eli mukautuneet yhteisönsä sosiaaliseen järjestykseen, sen normeihin, sääntöihin ja odotuksiin. Lasten toiminta nähdään spontaanina. Toisin kuin aikuiset, lapset eivät kontrolloi käytöstään. Kaikki kirjoittajat katsovat, että lapset edustavat jollain tavalla ihmisen autenttista olotilaa. Koska Dupanloup, Grimard ja Legouvé näkevät tämän ihmisen autenttisen olotilan paheellisena eli epätoivottavana, he ymmärrettävästi myös korostavat sosiaalistumisen ja aikuistumisen tärkeyttä. Hugo ja Droz puolestaan näkevät ihmisluonnon hyveellisenä, mistä johtuen he eivät teoksissaan esitä aikuisten voimakasta puuttumista tähän lapsissa ilmenevään ihmisen autenttiseen ja toivottavaan olotilaan. Seuraavassa luvussa esittelen tarkemmin, miten kirjoittajien käsitykset lapsista ja lapsuudesta heijastuvat heidän näkemyksiinsä lastenkasvatuksesta.

¹¹¹ Benedict 1956, 21–23, 28.

¹¹² Legouvé S.a. (1887), 62.

¹¹³ Dupanloup 1899 (1869), 185–187.

3. KÄSITYKSET LASTENKASVATUKSESTA

3.1 KASVATUKSEN TÄRKEYS JA VASTUIDEN JAKAUTUMINEN

”Kasvatuksen taito, tämä kaikista vaikein ja tärkein oppiala, on juuri se, jota ei opeteta missään, joka jätetään sattuman, kyvyttömyyden ja piittaamattomuuden varaan – –.”¹¹⁴

”Kaikki siinä [kasvatuksessa] vaatii mitä vakavinta huolellisuutta. – – mitään ei tule jättää sattuman tai kokeilun varaan.”¹¹⁵

”Nykyäivänä mikään ammatti ei ole vaikeampi kuin isyys.”¹¹⁶

Edellä esitetyt sitaatit luonnehtivat hyvin lähdeaineistossa toistuvaa käsitystä lastenkasvatuksesta tärkeänä, vakavana ja vaativana tehtävänä. Tämä ilmenee muun muassa siten, että kasvatukseen viitataan termeillä oppiala ja ammatti. Lisäksi lainauksissa ilmenee tyytymättömyyttä lastenkasvatuksen senhetkiseen tilaan. Toistuvat varoitukset kasvatuksen jättämisestä sattuman varaan viittaavat siihen, että kirjoittajat kokevat tällaisen toiminnan olemassa olevaksi ongelmaksi, josta lukijoita täytyy varoittaa. Koska lastenkasvatus koetaan tärkeäksi, kirjoittajat pohtivat myös paljon kysymystä siitä, kenelle kuuluu vastuu tästä vakavasta tehtävästä. Aloitan aiheen käsittelyn perheestä ja perheen sisäisistä rooleista. Sen jälkeen esittelen näkemyksiä yhteiskunnallisten tahojen rooleista ja vastuista lasten suhteen.

Lähdeaineistossa ilmenevää suhtautumista perheeseen voisi luonnehtia termeillä perhekeskeisyys ja lapsikeskeisyys. Perhe esitetään toistuvasti yhteiskuntaa ylläpitävänä ja vakauttavana perusyksikkönä. Esimerkiksi Droz kutsuu perhettä termillä ”maailman perusta” (”la base du monde”), ja Legouvé kuvailee sitä ”yhteiskunnan pelastuksen ankkuriksi” (”seule ancre de salut de la société”).¹¹⁷ Siinä missä perhe nähdään yhteiskunnan keskusyksikkönä, perheen keskiöön puolestaan nostetaan lapset. Esimerkiksi Legouvé pohtii lasten asemaa modernissa perheessä näin:

”Lapsilla on nykyään perheissä paljon suurempi asema kuin ennen: heidän kanssaan eletään enemmän, heidän vuokseen eletään enemmän, – – heidän terveydestään, kasvatuksestaan ja hyvinvoinnistaan

¹¹⁴ Grimard 1889, 231. ”L’art de l’éducation, cette science de toutes la plus difficile et la première en importance, est justement celle que l’on n’apprend nulle part, celle qu’on abandonne au hasard, à l’incapacité, à l’insouciance – –.”

¹¹⁵ Dupanloup 1899 (1869), 104–105. ”Tout y demande donc l’attention la plus sérieuse. – – rien ne doit donc être abandonné au hasard, rien ne peut être fait ou essayé à l’aventure.”

¹¹⁶ Legouvé S.a. (1887), 348. ”Rien n’est plus difficile aujourd’hui que le *métier* de père.”

¹¹⁷ Droz 1882 (1866), 332; Legouvé S.a. (1887), 182.

huolehditaan enemmän, heidän mielipiteitään kuunnellaan enemmän. Heistä on melkein tullut kodin päähenkilöitä – –.”¹¹⁸

Sitaatissa lapset esitetään vanhempien elämän ja huolenpidon keskipisteenä, jonka ympärille koti rakentuu. Hyvin samanlaisen näkemyksen ilmaisee Hugo, jonka mukaan koti ilman lapsia on kuin ”kesä ilman kukkia” (”l’été sans fleurs vermeilles”), ”lintuhäkki ilman lintuja” (”la cage sans oiseaux”) ja ”mehiläispesä ilman mehiläisiä” (”la ruche sans abeilles”).¹¹⁹ Toisin sanoen lapset ovat perheessä niin keskeisessä asemassa, että ilman heitä perhe ei ole oikea perhe. Myös Droz rakentaa teoksessaan lapsikeskeistä ydinperheen ideaalia. Jo teoksen nimi *Monsieur, Madame et Bébé* peräänkuuluttaa, että porvarillisen perheen keskiössä ovat isä, äiti ja lapset.

Sekä isien että äitien toivotaan laajasti osallistuvan lastensa elämään, hoitoon ja kasvatukseen intensiivisemmin. Etenkin Grimard ja Droz rakentavat teoksissaan ideaalia perheenäidistä, joka uhraa kaiken aikansa ja energiansa lapsilleen. Drozin teoksessa eräs äiti pohtii rooliaan näin: ”Minun maitoni ruokkii hänet [lapsen], minun ääneni saa hänet vaipumaan uneen ja rauhoittumaan, minun käteni pukevat hänet, hyväilevät häntä, tynnyttävät hänet ja kannattelevat häntä.”¹²⁰ Toisin sanoen äiti esitetään lasten ensisijaisena hoitajana. Perinteisesti vauraisissa ja yläluokkaisissa perheissä turvauduttiin laajasti lastenhoitajien ja imettäjien apuun lasten hoidossa ja kasvatuksessa.¹²¹ Grimard esittää voimakasta paheksuntaa tällaisia äitejä kohtaan toteamalla, että heidän onnettomat lapsensa ovat ”äidittömiä lapsia” (”enfants sans mères”).¹²² Toisin sanoen äidin huolenpito esitetään ensiarvoisen tärkeäksi lasten hyvinvoinnin kannalta. Tällaiset käsitykset äidin roolista heijastelevat porvarillisia sukupuolirooleja. 1800-luvun porvarillisessa ideologiassa naiseus sidottiin ennennäkemättömän tiiviisti äitiyteen. Naisen elämäntehtävänä oli olla vaimo sekä äiti ja pysyä kotona miestään ja lapsiaan varten täyspäiväisesti.¹²³

Äidin korostuneesta roolista huolimatta – tai ehkä juuri sen takia – kirjoittajat esittävät toistuvasti epäluottamusta äitien lastenkasvatuskykyjä kohtaan. Esimerkiksi Grimard valittelee ”äitien sokeaa heikkoutta” (”l’aveugle faiblesse maternelle”) ja ”hyväuskoisia ja liian helliä äitejä” (”mères naïves ou trop tendres”).¹²⁴ Hyvin samanlaista kieltä käyttää piispa Dupanloup. Hänen mukaansa on ”liikaa

¹¹⁸ Legouvé S.a. (1887), 1–2. “Les enfants occupent aujourd’hui une place beaucoup plus grande dans la famille: on vit plus avec eux, on vit plus pour eux – – on s’occupe plus de leur santé, on surveille plus leur education, on songe plus à leur bien-être, on écoute plus leur opinion. Ils sont presque devenus les personnages principaux de la maison – –.”

¹¹⁹ Hugo S.a. (1831), 113. Sitaatit ovat runosta ”Lorsque l’enfant paraît”.

¹²⁰ Droz 1882 (1866), 266. ”N’est-ce point mon lait qui le nourrit, ma voix qui l’endort et le calme; ma main qui l’habille et le caresse, le rassure et le soutient?”

¹²¹ Crubellier 1979, 39–42; Ariès 1973, 266; Heywood 2007, 124–132.

¹²² Grimard 1889, 241.

¹²³ Crubellier 1979, 273–277, 284–286, 343; Heywood 2007, 119–134; Rollet 2001, 30–31, 74; Seigel 2012, 306, 312, 315.

¹²⁴ Grimard 1889, 234.

huolimattomia äitejä, joilla ei näytä olevan muuta tekemistä kuin hemmotella lapsensa piloille”.¹²⁵ Suhtautuminen äitien rooliin näyttäytyy täten ristiriitaisena. Toisaalla äidin hoiva esitetään ensiarvoisen tärkeäksi mutta samaan aikaan sen katsotaan olevan myös haitallista lasten kasvatuksen kannalta. On tärkeä muistaa, että kaikki tämän tutkielman lähdetekstien kirjoittajat ovat miehiä. 1800-luvun porvariskulttuurissa miehet olivat hallitsevassa asemassa, mistä johtuen suhtautuminen naisiin oli useilla elämän osa-alueille varauksellista ja epäluuloista.¹²⁶

Äitien lisäksi myös isiä kehoitetaan omaksumaan intensiivisempi rooli lastensa elämässä. Kirjoittajat kritisoivat teoksissaan laajasti perinteistä isähahmoa, joka etäisenä auktoriteettina pitäytyi erillään lapsistaan, puuttuen vain sellaisiin tärkeisiin jälkikasvuun koskeviin asioihin kuin kurinpito, koulutuksen valvominen sekä avioliiton solmiminen.¹²⁷ Legouvén teoksessa isien roolin uudistaminen on kantava teema, kuten käy ilmi hänen teoksensa alkusanoista: ”Tällä vuosisadalla, jolloin kaikki uudistuu, en osaa nimetä tärkeämpää uudistusta kuin se, joka koskee isien ja lasten suhteita modernissa yhteiskunnassa.”¹²⁸ Tällä uudistuksella Legouvé tarkoittaa sitä, että isien tulisi osallistua enemmän lastensa jokapäiväiseen elämään ja kasvatukseen sekä luoda syvällisempi suhde jälkikasvuunsa.¹²⁹

Myös Grimard ja Droz kehottavat isiä ottamaan suuremman roolin lastensa elämässä. Grimardin mukaan kasvatuksen kannalta olisi hyödyllistä jo se, että isät juttelisivat lastensa kanssa. Hän valittelee kuinka: ”Valitettavasti mikään ei ole sen harvinaisempaa. Isät ovat poissaolevia, välinpitämättömiä tai ylimielisiä, heillä on paljon muuta tekemistä kuin huolehtia tällaisista lapsellisuuksista.”¹³⁰ Droz puolestaan kehottaa isiä leikkimään lastensa kanssa:

”Minun käy sääliksi niitä isiä, jotka eivät osaa olla isiä niin usein kuin mahdollista, jotka eivät osaa kieriä matolla, leikkiä hevosta ja ulvoa kuin susi – –. Nämä asiat, joita he laiminlyövät, eivät ole pelkkiä miellyttäviä lapsellisuuksia. Ne ovat todellisia nautintoja, herkkuisia hupeja, murusia siitä onnesta, jota niin kovin parjataan, jonka olemassaolo kielletään – –.”¹³¹

¹²⁵ Dupanloup 1899 (1869), 57–58. ”– – tant de mères imprudents qui semblent, en effet, n’avoir pas d’autre occupation que de gêner leurs enfants – –.”

¹²⁶ Crubellier 1979, 71.

¹²⁷ Perinteisestä isähahmosta ks. tarkemmin Heywood 2007, 145; Rollet 2001, 77–78.

¹²⁸ Legouvé S.a. (1887), 1. ”Dans ce siècle où tout se renouvelle, je ne sais pas de transformation plus importante que celle qui touche aux rapports des pères et des enfants dans la société moderne.”

¹²⁹ Legouvé S.a. (1887), 25.

¹³⁰ Grimard 1889, 66. ”Malheureusement, rien n’est plus rare. Le père préoccupé, insouciant ou dédaigneux, a bien autre chose à faire qu’à s’occuper de ces puérités.”

¹³¹ Droz 1882 (1866), 283. ”Pitié pour les pères qui ne savent point être papas le plus souvent possible, qui ne savent point se rouler sur le tapis, jouer au cheval, faire le gros loup – –. Ce ne sont pas seulement d’agréables enfantillages qu’ils négligent là, ce sont de vrais plaisirs, de délicieuses jouissances; ce sont les parcelles, les miettes de ce bonheur qu’on calomnie si fort, qu’on accuse de ne point exister – –.”

Edellisissä lainauksissa Grimard ja Droz esittävät, että on olemassa paljon isiä, jotka pitivät lastensa kanssa tekemisissä olemista ”lapsellisena” eli jollain tavalla isän arvolle sopimattomana. Droz ja Grimard kehottavat isiä unohtamaan tällaiset ennakkoluulot ja neuvovat Legouvén tapaan isiä syventämään suhdettaan lapsiinsa ja olemaan enemmän läsnä näiden elämässä.

Edellä on käsitelty sitä, kuinka teoksissa rakennetaan uudenlaista perheideaalia lapsista vanhempien huolen ja huomion keskipisteenä. Tärkeää on myös pohtia, mistä tällaiset ydinperheen ja lastenkasvatuksen tärkeyttä korostavat kannanotot johtuvat. Monet tutkijat liittävät kehityksen 1800-luvun suuriin rakenteellisiin muutoksiin – teollistumiseen ja kaupungistumiseen – jotka mursivat perinteisiä suurperheitä ja niiden merkitystä suvun jäsenten elannon turvaamisessa. Palkkatyö urbaanissa ympäristössä tarjosi ihmisille mahdollisuuden hankkia elanto suvun harjoittamien elinkeinojen ulkopuolelta, mikä mahdollisti riippumattoman aseman suvusta. Ydinperheissä lasten elinpiiristä jäivät pois sellaiset henkilöt kuin isovanhemmat, sedät, tädit ja muut sukulaiset, joilla perinteisesti saattoi olla vanhempia tärkeämpi rooli lasten hoidossa ja kasvatuksessa.¹³² Tällainen kehitys korostaa vanhempien roolia.

Lisäksi 1800-luvun kuluessa Ranska kehittyi staattisesta sääty-yhteiskunnasta dynaamiseksi luokkayhteiskunnaksi, jossa perheen menestyksen takuiksi ei enää riittänyt ylhäinen syntyperä tai perityt arvoasemat. Porvarillisessa aatemaailmassa yksilön asema perustuu hänen omiin kykyihinsä ja ansioihinsa. Lasten kannalta tämä johtaa luontevasti siihen, että perheen odotukset sosiaalisen aseman ylläpitämisestä ja sosiaalisesta noususta – joka oli porvariston keskuudessa tavoiteltavaa – kohdistuvat lapsiin. Tällöin korostuu myös tarve panostaa lapsiin ja heidän kasvatukseensa enemmän.¹³³

Vaikka kasvatusta näyttävät lähdeaineistossa ensi sijassa perheen tehtävänä, myös yhteiskunnan vastuuta lapsista peräänkuulutetaan. Lastenkasvatuksen merkitys perhettä laajemmille yhteisöille ilmenee hyvin seuraavassa sitaatissa Dupanloupilta: ”Lapsi! Hän on perheen ja yhteiskunnan toivo; ihmissuvun uudestisyntyminen, isänmaan jatkumo, kuin ihmiskunnan uudistuminen kukoistukseensa.”¹³⁴ Lainauksessa lapsilla nähdään merkittävä rooli yhteisöjen jatkumisen turvaajana, minkä lisäksi Dupanloup liittää heihin ajatuksen yhteisöjen edistyksen ja kehittymisen mahdollistajina. Lähdeaineistosta nousee esiin kolme lastenkasvatuksen kannalta keskeiseksi koettua yhteiskunnallista tahoja: valtio, kirkko ja tiede.

¹³² Ariès 1973, 6–9, 186, 259; Crubellier 1979, 22–30; Heywood 2007, 113–114, 155–156; Rollet 2001, 77, 248.

¹³³ Crubellier 1974, 110–112, 120; Rollet 2001, 72–73, 249.

¹³⁴ Dupanloup 1899 (1869), 19. ”L’enfant! c’est l’espérance de la famille et de la société; c’est le genre humain qui renaît, la patrie qui se perpétue, et comme le renouvellement de l’humanité dans sa fleur.”

Valtion puuttumista lasten elämään peräänkuuluttavat etenkin Grimard ja Legouvé. Grimard nostaa esiin huolen korkeasta lapsikuolleisuudesta ja lasten huonokuntoisuudesta sekä pahoinvoinnista, jotka hän liittää puutteellisiin kasvatustapoihin.¹³⁵ Hän varoittaa, että valtiovallan välinpitämättömyys lapsia kohtaan johtaa väestökatoon (”dépeuplement”) sekä väestön rappeutumiseen (”dégénérescence”).¹³⁶ Tilanteen korjaamiseksi hän ehdottaa lapsia suojelevien instituutioiden, kuten lastenkotien, päiväkotien, koulujen ja sairaaloiden perustamista. Lisäksi hän esittää, että julkivallan tulisi järjestää nuorille tytöille kurseja lasten hoitamisesta ja kasvattamisesta.¹³⁷

Edelliset huomiot osoittavat, että Grimard lähestyy lastenkasvatusta nationalistisesta näkökulmasta. Uhkakuvat väestön rappeutumisesta ja vähenemisestä olivat Ranskassa laajasti esillä etenkin Saksalle hävityn sodan (1870-1871) jälkeisenä aikana. Tappion syynä nähtiin Saksan voimakkaampi väestönkasvu ja sen mukanaan tuoma sotilaallinen ylivoima. Ranskan väkiluku kasvoi 1800-luvulla muita Euroopan maita hitaammin, mikä koettiin uhaksi isänmaan sotilaalliselle ja poliittiselle valta-asemalle. Ranskan väestöllisen jälkeenjääneisyyden keskeisenä syynä pidettiin välinpitämättömyyden suhtautumista lapsiin, heidän hyvinvointiinsa ja kasvatukseensa.¹³⁸

Huomion kiinnittyminen suurten kansanosien elinolosuhteisiin saattoi liittyä myös sosialismin pelkoon. Työväen identiteetti ja järjestäytyminen voimistuivat vuosisadan loppua kohden. Ranskassa etenkin vuoden 1871 Pariisin kommuuni teki näkyväksi työväestön tyytymättömyyden ja vallankumouksellisen ilmapiirin.¹³⁹ Pelko kurjuudessa elävien massojen uhasta porvarilliselle yhteiskuntajärjestykselle saattoi taten olla yksi syy kiinnittää huomiota rahvaan lasten hyvinvointiin.

Myös Legouvé esittää, että valtiolla on vastuu puuttua lasten kohteluun. Hän kritisoi lainsäädäntöä, joka salli isän vangituttaa poikansa määrääjäksi, estää lastensa avioliiton ja jättää nämä pois perinnönjaostaan. Isän ehdottomalle auktoriteetille tulisi Legouvé'n mukaan asettaa lainsäädännölliset rajat.¹⁴⁰ Toisin sanoen hän esittää, että valtiovallalla tulisi olla oikeus rajoittaa ja valvoa sitä, miten vanhemmat kohtelevat lapsiaan. Tässä voi havaita modernin käsityksen lastensuojelusta ja lastenoikeuksista: lapset eivät ole vanhempien omaisuutta vaan autonomisia yksilöitä, joiden

¹³⁵ Muun muassa imettäjien käyttö, puutteellinen ravitsemus ja vaatetus, liikunnan ja leikin puute ym.

¹³⁶ Grimard 1889, 48, 93–94.

¹³⁷ Grimard 1889, 11, 239–240, 359.

¹³⁸ Heywood 2007, 178; Heywood 2018, 81; Bardet & Dupâquier 1986, 3–4; Clark 1991, 289; Burrow 2000, 92–108.

¹³⁹ Klinge 1994, 189–190, 323–324; Burrow 2000, 95.

¹⁴⁰ Legouvé S.a. (1887), 16–18.

fyysinen ja psyykkinen hyvinvointi tulee turvata. 1880-luvulta lähtien ajatus lastenoikeuksista alkoi konkretisoitua myös lainsäädännössä isän valtaoikeuksien rajoittamisena.¹⁴¹

Valtiovalta ei kuitenkaan ollut 1800-luvun Ranskassa ainoa yhteiskunnallinen taho, joka pyrki kontrolloimaan lasten kohtelua ja kasvatusta. Katolisella kirkolla on perinteisesti ollut vaikutusvaltainen asema ranskalaisessa yhteiskunnassa ja vahva ote kansalaisten elämästä. Ranskan suuri vallankumous kuitenkin heikensi kirkon asemaa merkittävästi, ja vallankumouksen jälkeistä aikaa on leimannut voimakas antiklerikalismi eli vastustus kirkon yhteiskunnallista vallankäyttöä kohtaan.¹⁴² 1800-luvulla kirkko pyrki palauttamaan vanhan asemansa, ja yhtenä keskeisimmistä keinoista nähtiin lasten ja nuorten saaminen kirkon otteeseen, etenkin koululaitoksen kautta.¹⁴³ Vuoteen 1882 asti katolisella kirkolla oli käytännössä monopoli julkisessa alkeisopetuksessa, minkä lisäksi kirkko ylläpiti monia yksityisiä korkeamman asteen oppilaitoksia. Katolisen kirkon hallinnoiman opetuksen sisältö oli vahvasti uskonnollissävyytteistä.¹⁴⁴ Kirkon roolista yhteiskunnassa käytiin 1800-luvun Ranskassa kiivasta keskustelua, ja se näkyy myös käsityksissä kirkon ja uskonnon asemasta lastenkasvatuksessa.

Suurimpana kirkon ja uskonnon puolestapuhujana esiintyy ymmärrettävästi piispa Dupanloup, joka teki pitkän uran kirkonmiehenä lastenkasvatuksen parissa. Dupanloupin mukaan lastenkasvatuksessa keskeistä on kasvattaa seuraava sukupolvi kristilliseen uskoon, moraaliin ja elämäntapaan. Hän kutsuu lastenkasvatusta muun muassa termeillä ”pyhä tehtävä” (”la sainte mission”) sekä ”luomistyön jatkaminen” (”la continuation de l’oeuvre divine”).¹⁴⁵ Kasvatuksen esittäminen kristillisenä tehtävänä korostaa luontevasti katolisen kirkon oikeutusta toimia lastenkasvatuksen auktorina.

Dupanloup myös asennoituu voimakkaasti tukemaan kirkon vahvaa otetta koululaitoksesta. Hän kritisoi ankarasti maallisia oppilaitoksia varoittamalla vanhempia, että Jumala ei armahda heitä, jos he lähettävät lapsensa tällaisiin ”kadotuksen oppilaitoksiin” (”maisons de perdition”).¹⁴⁶ Uhkaamalla vanhempia ja heidän lapsiaan kadotuksella Dupanloup pyrkinee varmistamaan, että vanhemmat laittavat lapsensa katolisiin oppilaitoksiin. Näin kiihkeä maallisten oppilaitosten mustamaalaaminen viittaa siihen, että Dupanloup ymmärtää, kuinka tärkeässä roolissa koululaitos on lasten muovaamisessa katoliseen uskoon. 1800-luvulla ranskalaisten usko ja sen harjoittaminen hiipuivat ja

¹⁴¹ Rollet 2001, 233–235; Cunningham 2014, 143, 152–153.

¹⁴² Cholvy & Hilaire 1985, 13–20.

¹⁴³ Crubellier 1979, 163–169; Cholvy & Hilaire 1985, 44–50.

¹⁴⁴ Cholvy & Hilaire 1986, 57–65.

¹⁴⁵ Dupanloup 1899 (1869), 3, 6.

¹⁴⁶ Dupanloup 1899 (1869), 313.

erkaantuivat yhä enenevässä määrin kirkosta ja sen virallisista opeista.¹⁴⁷ Toisin sanoen ihmisten vapaaehtoinen halukkuus pitäytyä katolisen kirkon yhteydessä heikkeni. Täten koululaitoksen kaltainen instituutio, joka ainakin porvarispoikien elämässä oli enemmän tai vähemmän väistämätön osa lapsuutta, näyttäytyi kirkonmiehen silmissä varmaankin jonkinlaisena viimeisenä oljenkortena pitää tuleva sukupolvi katolisen kirkon ja uskon yhteydessä.

Lähdeaineistossa Dupanloup on kuitenkin hyvin yksin näkemystensä kanssa. Grimard, Legouvé ja Hugo katsovat kirkon yhteiskunnallisen vaikutusvallan edustavan taantumuksellisuutta ja jälkeenjääneisyyttä. Esimerkiksi Grimard kertoo suhtautumisestaan kirkon rooliin yhteiskunnassa näin: ”Mielestäni olisi aika saattaa keskiaika päätökseen. Moderni yhteiskunta kuuluu vain itselleen, se ei enää kuulu kirkolle – –.”¹⁴⁸ Lainauksessa Grimard esittää kirkon yhteiskunnallisen vaikutusvallan hyvin negatiivisessa valossa viittaamalla siihen termillä keskiaika. Näin Grimard antaa ymmärtää katolisen kirkon edustavan takapajuisuutta ja jälkeenjääneisyyttä. Myös Legouvé esittää, että voimakas katolinen kirkko ei sovi yhteen modernin ja liberaalin valtion kanssa.¹⁴⁹ Grimardin ja Legouvé’n tavoin myös Hugo vierastaa kirkon yhteiskunnallista valta-asemaa. 15. tammikuuta 1850 Ranskan lakiasäätävässä kokouksessa (*Assemblée législative*) oli käsittelyssä lakiesitys kirkon alkeisopetusta koskevan monopolin vahvistamisesta. Hugo piti kokouksessa tunteikkaan puheen, joka tuli kuuluisaksi muun muassa huudahduksesta ”kirkko pysyköön erossa valtiosta ja valtio kirkosta” (”l’église chez elle et l’état chez lui”).¹⁵⁰ Grimard, Legouvé ja Hugo esittävät kukin, että koulutus tulisi siirtää kirkon vastuulta valtiolle ja sen sisältö maallistaa.¹⁵¹

Voimakkailta kannanotoilla kirkon vaikutusvallasta lapsiin kirjoittajat tuovat esiin näkemyksiään siitä, mihin suuntaan yhteiskuntaa tulisi kehittää. Läpi 1800-luvun kysymys siitä, miten suuren vallankumouksen perintöön tulisi suhtautua, aiheutti kuohuntaa Ranskan sisäpolitiikassa. Jatkuva erilaisten hallitusmuotojen vuorottelu tasavalloista bonapartistisiin keisarikuntiin ja bourbonilaisiin sekä orléanilaisiin monarkioihin ilmentää tätä erilaisten näkökulmien vuoropuhelua.

Katolinen kirkko oli liittoutunut monarkistien (ennen kaikkea bourbonistien) kanssa. Tätä konservatiivista leiriä yhdisti halu palauttaa *Ancien Régimen* aikainen yhteiskuntajärjestys, johon kuului vahva monarkia ja katolinen kirkko sekä näiden valtatahojen tiivis liittolaisuus. Myös yhteiskunnan säilyttäminen säätyyn, syntyperään ja perittyihin aseisiin perustuvana staattisena ja

¹⁴⁷ Crubellier 1979, 164, 175–184; Heywood 2007, 255–257.

¹⁴⁸ Grimard 1889, 359. ”Il serait temps, ce semble, d’en finir avec le moyen âge. La société modern s’appartient et n’appartient plus à l’Eglise – –.”

¹⁴⁹ Legouvé S.a. (1887), 164–165.

¹⁵⁰ Hugo 1882 (1841–1851), 318.

¹⁵¹ Grimard 1889, 219–226, 369; Legouvé S.a. (1887), 164–167; Hugo 1882 (1841–1851), 312–314.

muuttumattomana järjestelmänä leimasi konservatiivista ajatusmaailmaa. Tämän leirin ideologiassa suhtauduttiin kriittisesti yhteiskunnan muutospyrkimyksiin, kuten tasavaltalaisuuteen, demokratiaan, sekularismiin ja moderniin tieteeseen, joiden katsottiin edustavan liberalismia ja modernismia.¹⁵² Piispa Dupanloupin poliittinen ura keskittyi juuri tämänkaltaisten kehityskulkujen vastustamiseen.¹⁵³

Yhteiskunnan säilyttäminen staattisena ja muuttumattomana ei kuitenkaan yleisesti ottaen edustanut porvariston etuja. Porvariston itseymmärryksessä vallankumouksen liberaalin perinnön vaaliminen oli keskeisessä asemassa. Säätyjärjestelmän purkaminen dynaamisen, yksilön kyvykkyyteen ja ansioihin perustuvan liberaalin ja demokraattisen luokkayhteiskunnan tieltä oli porvariston keskeisiä tavoitteita samoin kuin yhteiskunnan sekularisointi. Suuren vallankumouksen sekulaarin perinnön vaaliminen valtasi tilaa julkisessa keskustelussa etenkin vuosien 1830, 1848 ja 1871 vallankumousten jälkeisenä aikana.¹⁵⁴ Hugon puhe on toisen tasavallan ajalta, kun taas Grimardin ja Legouvén teokset on julkaistu kolmannen tasavallan aikana.

Täten Grimardin, Legouvén ja Hugon teoksissa ilmenevä katolisen kirkon vastustus johtunee kirkon pyrkimyksestä palauttaa yhteiskunta suurta vallankumousta edeltäneeseen staattiseen tilaan. Koska kirkon asema koetaan esteeksi kehitykselle kohti modernia ja liberaalia – toisin sanoen porvarillista – yhteiskuntajärjestystä, myös pyrkimys pitää kirkko erossa lastenkasvatuksesta selittynee porvariston poliittisilla intresseillä. Kirkon ei haluta välittävän seuraavalle sukupolvelle taantumuksellista arvomaailmaansa.

Kaiken kaikkiaan kirkon ja uskonnon rooli lastenkasvatuksessa näyttäytyykin lähdeaineistossa hyvin rajallisena, lukuun ottamatta piispa Dupanloupia. Muut kirjoittajat eivät tuo uskonnollista kasvatusta tai uskontoa kasvatuksen moraalisenä ohjenuorana esiin millään tavalla. On kuitenkin jälleen muistettava, että kaikki lähdetekstien kirjoittajat ovat miehiä. Naiset pysyivät yleisesti ottaen uskollisempina katoliselle kirkolle ja uskolle. Tämä on tärkeää, sillä naisilla oli keskeinen rooli uskonnon välittämisessä seuraavalle sukupolvelle.¹⁵⁵

Siinä missä Dupanloup puolustaa voimakkaasti kirkon asemaa lastenkasvatuksen auktorina, esittää Grimard tämän auktoriteetin siirtämistä tieteelle. Jo aiemmin on käsitelty evoluutioteorian vaikutusta Grimardin näkemyksiin lapsista. Teoksessaan Grimard myös esittää tieteellisen näkemyksensä lasten psyykkisestä ja fyysisestä kehityksestä aina hedelmöityksestä sikiöön ja vastasyntyneestä hampaiden puhkeamiseen ja kävelemään oppimiseen asti. Tausta-ajatuksena on, että lasten kehityksen

¹⁵² Cholvy & Hilaire 1985, 17–19, 28; Cholvy & Hilaire 1986, 19–21, 58; Heywood 2007, 226, 255–259.

¹⁵³ Marcilhacy 1962, 2–4, 19–28, 42–44.

¹⁵⁴ Klinge 1994, 29, 132–140, 184–186, 329–330; Crubellier 1974, 104, 120.

¹⁵⁵ Cholvy & Hilaire 1985, 199–201, 318, 328.

tieteellisen ymmärryksen avulla voitaisiin edistää lasten hyvinvointia valitsemalla sopivimmat kasvatusmenetelmät.¹⁵⁶

Toisin sanoen kasvatuksen tulisi perustua tieteellisiin käsityksiin ja menetelmiin. Grimard perustelee lasten hoidosta ja kasvatuksesta antamiaan ohjeita viitaten tuoreisiin tieteellisiin tutkimuksiin.¹⁵⁷ Hän kritisoi teoksessaan toistuvasti sukupolvelta toiselle kulkevia perinteitä, joita hän pitää epätieteellisinä ja taikauskoina. Paheksunnan kohteeksi hän nostaa esimerkiksi kapaloimisen, lasten pitämisen kylmissään ja heidän lähettämisen kodin ulkopuolisten imettäjien hoidettaviksi ja kasvatettaviksi. Kasvatusmenetelmät tulisi Grimardin mukaan päivittää radikaalisti niin, että ne vastaavat tiedettä, järkeä ja luonnollisuutta. Edellä esiteltyjen kaltaisia traditioita Grimard pitää luonnottomina, sillä ne ovat hänen mukaansa vastoin kaikille eläinlajeille yhteisiä hoivavivettejä.¹⁵⁸ Esimerkiksi korostaessaan pienokaisten pitämistä lämpimissään Grimard vetoaa siihen, kuinka kengurut pitävät poikasiaan pussissa ja linnut vuoraavat pesänsä lämpöä eristävillä materiaaleilla.¹⁵⁹ Toisin sanoen hän esittää, että kasvatusmenetelmät tulisi muokata luonnollisemmiksi ottamalla mallia siitä, miten muut eliölajit huolehtivat jälkeläisistään.

Inhimillisten käytäntöjen leimaaminen luonnollisiksi tai luonnottomiksi oli tyypillistä 1800-luvun jälkipuolen tieteellistyvässä maailmankatsomuksessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Luonnonlakien soveltaminen ihmisyyteisiin ilmeni etenkin niin kutsutun sosiaalidarwinismin muodossa. Darwinin näkemys ihmisestä yhtenä lajina muiden joukossa luonnonvalinnan kautta tapahtuvan kehittymisen alaisena sai aikaan sen, että hänen ajatuksiinsa vedoten milloin mitään ihmisten harjoittamia yksityisiä tai yhteiskunnallisia toimintamalleja kritisoitiin leimaamalla ne luonnottomiksi eli jollain tavalla luonnonvalintaa vääristäviksi.¹⁶⁰ Grimard käyttää teoksessaan tällaista argumentointia näkemystensä tukena. Toinen edellä esiteltyssä Grimardin tieteellisissä näkemyksissä ilmenevä 1800-luvun jälkipuolelle tyypillinen ajatusmalli on tieteellinen edistysusko. Ajatus ihmisjärjen ja tieteellisen tutkimuksen sekä tiedon kautta tapahtuvasta yhteiskunnan kehittamisestä sopii hyvin yhteen porvarillisiin intresseihin yhteiskunnan muovaamisesta parempaan eli porvaristolle edullisempaan muotoon.¹⁶¹

Kaiken kaikkiaan lähdeaineistosta välittyy voimakas viesti, että lastenkasvatus tulisi ottaa vakavammin. Lapset nähdään sekä perheen että isänmaan toivona ja menestyksen turvaajana.

¹⁵⁶ Grimard 1889, 139.

¹⁵⁷ Ks. esim. Grimard 1889, 18, 44–45, 113.

¹⁵⁸ Grimard 1889, I–III, 24–28, 33–36.

¹⁵⁹ Grimard 1889, 12–13.

¹⁶⁰ Burrow 2000, 92–93.

¹⁶¹ Klinge 1994, 188–189; Crubellier 1974, 120.

Porvarillinen ydinperhe näyttäytyy lähdeaineistossa lastenkasvatuksen ja koko yhteiskunnan perusyksikkönä, jossa lapset ovat vanhempien huolen ja huomion keskipisteenä. Vanhemmille ei kuitenkaan sallita yksinoikeutta lapsiinsa ja heidän kohteluunsa, vaan myös valtiovallalla, kirkolla ja tieteellä nähdään vaihtelevin painotuksin rooli ja sananvalta lasten elämässä ja kasvatuksessa. Erilaiset näkemykset siitä, kenellä on vastuu tulevan sukupolven muovaamisesta, heijastelevat käsityksiä siitä, mihin suuntaan yhteiskuntaa halutaan kehittää.

3.2 KASVATUSMETODIEN VASTAPARIT

Lastenkasvatus koostuu lukuisista arkipäiväisistä tilanteista, joissa kasvattaja valitsee suhtautumistapansa lapsen tekemisiin. Kun lapsi satuttaa itsensä, kasvattajan on päätettävä, miten ja missä määrin hän lohduttaa lasta. Kun lapsi ottaa jotain, mikä ei kuulu hänelle, kasvattajan on päätettävä, miten hän ilmaisee lapselle tämän tehneen väärin. Kun lapsi haluaa uuden lelun tai karamellin, kasvattajan on päätettävä, antaako hän lapsen tehdä mielensä mukaan. Tällaisissa tilanteissa konkretisoituvat erilaiset kasvatusmetodit.

Lähdetekstit tarjoavat lastenkasvatukseen kaikenkattavia lähestymistapoja, joiden uskotaan toimivan kaikkiin lapsiin ja kaikissa tilanteissa. Teoksissa ilmenevät pohdinnat erilaisista kasvatusmetodeista voidaan jakaa karkeasti kahden kysymyksen ympärille. Ensimmäinen kysymys koskee valtaa: tuleeko kasvatuksen olla autoritääristä vai lasten autonomiaa kunnioittavaa? Toinen kysymys koskee kasvattajan ja kasvatin välistä emotionaalista suhdetta ja vuorovaikutusta: tuleeko lasten kohtelun perustua hellyyteen, kiintymykseen ja huolenpitoon vai ankaruuteen, kurittamiseen ja välinpitämättömyyteen? Seuraavaksi esittelen, miten nämä lastenkasvatuksen vastaparit ilmenevät 1800-luvun Ranskan kasvatuskeskustelussa, ja mistä lähestymistavoissa ilmenevät eroavuudet ja muutokset aikaisempaan verrattuna mahdollisesti johtuvat.

Autoritäärisyyden ja autonomisuuden välillä tasapainottelu on lastenkasvatuksen ikuisuus-kysymys. Lapset ovat luonnostaan riippuvaisia aikuisista ja täten alisteisia aikuisten vallankäytölle. Ihmislapsi syntyy hyvin kehittymättömänä ja riippuvaisena aikuisen huolenpidosta. Hän tarvitsee ravintoa, suojaa ja emotionaalista läheisyyttä selviytyäkseen, minkä lisäksi hänen täytyy oppia suuri joukko erilaisia käytännöllisiä ja sosiaalisia taitoja pärjätäkseen yhteisössään. Se, miten voimakkaaksi tämä valta-asetelma muodostuu, on kuitenkin kulttuurinen kysymys.¹⁶²

¹⁶² James & Jenks & Prout 1998, 187; Mead 1956s, 6–8.

Kysymystä aikuisten vallankäytön rajoista ja lasten itsemääräämisoikeuden laajuudesta pohditaan lähdeteksteissä laajasti. Autoritäärisyyteen viittaavia kannanottoja esittävät etenkin Dupanloup, Grimard sekä Legouvé. Heidän teoksissaan toistuu näkemys, jonka mukaan lasten on kunnioitettava auktoireita ja alistuttava heidän tahtonsa sen sijaan, että lasten annettaisiin itse päättää omista asioistaan. Dupanloup aloittaa teoksensa toteamalla, että lastenkasvatus perustuu ”auktoireettiin ja kunnioitukseen” (”l’*autorité et le respect*”).¹⁶³ Tärkeimpänä auktorina nähdään isä. Grimardin mukaan lastenkasvatuksessa keskeisintä ovat ”isän auktoireetti ja lapsen tottelevaisuus” (”l’*autorité paternelle et l’obéissance de l’enfant*”).¹⁶⁴

Auktoireettien kunnioituksella tarkoitetaan sitä, että lasten tulee ymmärtää olevansa arvo- ja valtahierarkiassa aikuisten alapuolella. Legouvé kauhistelee teoksessaan lapsia, jotka esiintyvät ”kodin isäntinä”, ”kiistelevät isiensä kanssa” eivätkä ”kumarra vanhempien ja ylempiarvoistensa edessä”.¹⁶⁵ Dupanloup puolestaan paheksuu lapsia, jotka kuvittelevat voivansa itse päättää omista asioistaan: ”He eivät hyväksy muuta sääntöä kuin oman tahtonsa. He kuvittelevat olevansa kaikkien muiden yläpuolella, täydellisen kyvykkäitä päättämään omista asioistaan – –.”¹⁶⁶ Tällainen asenne ei Dupanloupin mukaan ole hyväksyttävä. Sen sijaan hän peräänkuuluttaa lasten ”alistumista oikeutetusti ylempiarvoistensa käskyihin” (”*soumission aux ordres des supérieurs légitimes*”).¹⁶⁷ Kuten termistä ”oikeutetusti ylempiarvoiset” käy ilmi, autoritäärisyyttä perustellaan sillä, että se on oikeutettua ja siten lasten omaksi parhaaksi.

Myös Grimard esittää, että aikuisten ohjaus on välttämätöntä ja lasten omaksi parhaaksi. Hän kritisoi Rousseauin ja romantikkojen käsitystä, jonka mukaan lasten tulisi antaa toimia ja oppia vapaasti ilman aikuisten jatkuvaa puuttumista ja neuvomista. Tässä hän viittaa Rousseauin 1700-luvun jälkipuolella alulle saattamaan uudenlaiseen lähestymistapaan lastenkasvatusta kohtaan. Rousseau esitti, että kasvatuksen tulisi perustua lasten autonomian kunnioittamiseen. Aikuisten puuttuminen lasten tekemisiin tuli hänen mukaansa minimoida, sillä hän näki aikuiset yhteiskunnan turmelemina ja täten kelvottomina ohjaamaan luonnostaan hyveellisiä ja kyvykkäitä lapsia. Rousseauin käsitykset saivat kannatusta etenkin romantikkojen keskuudessa.¹⁶⁸

¹⁶³ Dupanloup 1899 (1869), 1.

¹⁶⁴ Grimard 1889, 242.

¹⁶⁵ Legouvé S.a. (1887), 2–3. ”— — *maîtres de la maison* — — *disputant avec leur père, et ne s’inclinant ni devant la viellesse ni devant la supériorité* — —.”

¹⁶⁶ Dupanloup 1899 (1869), 226. ”*On ne veut avoir pour règle que sa propre volonté; on se croit supérieur à tout, et parfaitement capable de se gouverner soi-même* — —.”

¹⁶⁷ Dupanloup 1899 (1869), 226.

¹⁶⁸ Cox 1996, 64–68, 85; Cunningham 2014, 62–72; Rollet 2001, 80–82.

Grimardin mukaan tällainen lähestymistapa asettaa lapset alttiiksi vaaroille. Hän luettelee joukon varoittavia esimerkkejä, joihin tällainen lasten autonomiaa kunnioittava kasvatusmetodi voi johtaa. Grimardin esiin nostamat kauhuskenaariot kuten tuleen ja kiehuvaan veteen kaatuminen, veitseen loukkaantuminen, bensiinin nieleminen ja korkealta parvekkeelta tippuminen viittaavat näkemykseen lapsista avuttomina ja jatkuvaa valvontaa sekä ohjausta tarvitsemana ihmisryhmänä.¹⁶⁹ Vaikka Grimard itse perustelee näkemyksiään lasten turvallisuuteen vedoten, on otettava huomioon myös hänen käsityksensä lapsista luonnostaan taipuvaisina paheelliseen eli epätoivottavaan ja haitalliseen käytökseen. Tällainen lapsikäsitelmä johtaa loogisesti näkemykseen, että lapset tarvitsevat voimakasta ohjausta aikuisilta, joiden Grimard katsoo olevan moraalisesti lasten yläpuolella.

Aikuisten määräysvaltaa lapseen ei kuitenkaan pidetä lähdeteksteissä rajattomana, ja etenkin isän ehdoton ylivalta saa osakseen myös paljon kritiikkiä. Esimerkiksi Droz neuvoa isää seuraavasti:

”Pitää teille kuuluva ylivalta salassa – –. Pyytää hyvän tahtoisesti sitä, mitä voisitte vaatia – –. Välttää käyttämästä inhottavia sanoja, jotka viittaavat kuriin, passiiviseen tottelemiseen ja käskyihin. Olkoon hänen [lapsen] alistumisensa lempeää ja tottelemisensa hellää.”¹⁷⁰

Lainauksesta käy ilmi, että myös Droz tunnustaa ajatuksen isälle kuuluvasta ylivallassa ja lapsilta vaadittavasta tottelevaisuudesta. Lasten käskemisessä on kuitenkin Drozin mukaan jotain niin inhottavaa, että se tulisi tehdä mahdollisimman huomaamattomasti ja lempeästi. Myös Grimard ja Dupanloup esittävät, että lapsilta ei tulisi vaatia passiivista alistumista.¹⁷¹ Legouvé ja Grimard muistuttavat, että vallankäytön tulee perustua oikeudenmukaisuuteen ja lapsen etuun.¹⁷²

Kaiken kaikkiaan Dupanloupin, Grimardin, Legouvé'n ja Drozin kesken näyttää vallitsevan yksimielisyys siitä, että aikuisten puuttuminen lasten elämään on tärkeää. Kirjoittajat tunnustavat isän ylivalan, mutta peräänkuuluttavat, että vallankäyttö ei saa olla ehdotonta: sen tulee perustua lapsen etuun ja oikeudenmukaisuuteen. Tällaiset isän auktoriteettiroolia lieventävät kannanotot liittyvät uudenlaisen porvarillisen perheideaalin muodostamiseen. Autoritäärisyys sopii huonosti siihen kirjoittajien peräänkuuluttamaan isähahmoon, joka luo lapsiinsa emotionaalisia suhteita ja on enemmän läsnä heidän elämässään.¹⁷³ Eniten autoritääristä kasvatusmetodia puoltavia kannanottoja löytyy niiden kirjoittajien teoksista, jotka esittävät lapset synnynnäisesti paheellisina ja täten

¹⁶⁹ Grimard 1889, 259–260.

¹⁷⁰ Droz 1882 (1866), 295. ”Cachez votre suzeraineté paternelle – –. Demandez avec bonté ce que vous pourriez exiger sans détour – –. Évitez avec soin ces vilains mots de discipline, d’obéissance passive et de commandement; que sa soumission lui soit douce et que son obéissance ressemble à une tendresse.”

¹⁷¹ Grimard 1889, 244; Dupanloup 1899 (1869), 349–350.

¹⁷² Legouvé S.a. (1887), 17; Grimard 1889, 284.

¹⁷³ Ks. luku 3.1

opastuksen tarpeessa olevina. Tässä mielikuvat lapsista heijastuvat konkreettisesti käsityksiin lasten kasvatuksesta ja kohtelusta.

Autoritäärisyyden ja autonomian välillä tasapainottelun lisäksi teoksissa pohditaan paljon kysymyksiä siitä, missä määrin lastenkasvatuksen tulisi perustua hellyyteen, kiintymykseen ja huolenpitoon. Voimakkaana näyttäytyy toive, että niiden tulisi olla modernin lastenkasvatuksen perusta ja että niiden määrää tulisi lisätä. Dupanloupin mukaan kasvatuksen tulee perustua ”hyväntahtoisuuteen, kiintymykseen ja hellyyteen” (”bonté, affection, tendresse”) ja Legouvén mukaan modernin lastenkasvatuksen tärkein periaate on kiintymys.¹⁷⁴ Grimard käyttää hyvin samanlaista kieltä: ”Entisajan perheet olivat tunteettomia ja ankaria, modernin perheen tulee olla hyväntahtoinen ja hellä.”¹⁷⁵

Hellyys ja kiintymys ilmenevät jatkuvasti myös lapsiin viittaavassa sanastossa. Etenkin Drozin ja Grimardin teoksissa lapsiin viitataan hellyttelynimillä kuten ”bébé” (vauva), ”poupon adoré” (rakas lapsi), ”cher petit” (pieni rakas) ja ”petit ange” (pieni enkeli). Vanhempia opastetaan myös pitämään lapsiaan sylissä, hyväilemään heitä ja kohtelemaan heitä tuttavallisesti. Legouvé kehottaa vanhempia sinuttelemaan lapsiaan kiintymyksen ja tuttavallisuuden osoituksena, kun taas Droz neuvoo vanhempia kohtelemaan lapsiaan ikään kuin tasavertaisina ystävinä.¹⁷⁶

Hellyyden ja kiintymyksen lisäksi lasten hyvinvointi näyttäytyy teoksissa asiana, joka vaatii vanhemmilta jatkuvaa huomiota ja huolenpitoa. Grimardin teoksessa lasten hoito on melkein yhtä suuressa roolissa kuin kasvatusta. Hän antaa teoksessaan pikkutarkkoja neuvoja kaikesta mahdollisesta ruokinnasta kylvettämiseen, vaatetuksesta leluihin ja liikunnasta sairauksien ehkäisyyn sekä hoitoon. Keskeistä kaikissa näissä teemoissa on Grimardille lasten hyvinvoinnin ja kehityksen maksimoiminen. Myös Drozin teoksen kuvitteellisissa kertomuksissa vanhempien ajatukset täyttyvät lastensa hyvinvointiin liittyvistä asioista. Tällaisia ovat esimerkiksi ravinto, uni, leikki, vaatetus ja sairaudet.

Näkemyksillä hellyydestä, kiintymyksestä ja huolenpidosta modernin perheen perustana luodaan ideaalia rakastavasta ydinperheestä, jossa lapset ovat vanhempien huolen ja huomion keskipisteenä. 1800-lukua leimaava lisääntyvä huoli lasten hyvinvoinnista ja kasvava kiintymys lapsia kohtaan on herättänyt paljon pohdintaa lapsuuden tutkijoiden keskuudessa. Seuraavat kaksi teesiä ilmiön syistä toistuvat tutkimuksessa: 1) Lapsia hankittiin vähemmän, minkä myötä vanhemmilla oli enemmän

¹⁷⁴ Dupanloup 1899 (1869), 15; Legouvé S.a. (1887), 351.

¹⁷⁵ Grimard 1889, 363. ”Froideur et sévérité, telle fut la famille ancienne; bienveillance et tendresse, telle doit être la famille moderne.”

¹⁷⁶ Legouvé S.a. (1887), 5; Droz 1882 (1866), 295.

aikaa ja energiaa huolehtia lapsistaan yksilöllisesti. 2) Lapsikuolleisuus väheni, minkä johdosta vanhemmat uskalsivat kiintyä lapsiinsa enemmän.

Monet tutkijat liittävät lapsiluvun alenemisen perinteisen maaseutuyhteiskunnan murtumiseen urbaanin teollisuusyhteiskunnan tieltä. Maatalousyhteisössä perhe oli taloudellinen kokonaisuus, johon lapset toivat hyötyä työntekijöinä ja suvunjatkajina, mistä johtuen lapsia hankittiin paljon. Kaupungistumisen ja teollistumisen myötä lasten asema perheessä muuttui: heidän roolinsa tuottavina jäseninä hiipui, kun työnteko rajautui pitkälti kodin ulkopuoliseen työntekoon, joka vaati aikuisten taitoja ja kyvykkyyttä. Näin lapsista tuli ennemminkin ylimääräisiä menoeriä kuin kotitalouden tuottavia jäseniä. Tämä yhdistettynä ehkäisymenetelmien kehitykseen¹⁷⁷ johti siihen, että lapsia hankittiin vähemmän ja syyt lasten hankintaan olivat emotionaalisia. Kun lapsia oli vähemmän ja heidän hankintansa oli tietoinen valinta, myös vanhempien lapsilleen osoittama yksilöllinen kiintymys ja hoiva lisääntyivät.¹⁷⁸ Yhden tai kahden lapsen perheistä tuli 1800-luvun porvarispiireissä ideaali ja sellaisena se esiintyy myös lähdeteksteissä.¹⁷⁹

Sen lisäksi, että lapsia hankittiin vähemmän, myös lapsikuolleisuus väheni muun muassa elintason nousun ja hygienian parantumisen myötä. Arvioiden mukaan alle 1-vuotiaina menehtyneiden lasten osuus oli Ranskassa 1800-luvun alkupuolella 30-20 prosenttia. Vuosisadan loppua kohden kuolleisuus laski noin 20-10 prosenttiin. 1-5 vuoden iässä menehtyneiden osuus vaihteli vuosisadan kuluessa noin 30 prosentista 15 prosenttiin.¹⁸⁰ Ariès on esittänyt, että korkeasta lapsikuolleisuudesta johtuen vanhemmat eivät ennen tätä uskaltaneet kiintyä pieniin lapsiinsa, sillä rakastetun lapsen menettäminen olisi ollut liian traumatisoivaa. Hänen mukaansa vanhempien lapsilleen osoittama lisääntyvä kiintymys ja hoiva modernina aikana johtuu lapsikuolleisuuden vähenemisestä.¹⁸¹ Toisaalta etenkin Pollock on kyseenalaistanut käsityksen lapsikuolleisuuden vähenemisen ja kiintymyksen lisääntymisen välisestä korrelaatiosta. Pollock huomauttaa, että riski menettää lapsi säilyi läpi 1800-luvun korkeana.¹⁸² Edellisten prosenttilukujen perusteella Ranskassa vuosisadan jälkipuolella noin joka neljäs lapsi menehtyi ennen 5. syntymäpäiväänsä. Tämän perustella lapsen menettämisen riskiä voi pitää melko korkeana.

¹⁷⁷ Ehkäisy oli Ranskassa 1800-luvulla jo laajassa käytössä, missä suhteessa Ranska oli muita Euroopan maita noin sata vuotta edellä; Ks. Bardet & Dupâquier 1986, 3.

¹⁷⁸ Cunningham 2014, 185; Ariès 1973, 6–8, 313; Crubellier 1979, 25–27; Hawes & Hiner 1991, 2.

¹⁷⁹ Crubellier 1979, 69; Rollet 2001, 15–18.

¹⁸⁰ Rollet 2001, 47–48; Heywood 2007, 177–178.

¹⁸¹ Ariès 1973, 60–62.

¹⁸² Pollock 1983, 25.

Lähdeaineistossa pelko ja suru lasten kuolemasta ovat vahvasti läsnä. Hugo on omistanut useita runoja menehtyneille lapsille ja heidän sureville vanhemmilleen.¹⁸³ Runossa ”Claire” lapsen kuoleman aiheuttamaa tuskaa kuvataan seuraavasti: ”Emme enää kuule sinun nauravan mustassa yössämme.”¹⁸⁴ Runossa esitetään, että lapsen kuoleman jälkeen elämä on muuttunut onnellisesta lohduttomaksi. Tyypillistä Hugon runoille, joissa käsitellään lapsen menetyksiä, on lohduttautua ajatuksella, että lapsen elämä jatkuu enkelinä taivaassa. Tämä johtunee siitä, että oman lapsen lopullinen menettäminen tuntuu liian tuskalliselta ajatukselta sietää. Hugo itse menetti ensimmäisen lapsensa vuonna 1823 tämä ollessa kolmen kuukauden ikäinen.¹⁸⁵

Legouvé ja Droz puolestaan kertovat teoksissaan äideistä, jotka lapsensa menetettyään ovat menettäneet elämänhalunsa, terveytensä ja järkensä.¹⁸⁶ Myös lapsen menettämisen pelko on teoksissa toistuva teema.¹⁸⁷ Voimakas pelko ja suru lapsen kuolemasta sekä ajatus tämän elämän jatkumisesta kuoleman jälkeen puoltavat Arièksen teoriaa siitä, että kiintyminen lapseen vaatii uskallusta riskeerata rakkaan lapsen kuoleman aiheuttama tusk. Toisaalta lasten kuolema näyttäytyy sekä lähdeaineistossa että tutkijoiden prosentuaalisissa arvioissa melko yleisenä tapahtumana vielä vuosisadan jälkipuolellakin. Vanhemmat siis kiintyivät lapsiinsa huolimatta suhteellisen korkeasta riskistä menettää lapsensa. Täten on todennäköisempää, että lisääntyvä hellyys, kiintymys ja huolenpito liittyvät ennemminkin lapsimäärän vähenemiseen kuin lapsikuolleisuuden vähenemiseen. Edellä on esitelty, kuinka suuressa roolissa kiintymys, hoiva ja hellyys nähdään lastenkasvatuksessa. Monet kirjoittajat kuitenkin varoittavat, että niilläkin on rajansa. Seuraavaksi käsitelen teoksissa ilmenevää pelkoa lasten hemmottelemisesta piloille sekä käsityksiä kurittamisesta.

Etenkin Dupanloup ja Grimard varoittavat vanhempia hemmottelemasta lapsiaan piloille. Heidän mukaansa houkutus tähän on suuri, sillä lapset ovat hellyttäviä.¹⁸⁸ Hemmottelulla he tarkoittavat sitä, että vanhemmat suostuvat kaikkeen, mitä lapset pyytävät. Grimard esimerkiksi kieltää äitejä reagoimasta jatkuvasti lastensa itkuun, sillä muuten lapset oppivat saavansa kaiken haluamansa.¹⁸⁹ Dupanloup puolestaan esittää, että lapsille ei saisi antaa ylen määrin herkkuja eikä heitä saisi pukea koreilevasti. Hemmottelua on Dupanloupin mukaan myös liiallisen hoivan ja kiintymyksen osoittaminen, kuten ylenpalttinen kehuminen ja hyväily. Kaiken tämän seurauksena lapsi alkaa uskoa,

¹⁸³ Ks. esim. runot ”A Villequier” Hugo 1858 (1856) II, 51–59; ”Claire” Hugo 1858 (1856) II, 241–270; ”A la mère de l’enfant mort” Hugo 1858 (1856) I, 257–259.

¹⁸⁴ Hugo 1858 (1856) II, 242. ”Nous ne t’entendrons plus rire en notre nuit noire.”

¹⁸⁵ Maurois 1965, 129.

¹⁸⁶ Legouvé S.a. (1887), 9; Droz 1882 (1866), 269–271.

¹⁸⁷ Ks. esim. Droz 1882 (1866), 320–321; Legouvé S.a. (1887), 258.

¹⁸⁸ Dupanloup 1899 (1869), 61–62; Grimard 1889, 63.

¹⁸⁹ Grimard 1889, 232–234.

että koko maailma on olemassa hänen palvelemistaan varten, ja että hänessä on jotain erinomaista ja ihailtavaa.¹⁹⁰ On loogista, että juuri Dupanloup ja Grimard, jotka näkevät lapset luonnostaan hyvin itsekeskeisinä olentoina, varoittavat vanhempia vahvistamasta tätä ominaisuutta hemmottelemalla eli suostumalla lasten mielihaluihin. Jälleen mielikuvat lasten ominaispiirteistä heijastuvat käsityksiin lastenkasvatuksesta.

Hemmottelun lisäksi myös kysymys kurinpidosta ja kurittamisesta nousee esiin sellaisten kirjoittajien teoksissa, jotka näkevät lapset ennen kaikkea paheellisina. Kurittamisella tarkoitetaan lasten rankaisemista tai ojentamista kasvattajan käskyjä vastoin tekemisestä. On ymmärrettävää, että lasten paheellisuuden suurin peräänkuuluttaja piispa Dupanloup puolustaa voimakkaimmin myös kurittamista. Kasvattajan tehtävä on hänen mukaansa ”ottaa selvää hänen [lapsen] vioistaan, kitkeä hänen vaaralliset mieltymyksensä ja korjata hänen huonot tapansa sekä paheensa – –.”¹⁹¹

Vaikuttaa siltä, että lasten ojentaminen ja paheiden kitkeminen on Dupanloupille jonkinasteinen pakkomielle. Hän kertoo, että on olemassa lapsia, joista ei löydy mitään moitteen arvoista. Myös näistä lapsista on kuitenkin etsimällä etsittävä jotakin, kuinka pientä tahansa, moittimista. Hän kehottaa kasvattajia olemaan jatkuvasti varuillaan ja silmät auki kaikenlaisille johtolangoille, jotka saattaisivat viitata huomaamattomaan vikaan lapsessa.¹⁹² Dupanloupin pakkomielleinen suhtautuminen kurittamiseen antaa ymmärtää, että kasvatuksessa on hänen mukaansa pohjimmiltaan kyse epätäydellisten ja keskeneräisten lasten korjaamisesta halutunlaisiksi.

Kaikki kirjoittajat, jotka ottavat kantaa kurittamisen puolesta, kuitenkin asettavat sille selvät rajat. Ydinajatus on, ettei lapsia saa vahingoittaa fyysisesti tai henkisesti eli kurittaa väkivallalla tai pelolla. Kukaan kirjoittajista ei puolusta ruumiillisten rangaistusten käyttöä. Legouvé, Grimard ja Dupanloup kokevat tarpeelliseksi kieltää niiden käytön lastenkasvatuksessa.¹⁹³ Tästä voidaan päätellä, että ruumiillisten rangaistusten käyttö nähdään olemassa olevana ongelmana, josta tulee päästä eroon.

Kyseinen käytäntö oli yleisesti hyväksytty tapa lasten kasvatuksessa ja koulutuksessa 1700-luvulle asti. Sitä pidettiin välttämättömänä lasten muovaamisessa kunnollisiksi aikuisiksi, mikä liittyi vahvasti ajatukseen lapsista paheellisina ja pelastuksen tarpeessa olevina olentoina. 1600-luvun uskonnollisen kiihkon hiipuessa ja valistuksen positiivisemmän ihmiskäsityksen vallatessa alaa ruumiillisten rangaistusten käyttöä ryhdyttiin kyseenalaistamaan ja paheksumaan sitä mukaa kun

¹⁹⁰ Dupanloup 1899 (1869), 58–59, 80–81, 277.

¹⁹¹ Dupanloup 1899 (1869), 139. ”– – à étudier ses défauts, à déraciner ses penchants dangereux, à réformer ses mauvaises habitudes, à corriger ses vices – –.”

¹⁹² Dupanloup 1899 (1869), 82–86, 159.

¹⁹³ Legouvé S.a. (1887), 74; Grimard 1889, 250; Dupanloup 1899 (1869), 409.

käsitys lapsista perisyntien tahrimina ja paheellisina väistyi. Rousseau'n kaltaisten valistusajattelijoiden teorioista kielteinen suhtautuminen ruumiilliseen kurittamiseen levisi 1800-luvulla etenkin porvariston keskuudessa.¹⁹⁴ Tämäkin liittyy rakastavan porvarillisen ydinperheideaalin muodostumiseen.

Lähdeaineistossa suurta paheksuntaa herättää etenkin lasten rankaiseminen epäoikeudenmukaiseksi koetulla tavalla. Grimard painottaa, kuinka tärkeää on rankaista lasta vain silloin, kun tämä on tehnyt tietoisesti jotain väärää. Hän kauhistelee, kuinka joillain vanhemmilla on tapana piestä lapsiaan säännöllisesti pitääkseen heidät pelossa.¹⁹⁵ Sekä Grimard että Legouvé paheksuvat myös vanhempia, jotka rankaisivat lapsiaan purkaakseen suuttumustaan tai kostaakseen lapsille heidän tekemänsä virheen.¹⁹⁶ Grimardin mukaan tästä ajatusmallista tulisi päästä eroon, sillä kurittamisen todellinen tarkoitus on estää lasta tekemästä väärin toiste. Sopiva rangaistus on hänen mukaansa sellainen, jossa lapsi hyvittää tekemänsä virheen jollain hyvällä teolla, kuten siivoamalla aiheuttamansa sotkun.¹⁹⁷

Kaiken kaikkiaan kirjoittajat näkevät tarpeelliseksi ojentaa lapsia silloin, kun he ovat tehneet jotain epätoivottavaa. Tähän sisältyy ajatus, että lasten on toteltava aikuisia, sillä aikuinen tietää paremmin, mikä on lapselle parhaaksi ja miten tulee toimia. Samaan aikaan lasten kohteluun toivotaan laajasti enemmän hellyyttä, kiintymystä ja huolenpitoa. Lasten fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin vaaliminen näyttäytyy keskeisenä rakastavan ydinperheen ideaalissa. Kirjoittajilla on kuitenkin erilaisia painotuksia autoritäärisyyden ja autonomian sekä hellyyden ja kurinpidon suhteen. Kirjoittajat, jotka esittävät lasten olevan luonnostaan paheellisia, painottavat autoritääristä kasvatustapaa ja kurinpitoa sekä varoittavat piloille hemmottelun vaaroista. Lasten hyveellisyyttä korostavat kirjoittajat – käytännössä ainoastaan Droz, sillä Hugo ei runoissaan juuri ota kantaa lasten kasvatukseen – suhtautuvat autoritäärisyyteen vieroksuen ja korostavat enemmän lasten autonomiaa sekä hellyyttä ja kiintymystä lapsia kohtaan. Täten erilaiset lähestymistavat lastenkasvatukseen heijastelevat näkemyksiä lasten ominaisluonteesta.

¹⁹⁴ Heywood 2007, 161–164; Marshall 1991, 63; Crubellier 1979, 52.

¹⁹⁵ Grimard 1889, 250.

¹⁹⁶ Grimard 1889, 273–274; Legouvé S.a. (1887), 68.

¹⁹⁷ Grimard 1889, 254, 274.

3.3 LASTEN SUOJELU

”En voi liikaa painottaa, kuinka tärkeää mielestäni on vanhempien herkeämätön, tarkkaavainen, päättäväinen ja ankara huolenpito. Se on välttämätöntä pienten lasten varjelemiseksi siltä pahuudelta, joka heitä ympäröi ja ahdistelee joka puolelta.”¹⁹⁸

”Liian usein unohtuu, kuinka hauras on lapsen perusolemus. Meidän tulee osata varjella tätä pientä, herkkää olentoa kaikenlaiselta fyysiseltä, intellektuaaliselta ja moraaliselta järkytykseltä.”¹⁹⁹

Näissä Dupanloupin ja Grimardin teoksista otetuissa lainauksissa ilmenee käsitys lapsista avuttomana ihmisryhmänä, joka tarvitsee aikuisten jatkuvaa valvontaa ja suojelua. Niissä maailma näyttäytyy paikkana, joka on täynnä uhkia lasten fyysiselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille. Lainausten perusteella on helppo yhtyä Arièksen teesiin, jonka mukaan yksi modernin länsimaisen lapsi- ja lapsuuskäsityksen keskeisin piirre on lähes pakkomielteinen suhtautuminen lasten elämässä nähtyihin fyysisiin, moraalisiin ja seksuaalisiin vaaroihin.²⁰⁰ Tässä osiossa esittelen, millaisia uhkia lähdetekstien kirjoittajat näkevät lasten elämässä ja millaisia toimia he esittävät näiden uhkien torjumiseksi. Lisäksi pohdin, mistä tällainen käsitys lasten ja muun maailman välisestä suhteesta mahdollisesti johtuu. Myös kysymys siitä, miksi lasten suojelemisen ja eristämisen tarve näyttäytyy lähes ainoastaan Dupanloupin ja Grimardin teoksissa, on pohdinnan aiheena.

Lähdeaineistossa esiintyvät lasten elämässä nähdyt uhat voidaan jakaa karkeasti pelkoon huonoista vaikutteista sekä pelkoon lasten joutumisesta kaltoinkohdelluiksi. Huonojen vaikutteiden osalta kyse näyttäisi olevan jonkinlaisista moraalisisista vaaroista. Esimerkiksi Grimard kritisoi ankarasti perinteisiä yläluokkaisille pojille tarkoitettuja sisäoppilaitoksia (”collège”) niiden ”moraalia rappeuttavasta ilmapiiristä” (”le vent de démoralisation contagieuse”), joka leviää oppilaiden keskuudessa. Hän varoittaa, että jos oppilaiden joukossa on edes yksi huonosti kasvatettu poika, hänen huonot tapansa leviävät myös niihin lapsiin, joiden vanhemmat ovat kasvattaneet lapsensa kunnollisiksi.²⁰¹ Grimard ei kuitenkaan määrittele tarkemmin, mitä nämä huonot tavat ovat. Selvää on kuitenkin se, että Grimardin mukaan kyse on hyvin vakavasta ja vaarallisesta ilmiöstä. Hän nimittäin esittää, että lapsia ei tulisi kouluttaa sisäoppilaitoksissa, lapset tulisi lähettää kouluun vasta

¹⁹⁸ Dupanloup 1899 (1869), 316. ”Non, je ne saurais dire à mon gré assez fortement combien la sollicitude continue, attentive, ferme, sévère des parents est nécessaire en tout pour préserver les jeunes enfants du mal qui les environne et les attaque de toutes parts.”

¹⁹⁹ Grimard 1889, 69. ”Ce que l'on ignore ou ce que l'on oublie trop souvent, c'est que l'enfant est d'organisation essentiellement fragile. Sachons donc préserver ce petit être délicat de tout ébranlement physique, de toute commotion intellectuelle ou morale.”

²⁰⁰ Ariès 1973, 312.

²⁰¹ Grimard 1889, 307–308.

noin 10-11-vuotiaina ja että tytöt olisi parempi kasvattaa ja kouluttaa täysin kotona.²⁰² Toisin sanoen lasten tulisi viettää mahdollisimman vähän aikaa kodin ulkopuolella ja keskenään ilman vanhempiensa valvontaa. Tässä ilmenee voimakkaana käsitys, että lasten elinpiiri tulee rajata kodin ja ydinperheen turvalliseen kasvatusympäristöön.

Samanlaisen ajatuksen lasten elinpiiristä jakaa myös piispa Dupanloup. Hän varoittaa lukijoitaan, että lasten jäädessä ilman vanhempiensa valvontaa he ovat vaarassa saada huonoja vaikutteita sisaruksiltaan, ystäviltään, sukulaisiltaan, kotiapulaisiltaan ja jopa lastenhoitajiltaan. Lisäksi hän esittää, että vanhempien tulee poistaa lastensa ulottuviltaan kaikki ”vaaralliset esineet” (”objets dangereux”). Tällä hän ei viittaa niinkään fyysisiin kuin moraalisiin vaaroihin, joita esimerkiksi kirjat, sanomalehdet ja taideteokset saattaisivat sisältää. Piispa myös varoittaa vanhempia, että lasten ei saa antaa vaihtaa vaatteita tai nukkua samassa sängyssä toistensa tai muiden aikuisten kuin vanhempiensa kanssa.²⁰³ Tämä viittaa siihen, että Dupanloup kokee tarpeelliseksi suojella lapsia seksuaalisuudelta.

Huonojen vaikutteiden eli jonkinlaisen moraalisen rappeutumisen lisäksi teoksissa ilmenee pelkoa lasten joutumisesta aikuisten kaltoinkohtelemiksi. Grimard ulkoistaa tämän pelon historiaan ja Euroopan ulkopuolisiin kulttuureihin. Hän näkee lapsuuden historiassa pelkkää välinpitämättömyyttä, epäoikeudenmukaisuutta ja kurjuutta. Todistukseksi hän nostaa esiin monia esimerkkejä lasten brutaalista kohtelusta: vastasyntyneiden surmaaminen, lasten uhraaminen uskonnollisissa riiteissä ja lasten myyminen orjiksi vanhempiensa toimesta ovat hänen mukaansa olleet arkipäivää entisaikojen kulttuureissa sekä länsimaiden että muiden kulttuurien osalta.²⁰⁴

Myös Euroopan ulkopuoliset kulttuurit saavat lokaa niskaansa. Itämaissa äideillä on Grimardin mukaan ollut tapana surmata lapsiaan, jotta ylhäiset voivat kylpeä näiden veressä, ja Australiassa vanhemmat kuulemma vielä 1800-luvullakin syövät lapsiaan. Kiinalaiset sentään ovat oppineet kohtelemaan lapsiaan vähemmän brutaalisti ”meidän ansiostamme” (”grâce à nous”), millä mitä ilmeisimmin tarkoitetaan eurooppalaisia imperialisteja.²⁰⁵ Kaikissa näissä historiasta ja Euroopan ulkopuolisista kulttuureista nostetuissa esimerkeissä ilmenee huoli lasten kaltoinkohtelusta. Esimerkit lasten brutaalista kohtelusta menneisyydessä ja muissa kulttuureissa luovat kontrastin Grimardin teoksessaan peräänkuuluttamalle, edistyksellisenä esiintyvälle modernille länsimaiselle suhtautumiselle lapsiin ja lastenkasvatukseen. Näillä kauhukertomuksilla Grimard pyrkinee viestimään lukijalleen, että lasten ja heidän hyvinvointinsa tulee olla aikuisten jatkuvan huomion ja

²⁰² Grimard 1889, 306–310.

²⁰³ Dupanloup 1899 (1869), 302–310.

²⁰⁴ Grimard 1889, 164–169, 174, 178, 181, 192, 200–201.

²⁰⁵ Grimard 1889, 174, 228, 180.

huolen aiheena, sillä lapset ovat omaa avuttomuuttaan jatkuvasti alttiina vaaroille ja kärsimykselle. Tarkoitus lienee myös oikeuttaa Ranskan toimet siirtomaissaan osoittamalla, kuinka paljon nämä takapajuiset ja julmat kansat tarvitsevat edistyksellisinä esitettyjen ranskalaisten ohjausta muun muassa lasten kohtelun ja kasvatuksen osalta.

Lapsuuden historian tutkijoiden kesken vallitsee laaja yhteisymmärrys siitä, että aikuisten valvonta ja puuttuminen lasten elämään sekä lasten suojeleminen erilaisilta maailmassa nähdyltä vaaroilta lisääntyivät 1800-luvulla. Perinteisesti lapset olivat muodostaneet niin maaseudulla kuin kaupungeissakin omia yhteisöjään, joissa he viettivät aikaa keskenään ilman aikuisten valvontaa. Lisäksi ennen 1800-lukua lapset olivat olleet tiiviissä yhteydessä aikuisten yhteisöihin osallistuen yhtä lailla aikuisten työhön kuin huviinkin. 1800-luvun porvaristo kuitenkin ryhtyi voimakkaasti valvomaan ja rajoittamaan lasten sosiaalista kanssakäymistä sekä toisten lasten että aikuisten kanssa.²⁰⁶

Ilmiötä on selitetty kaupungistumisella ja urbaanin ympäristön mukanaan tuomilla uusilla haasteilla. Kaupunkeihin muodostui vähitellen lähinnä työväestöstä koostuvia nuorisojengejä, joiden toimintaan liittyi radikalismia ja rikollisuutta.²⁰⁷ Esimerkiksi piispa Dupanloup esittää huonojen vaikutteiden ja moraalittomuuden uhkaavan lapsia etenkin kaupungeissa, joissa heidän ei tulisi saada kulkea vapaasti.²⁰⁸ Kaupunkiympäristön moraalittomuus viitanee juuri alempien yhteiskuntaluokkien vaikutukseen, jota porvaristo ei kokenut soveliaaksi lapsilleen. Toisaalta lasten eristämässä ei välttämättä ole kyse pelkästään lasten suojelemisesta vaan myös porvarismiesten pyrkimyksestä omia kaupunkien julkinen tila itselleen. Nimittäin myös naisten elämä pyrittiin rajoittamaan kodin yksityiseen piiriin. Yksin kodin ulkopuolella liikkuva nainen herätti porvarispiireissä yhtä lailla huolta ja paheksuntaa kuin ilman valvontaa kaupungilla kuljeksiva lapsi.²⁰⁹

Monet tutkijat esittävät, että ilmiö ei rajoittunut vain naisiin ja lapsiin vaan myös muita ihmisryhmiä, jotka porvaristo koki uhaksi vallitseville oloille ja järjestykselle, pyrittiin eristämään ja kontrolloimaan. Tällaisia ryhmiä olivat esimerkiksi köyhät, mielisairaat, prostituoidut ja työläiset.²¹⁰ Täten myös holhoava suhtautuminen lapsiin ilmentäne osaltaan miehelle porvariskulttuurille tyyppillistä, kontrolloivaa suhtautumista muihin ihmisryhmiin. Muistettakoon jälleen kerran, että kaikki lähdetekstien kirjoittajat ovat nimenomaan porvarismiehiä.

²⁰⁶ Ariès 1973, 6–9, 59, 150, 159–163, 313–314; Crubellier 1979, 57–58, 68–70; Heywood 2007, 196, 202–203; Rollet 2001, 75.

²⁰⁷ Crubellier 1979, 64–65, 68–70; Heywood 2007, 202–203; Klinge 1994, 174.

²⁰⁸ Dupanloup 1899 (1869), 308.

²⁰⁹ Cox 1996, 79–81; Seigel 2012, 306–309, 317; James & Jenks & Prout 1998, 50–54.

²¹⁰ Crubellier 1979, 159–160; Ariès 1973, 8; James & Jenks & Prout 1998, 49.

Tähän loppuun on tarpeen vielä pohtia, miksi holhoava suhtautuminen lapsiin ilmenee voimakkaana vain Dupanloupin ja Grimardin teoksissa. Yhteistä heille on hyvin pessimistinen käsitys lasten luontaisista ominaispiirteistä. Dupanloup ja Grimard katsovat, että lapset eivät ole kyvykkäitä toimimaan moraalisesti ilman aikuisten ohjausta. Lisäksi, kuten edellisessä luvussa nostin esiin, kumpikin kirjoittaja siteeraa Plutarkhosta ja hänen käsitystään lasten mielestä yhtä muovautuvaisena kuin vaha. Näkemys lapsista passiivisina vaikutteiden vastaanottajina vahvistanee tarvetta suojella heitä huonoilta vaikutteilta.

3.4 LEIKKI VAI TYÖ?

Viimeinen lähdeaineistossa ilmenevä merkittävä pohdinnan aihe on kysymys leikin ja työn asemasta lasten elämässä. Porvarispiireissä työllä tarkoitetaan lähinnä koulutyötä. Pohdinnat leikistä ja työstä – eli huvittelusta ja velvollisuuksista – paljastavat paljon siitä, millaisena ikäkautena lapsuus esitetään suhteessa aikuisuuteen. Ne ilmentävät myös käsityksiä siitä, missä määrin lapsia tulisi ohjata kohti aikuismaista toimintaa. Aloitan aiheen käsittelyn esittelemällä suhtautumista leikkimiseen. Pohdin, mitä myönteisistä ja kielteisistä kannanotoista leikkiin voidaan päätellä kirjoittajien lapsuus- ja kasvatuskäsityksistä. Seuraavaksi pohdin, mistä johtuu lähdeaineistossa laajasti ilmenevä näkemys koulutuksen tärkeydestä. Lopuksi esittelen toista koulutukseen liittyvää teemaa eli koululaitoksen kritisoimista ja pohdin sitä suhteessa näkemyksiin lapsuudesta ja lastenkasvatuksesta.

Yleisesti ottaen lähdeaineistossa korostuu käsitys leikistä lapsuuden tunnuspiirteenä. Grimard, Legouvé ja Hugo esittävät leikin lasten pääasiallisena toimena, johon lapsia tulisi kannustaa.²¹¹ Myös Drozin teoksessa leikki on jatkuvasti läsnä lasten elämässä: kertomusten vanhemmat vievät lapsiaan puistoon, leikkivät heidän kanssaan ja ostavat heille leluja.²¹² Tällaisessa lähestymistavassa leikkiin voi nähdä ajatuksen lapsuudesta huolettomana ja velvollisuuksista vapaana ikäkautena. Samat kirjoittajat, jotka puolustavat leikin tärkeyttä, vastustavat myös lapsityövoiman käyttöä.²¹³ Erityisesti Hugo, joka tunnettiin omana aikanaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolustajana, kritisoi lapsityöläisten oloja.²¹⁴ Runossaan ”Melancholia” hän pohtii aihetta seuraavasti:

”Mihin menevät kaikki nämä lapset, joista yksikään ei naura?

Nämä kalpeat, mietteliiät ja kuumeen hoikentamat oliot?

Nämä 8-vuotiaat tytöt, jotka taivaltavat yksin?

²¹¹ Grimard 1889, 85–86, 292; Legouvé S.a. (1887), 49; Hugo S.a. (1840), 319–320.

²¹² Droz 1882 (1866), 254–255, 272–278.

²¹³ Ks. esim. Grimard 1889, 227; Legouvé S.a. (1887), 92.

²¹⁴ Lacretelle 1967, 202–204, 210, 218, 227.

He menevät työskentelemään viideksitoista tunniksi myllynkivien alle
Aamusta iltaan he toistavat
Samassa vankilassa samaa liikettä
Kyyristyneinä ankean koneen hammasrattaiden alle
Tämän iljettävän hirviön, joka pimeydessä jauhaa ties mitä
Viattomina kuritushuoneessa, enkeleinä helvetissä
He työskentelevät. Kaikki heidän ympärillään on metallia.
Ikinä he eivät pysähdy, ikinä he eivät leiki.”²¹⁵

Runossa lapsityövoiman käyttö esitetään moraalittomana toimintana: tehtaisiin viitataan vankiloina ja helvettinä, koneisiin puolestaan hirviöinä. Hugo myös esittää, että lasten työskentely tällaisissa oloissa on luonnotonta, vastoin lapsuuden perusluonnetta. Kuvaillessaan lapsityöläisiä hän kauhistelee, kuinka yksikään lapsista ei naura eivätkä he koskaan pysähdy leikkimään. Tässä lapsuus nähdään ikäkautena, jonka kuuluisi olla onnellinen, huoleton ja velvollisuuksista vapaa. Siksi lasten työskentely esitetään luonnottomana ja moraalittomana.

Lapsityövoiman kritisointi liittyy vahvasti teollistuvan yhteiskunnan kontekstiin. Perinteisissä maaseutuyhteisöissä lasten osallistuminen työntekoon oli luonnollinen osa heidän elämäänsä ja ammattitaidon omaksumista. Perheen piirissä tapahtuva, lapsen kykyjä ja jaksamista vastaava työskentely ei herättänyt yleistä paheksuntaa. Teollistuminen ja kaupungistuminen kuitenkin muuttivat suuresti työn luonnetta. Työ siirtyi kodin ja perheen piiristä tehtaisiin, joissa sen intensiivisyys ja raskaus ei usein vastannut pienen lapsen kehitystasoa.²¹⁶

Lapsityövoiman käyttöä ryhdyttiin vähitellen 1800-luvun puolivälin tienoilla rajoittamaan lainsäädännön kautta. Yleiseen mielipiteeseen vaikutti suuresti lääkäri Louis-René Villermén (1782-1863) vuosina 1835-1837 tekemät tutkimukset tekstiilitehtaissa työskentelevien lasten oloista, jotka osoittautuivat erittäin kurjiksi.²¹⁷ Edellä siteerattu Hugon runo on kirjoitettu vuonna 1838, joten myös Hugo on saattanut saada vaikutteita Villermén tutkimuksista. Pollockin mukaan valtiovallan hitaus puuttua lapsityöläisten kurjuuteen kuitenkin osoittaa, että työväestön lapsilla ei pitkään nähty samanlaista oikeutta huolettomaan lapsuuteen kuin keski- ja yläluokkaisilla lapsilla.²¹⁸ Esimerkiksi Legouvén ja Grimardin teoksissa lapsityövoiman käyttöä kritisoidaan vain ohimennen muutamalla

²¹⁵ Hugo 1858 (1856) I, 208. “Où vont tous ces enfants dont pas un seul ne rit ? /Ces doux êtres pensifs que la fièvre maigrit ? /Ces filles de huit ans qu'on voit cheminer seules ? /Ils s'en vont travailler quinze heures sous des meules /Ils vont, de l'aube au soir, faire éternellement /Dans la même prison le même mouvement. /Accroupis sous les dents d'une machine sombre, /Monstre hideux qui mâche on ne sait quoi dans l'ombre, /Innocents dans un baignoire, anges dans un enfer, /Ils travaillent. Tout est d'airain, tout est de fer. /Jamais on ne s'arrête et jamais on ne joue.”

²¹⁶ Klinge 1994, 164, 169–172.

²¹⁷ Rollet 2001, 130–136; Crubellier 1979, 130–134.

²¹⁸ Pollock 2002, XVII.

lauseella, kun taas kysymys koulutyön raskaudesta herättää laajaa huolta. Lisäksi he eivät esitä valtion puuttumista asiaan, vaan moraalinen vastuu sysätään työläisperheiden vanhemmille, jotka Grimardin mukaan ”uhraavat lapsensa nykypäivän Minotaurokselle eli tehtaalle”.²¹⁹

Lapsityövoiman käytön kritisoimisessa ja leikin tärkeyden korostamisessa voi kuitenkin nähdä ajatuksen lapsuudesta huolettomana ja velvollisuuksista vapaana ikäkautena. Piispa Dupanloup on tässä suhteessa poikkeus, sillä hän kirjoittaa teoksessaan leikistä hyvin negatiiviseen sävyyn: ”Mieltymys huvitteluun ja nautintoihin ilmenee ensin intohimona leikkiä ja hauskanpitoa kohtaan, joka toisinaan on heissä [lapsissa] hyvinkin kiihkeää. Se on ensimmäinen todellinen vaaranmerkki, jonka suhteen tulee olla varuillaan.”²²⁰ Dupanloup siis liittää mieltymyksen leikkiin osaksi lasten nautinnonhaluisuutta, jonka hän lukee paheeksi eli epätoivottavaksi piirteeksi. Dupanloupin mukaan leikkimistä tulee rajoittaa siten, että lapset ymmärtävät elämässä olevan myös vakavampia velvollisuuksia, kuten opiskelu. Piispa jopa varoittaa, että ihmiset, joiden elämä on yhtä leikkiä ja naurua, joutuvat kadotukseen.²²¹ Kadotuksella pelottelu viitanee siihen, että Dupanloupin mukaan mieltymys leikkiin tulee kitkeä lapsista, jotta heistä tulee kunnollisia aikuisia. Tässä katsantotavassa lapsuus näyttäytyy ikäkautena, jossa keskeistä on valmistella lapsi siirtymään seuraavaan, tärkeämpään ikäkauteen eli aikuisuuteen. Tämä tapahtuu ohjaamalla lasta huolettomasta ja nautinnonhaluisesta perusluonteestaan, jota ilmentää mieltymys leikkiin, kohti velvollisuudentuntoa. Dupanloupin käsityksiä ei kuitenkaan voida pitää esimerkkitapauksena oman aikakautensa suhtautumisesta leikkiin. Käsitysten voimakkuutta selittänee Dupanloupin asema kirkonmiehenä ja opettajana. Katolisella kirkolla on pitkät perinteet kaikenlaisen huvittelun pitämisessä moraalisesti kyseenalaisena, kun taas koululaitoksen piirissä leikki usein leimattiin hyödyttömäksi.²²²

Toisaalta monet tutkijat esittävät, että 1800-luvun porvariskulttuurille oli tyypillistä varauksellinen suhtautuminen leikkiin. Arièksen mukaan moderni eli penseä suhtautuminen leikkiin alkoi muodostua 1600-luvulta lähtien. Perinteisesti leikki oli nähty tärkeänä ja luonnollisena osana ihmisen elämää niin lapsuudessa kuin aikuisuudessakin. Työnteolla ei ollut samanlaista painoarvoa kuin moderneissa teollisuusyhteiskunnissa, joissa leikkimistä ja huvittelua yleensäkin alettiin pitää häpeällisenä ja turhamaisena.²²³ Myös Crubellier panee merkille 1800-luvun porvariskulttuurin

²¹⁹ Grimard 1889, 227. ”— permette à leurs parents de les [enfants] sacrifier au minotaure moderne, c'est-à-dire la fabrique...”; Legouvé S.a. (1887), 92.

²²⁰ Dupanloup 1899 (1869), 322. ”Cet amour du plaisir, de la jouissance, se trahit d’abord par l’amour du jeu, par la passion de l’amusement, qui est quelquefois chez eux une fureur. C’est un premier et vrai danger, et il faut y prendre garde.”

²²¹ Dupanloup 1899 (1869), 472–474, 331.

²²² Katolisesta kirkosta ks. Ariès 1973, 122; Koululaitoksesta ks. Crubellier 1979, 346–347.

²²³ Ariès 1973, 103–104, 117–122.

varauksellisuuden leikin suhteen ja liittää kehityksen Arièksen tapaan teollistumiseen, joka toi kulttuuriin tehokkuuden ja tuottavuuden ideaalin.²²⁴

Tällainen lähestymistapa leikkiin ei kuitenkaan näyntyä lähdeaineistossa, Dupanloupia lukuun ottamatta. Tämä johtunee siitä, että aikakaudelle tyypillinen paheksunta leikkiä kohtaan rajoittui pitkälti aikuisten leikkimiseen, jota perinteisesti oli pidetty normaalina ja hyväksyttävänä siinä missä lastenkin leikkimistä. Modernia suhtautumista leikkiin luonnehtii Arièksen ja Crubellierin mukaan leikin rajoittaminen lapsiin. Leikkivä aikuinen puolestaan ei mahtunut porvariskulttuurin vakavaan ja työteliääseen ilmapiiriin.²²⁵

Positiivinen suhtautuminen nimenomaan lasten leikkimiseen voi selittyä sillä, että tieteen piirissä alkoi 1800-luvun jälkipuolella valjeta leikin tärkeys ja luonnollisuus lasten elämässä ja kehityksessä.²²⁶ Esimerkiksi Grimard kehottaa vanhempia valitsemaan jälkikasvulleen leluja, jotka palvelevat lasten fyysisten ja intellektuaalisten kykyjen kehitystä.²²⁷ Täten Grimardin ajattelussa leikki ei ole pelkkää hyödytöntä huvittelua vaan välttämätöntä lasten kehityksen kannalta. Tässä Grimard eroaa huomattavasti Dupanloupista. Grimard näkee leikin luonnollisena ja hyödyllisenä osana prosessissa kohti aikuisuutta, mistä johtuen lapsia on kannustettava ja tuettava leikkimään. Dupanloup päinvastoin näkee mieltymyksen leikkiin esteeksi aikuistumiselle, mistä johtuen lasten leikkimistä tulee hänen mielestään pyrkiä hillitsemään. Näkemysten eroavuus selittyy nimenomaan Grimardin luonnontieteellisellä tietämyksellä, kun taas Dupanloup pitäytyy kiinni perinteisissä kristillisissä käsityksissä huvittelun moraalittomuudesta ja hyödyttömyydestä.

Vaikka suurin osa lähdetekstien kirjoittajista painottaa leikin ensisijaisuutta lasten elämässä ja kasvatuksessa, myös koulutuksella on teoksissa suuri painoarvo. Kirjoittajat pohtivat paljon, minkälaiseen kouluun lapset tulisi laittaa. 1800-luvun Ranskan koulujärjestelmä oli monenkirjava ja monimutkainen. Vanhempien vapaus valita erilaisten koulujen ja kotiopettajien välillä oli suuri. Oli valtion ja kirkon ylläpitämiä kouluja ja yksityisiä kouluja, tunnustuksellisia kouluja ja maallisia kouluja, sisäoppilaitoksia ja päiväkouluja.²²⁸

Tämän tutkielman kannalta on keskeistä lähinnä panna merkille, että sopivan koulutuksen valitseminen esiintyy lähdeaineistossa tärkeänä ja vanhempien tarkkaa harkintaa vaativana päätöksenä. Esimerkiksi Legouvé kutsuu sitä ”perustavanlaatuiseksi kysymykseksi, joka aiheuttaa

²²⁴ Crubellier 1979, 337, 341.

²²⁵ Ariès 1973, 117, 131, 140; Crubellier 1979, 337.

²²⁶ Crubellier 1979, 208–209; Pollock 2002, XVI.

²²⁷ Grimard 1889, 79–86.

²²⁸ Rollet 2001, 148, 167–169; Heywood 2007, 239, 245–247; Cholvy & Hilaire 1986, 63.

levottomuutta jokaisessa perheessä lapsen saavutettua 11-12-vuoden iän”.²²⁹ Kirjoittajat pohtivat ankarasti muun muassa kysymystä siitä, pitäisikö lapset laittaa sisäoppilaitoksiin, päiväkouluun vai kotiopetukseen.²³⁰ Tämän lisäksi teoksissa punnitaan tunnustuksellisten ja maallisten koulujen etuja ja haittoja.²³¹

Koulukysymyksen painoarvosta voidaan päätellä, että koulunkäynti ja koulutuksen hankkiminen koetaan merkittäväksi osaksi lapsuutta. Täten lapsuus ei näyttäydy pelkästään huolettomana ja velvollisuuksista vapaana ikäkautena vaan myös valmistautumisena aikuisuuteen. Toisaalta oikeanlaisen koulun valitsemisen perusteellinen punnitseminen viittaa myös siihen, että valinta koetaan tärkeäksi lasten hyvinvoinnin kannalta. Esimerkiksi sisäoppilaitokset saavat osakseen ankaraa kritiikkiä siitä, että niiden ei katsota täyttävän lasten tarpeita muun muassa emotionaalisen läheisyyden ja levon suhteen.²³² Täten koulukysymyksen tärkeys ilmentää myös käsitystä, että kasvatuksessa lasten hyvinvointi on ensiarvoisen tärkeää.

Tutkijat ovat esittäneet erilaisia selityksiä sille, miksi koulun ja koulutuksen merkitys korostui lasten elämässä 1800-luvulla. Perinteisesti lapset olivat oppineet tarvittavat taidot osallistumalla aikuisten elämään ja työhön pienestä pitäen. 1600-luvulla alkoi muodostua ajatus, että sopeutumisen aikuisten elämään ja työhön tulisi tapahtua koulun kautta ja että koulun tulisi olla nimenomaan lasten instituutio.²³³ Kehitys kulminoitui Ranskassa vuoden 1882 oppivelvollisuuslakiin, johon kirjattiin ilmainen, maallinen ja pakollinen peruskoulutus kaikille kansalaisille sukupuoleen ja luokkaan katsomatta.²³⁴ Arièksen mukaan lapsuuden ja koulun niputtaminen yhteen johtui lapsikäsitelyssä tapahtuneista muutoksista uuden ajan alussa. Tapa nähdä lapset hyvin erilaisina kuin aikuiset johti hänen mukaansa siihen, että lasten ei katsottu olevan vielä valmiita aikuisten maailmaan vaan tarvitsevan siihen siirtymistä varten ikään kuin perehdytysjakson erillään aikuisten maailmasta. Tällaiseksi instituutioksi muodostui Arièksen mukaan koulu.²³⁵

Toisaalta lapsuuden ja koulunkäynnin kietoutuminen toisiinsa juuri 1800-luvulla voi olla myös seurausta porvarillisesta ajatusmaailmasta ja työelämässä tapahtuneista muutoksista. Porvaristo korosti koulutuksen, työmoraalin ja akateemisen menestyksen tärkeyttä sosiaalisen nousun mahdollistajana, sillä porvarillisessa ideologiassa ihmisen paikka yhteiskunnassa määräytyi hänen

²²⁹ Legouvé S.a. (1887), 161–162. ”cette question fondamentale qui s’agit dans toutes les familles, quand l’enfant arrive à onze ou douze ans”.

²³⁰ Legouvé S.a. (1887), 162–170; Grimard 1889, 307–310.

²³¹ Dupanloup 1899 (1869), 312–313; Grimard 1889, 369–370; Legouvé S.a. (1887), 162–165.

²³² Grimard 1889, 309; Legouvé S.a. (1887), 166.

²³³ Ariès 1973, 6–8, 259; Heywood 2007, 38–39, 217; Crubellier 1979, 5–6.

²³⁴ Ks. esim. Crubellier 1979, 227–228; Cholvy & Hilaire 1986, 57–58; Rollet 2001, 148.

²³⁵ Ariès 1973, 7–8, 191, 259, 313.

ansioidensa mukaan. Kun staattinen sääty-yhteiskunta muuttui dynaamiseksi luokkayhteiskunnaksi, myös virat avautuivat päteville ja kyvykkäille syntyperän ja perittyjen asemien sijaan. Pätevyyden hankkimisen tärkeyttä korosti myös yhä kilpailullisempi ja monimutkaisempi teollinen tuotantotalous. Tästä johtuen vanhempien odotukset lastensa koulumenestystä kohtaan olivat usein suuria.²³⁶ Crubellier on jopa esittänyt, että porvaristo ei vaatinut omilta lapsiltaan koulussa yhtään vähempää kuin työväestön lapsilta tehtaissa.²³⁷

Koulutuksen painoarvosta johtuen porvarillisissa oppilaitoksissa lapsilta vaadittava työmäärä oli valtaisa. Sisällöltään koulutus keskittyi ensisijaisesti elitistisen kulttuurin omaksumiseen eli humanistiseen ja klassiseen sivistykseen. Tavoitteena oli saada lapset omaksumaan vallitseva kulttuuri. Se, kiinnostivatko asiat lapsia, mitä he itse ajattelivat niistä tai kokivatko he ne tärkeäksi, oli irrelevanttia.²³⁸ Lähdeaineistossa ilmenee laajaa kritiikkiä liian vaativaksi koettua koulujärjestelmää kohtaan. Kirjoittajat ovat yksimielisiä siitä, että lapsilta vaaditaan kouluissa aivan liikaa: heidät lähetetään kouluun liian nuorina ja heitä vaaditaan oppimaan liian paljon, liian vaikeita asioita ja liian nopeasti.²³⁹ Haitallisesta lähestymistavasta nostetaan toistuvasti esimerkiksi klassisten kielten opiskelu. Dupanloupin ja Grimardin mukaan latinan ja kreikan opettaminen vasta koulunkäynnin aloittaville lapsille on haitallista, sillä se ei vastaa pienten lasten kehitystasoa tai mielenkiintoa.²⁴⁰ He eivät kuitenkaan esitä, että klassisen sivistyksen opettamisesta tulisi luopua. Tämä porvariston aatelistolta omaksuma perinne oli välttämätön osoitus yläluokkaan kuulumisesta.²⁴¹

Koululaitoksen saama kritiikki ylikuormituksesta kuitenkin ilmentää huolta lasten jaksamisesta ja hyvinvoinnista. Siinä ilmenee käsitys, että lapsia tulisi kohdella kehitystasoaan vastaavasti eli opettaa heille vain sellaisia asioita, jotka kiinnostavat heitä ja jotka he kykenevät omaksumaan helposti. Kirjoittajat siis kokevat tarpeelliseksi suojella lapsia porvariskulttuuriin kuuluvilta vaatimuksilta ankarasta työmoraalista ja tuottavuudesta. Tämä ilmenee sekä huolella lasten kuormittumisesta koululaitoksessa että leikin tärkeyden korostamisessa. Leikkiä ja työntekoa koskevista esityksistä voidaan päätellä, että lasten katsotaan eroavan aikuisista siinä määrin, että heidän kohtelunsakin tulisi erota huomattavasti aikuisten kohtelusta. Tätä voidaan pitää teosten keskeisimpänä sanomana lasten ja heidän kasvatuksensa suhteen.

²³⁶ Klinge 1994, 167–169, 180; Heywood 2007, 251, 260; Rollet 2001, 162, 171; Crubellier 1979, 144, 153–154, 379.

²³⁷ Crubellier 1979, 144.

²³⁸ Crubellier 1979, 144–157, 257; Heywood 2007, 239–246; Pollock 2002, XVIII–XIX.

²³⁹ Dupanloup 1899 (1869), 370, 381; Legouvé S.a. (1887), 155–156; Grimard 1889, 300–301, 306, 320.

²⁴⁰ Dupanloup 1899 (1869), 373, 390; Grimard 1889, 300.

²⁴¹ Crubellier 1974, 105, 110–111; Klinge 1994, 182.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustulokseni vahvistavat käsitystä 1800-luvusta vuosisatana, jolloin lapsuuteen liittyvät teemat olivat intensiivisen pohdinnan aiheena. Lähdeaineistosta nousee esiin kaksi erilaista näkökulmaa lapsiin ja heidän kasvatukseensa. Yhteistä näille lähestymistavoille on käsitys, että lapset ilmentävät ihmisen luonnollista olotilaa. Toisin sanoen lasten katsotaan edustavan sitä, millainen ihminen on ennen sosiaalistumista eli yhteiskunnan jäseneksi kasvamista. Mielenpitoet jakautuvat kuitenkin sen suhteen, nähdäänkö tämä lasten edustama olotila toivottavana eli säilyttämisen arvoisena vai epätoivottavana eli sellaisena, josta tulee pyrkiä pois.

Jälkimmäistä lähestymistapaa edustavat Dupanloup, Grimard ja Legouvé. He katsovat lasten ominaispiirteiden ilmentävän paheellisuutta, sillä he eivät näe lasta eli ihmistä luontaisesti kykenevänä toimimaan moraalisesti. Hyveellinen käytös esiintyy heidän teoksissaan opittuna ominaisuutena, joka liitetään aikuisiin ja yhteiskuntaan. Dupanloupin ajattelussa hyveellisyys samaistuu kristinuskoon, kun taas Grimard liittää sen moderniin länsimaiseen sivilisaatioon laajemmin. Lasten esittäminen paheellisina johtaa moraalisesti ylivoimaisten aikuisten tarpeeseen ja oikeutukseen ohjata, valvoa ja suojella lapsia. Lapsuus esiintyy ennen kaikkea ikäkauteen, jossa keskeistä on muovata ja valmistella epätäydellinen lapsi siirtymään tärkeämpään ikäkauteen eli aikuisuuteen. Tässä katsantotavassa lapsuudessa ei nähdä itseisarvoa ja lapsenmielisyyden säilyttäminen tai lapsuuden kaipuu eivät esiinny. Lasten esittäminen aikuisille alisteisena ihmisryhmänä näkyy kasvatuksen suurena painoarvona ja autoritäärisen kasvatustavan puolustamisena.

Päinvastaista näkökulmaa edustavat Hugo ja Droz. Heidän teoksissaan lasten ominaispiirteiden katsotaan edustavan hyveellisuutta, mistä johtuen lapsuus näyttäytyy ihailtavana olotilana ja lapsenmielisyys vaalimisen arvoisena ominaisuutena. Lapsen eli ihmisen katsotaan olevan luontaisesti kykenevä moraaliseen toimintaan. Paheellisuus esiintyy opittuna ominaisuutena, joka samaistetaan aikuisten yhteiskuntaan. Koska lapset eivät vielä ole kasvaneet osaksi yhteiskuntaa, heidän katsotaan säästyneen aikuisten turmelevalta vaikutukselta. Positiivinen käsitys lasten ominaispiirteistä johtaa siihen, ettei aikuisten ohjausta, valvontaa ja suojelua koeta samassa määrin välttämättömäksi kuin edellisessä lähestymistavassa. Lastenkasvatuksessa luottamus lasten omaan kyvykkyyteen ilmenee lasten autonomiaa puoltavina kannanottoina. Lapsuutta ei esitetä pelkkänä aikuiseksi kasvamisenä vaan itsessään arvokkaana elämän kultakautena, jota aikuisuudessa muistellaan kaivaten.

Nämä ristiriitaiset representaatiot lapsuudesta heijastelevat erilaisia käsityksiä ihmisestä ja yhteiskunnasta. Tämä herättää kysymyksen kirjoittajien motiiveista tällaisten representaatioiden luomisessa. Lasten paheellisuuden korostajat työskentelivät itse lastenkasvatuksen parissa opettajina. Lasten esittäminen aikuisten ohjauksen ja muokkauksen tarpeessa olevina epätäydellisinä olentoina korostaa luontevasti kasvattajan roolin tärkeyttä ja oikeutusta. Dupanloupin osalta paheiden samaistaminen kristillisiin synteihin perustelee myös katolisen kirkon oikeutusta toimia lastenkasvatuksen auktorina. Ihmisen synnynnäisen olotilan esittäminen puutteellisena ja epätoivottavana puoltaa myös näkemystä sivistyneen yhteiskunnan eli modernin länsimaisen sivilisaation arvosta ja ylivoimaisuudesta. Grimard esittää lasten tarvitsevan aikuisen voimakasta ohjausta, mistä johtuen lasten vertaaminen primitiivisiin kansoihin luo miellelyhtymän eurooppalaisista ikään kuin alistamiensa kansojen hyväntahtoisina vanhempina, joiden ohjaus on näille lapsenomaisille kansoille välttämätöntä ja oikeutettua.

Lasten hyveellisyyden korostamisessa puolestaan saattaa olla osaltaan kyse jonkinlaisesta yhteiskuntakritiikistä. Lasten esittäminen viattomina, vastakohtana turmeltuneille aikuisille nimittäin vihjaa, että paheellisuus johtuu yhteiskunnan turmeltuneisuudesta. Etenkin Hugon runouden lapsihahmot, kuten ”Melancholia”-runon tehtaassa työskentelevät tyttörukat, saattavat olla keino kritisoida yhteiskunnallisia epäkohtia, kuten teollistumisen varjopuolia. Kirjoittajien lapsikäsitusten mustavalkoisuus ja keskinäinen ristiriitaisuus vahvistavat teoriaa siitä, että kirjoittajilla on ideologisia motiiveja esittää lapset tietynlaisina. Täten esitykset lapsista eivät kerro niinkään 1800-luvun ranskalaisista lapsista kuin kirjoittajien omista mielikuvista ja fantasioista siitä, millaisia he toivoisivat lasten olevan.

Vaikka lapsuudesta luodaan lähdeaineistossa hyvin erilaisia representaatioita, niistä löytyy myös joitakin merkittäviä yhteneväisyyksiä. Rakastavan ydinperheen ideaali näyttäytyy kaikissa teoksissa. Lapset nostetaan perheen keskiöön ja lastenhoito sekä -kasvatus esitetään ensisijaisesti vanhempien tehtävänä, johon heidän tulisi panostaa huomattavasti. Vanhempia kehoitetaan syventämään suhdetta lapsiinsa ja ankaruuden ja etäisyyden sijaan porvarilliset perhesuhteet kehoitetaan perustamaan hellyydelle ja kiintymykselle. Lasten elämä keskittyy porvarillisessa perheideaalissa kodin ja vanhempien luomaan turvalliseen kasvu-ympäristöön.

Toinen teoksissa toistuva teema on huoli lasten hyvinvoinnista ja ajatus lasten erityiskohtelusta. Kehotus lasten fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin vaalimisesta ilmenee muun muassa ruumiillisten rangaistusten tuomitsemisessa sekä lapsityön ja koululaitoksen kuormittavuuden kritisoimisessa. Lapsuuteen liittyvä huolettomuuden ja velvollisuuksista vapautumisen aspekti näkyy lisäksi leikin

tärkeyden korostamisessa. Myös yhteiskunnallisilla tahoilla nähdään vaihtelevin painoituksin vastuu lasten hyvinvoinnista huolehtimisessa.

Erilaiset mielipiteet siitä, kenellä on oikeus osallistua seuraavan sukupolven muovaamiseen, heijastelevat näkemyksiä siitä, mihin suuntaan yhteiskuntaa halutaan kehittää. 1800-luvun Ranskan yhteiskunnallinen kehitys onkin keskeisessä asemassa lapsuuteen liittyvien käsitysten tulkinnassa. Katolisen kirkon lastenkasvatusta koskevan auktoriteetin kyseenalaistaminen *Ancien régime*n aikaisena taantumuksellisena jäänteenä on nähtävä osana porvarillisen yhteiskunnan vähittäistä muodostumista. Kirkon poliittiset liittolaisuudet monarkian, staattisen säätyjärjestelmän ja ylipäätään yhteiskunnallisen pysäytyneisyyden ylläpitämiseksi eivät edistäneet porvariston tavoitetta liberaalista ja dynaamisesta luokkayhteiskunnasta. Siinä missä kirkko kuvataan yleisesti ottaen esteeksi edistykselle, esiintyvät kansallisvaltio ja moderni tiede uusina auktoireina lasten elämässä. Lastenkasvatuksen perustaminen järkeen ja tuoreeseen tieteelliseen tietoon sopii paremmin porvarilliseen eetokseen edistyksestä ja kehityksestä kuin staattisuutta ja perittyjä käsityksiä edustava kirkko. Lastenkasvatusta tarkastellaan myös nationalistisesta näkökulmasta esittämällä, että isänmaan menestyksen turvaamiseksi valtiiovallan on otettava vastuu seuraavan sukupolven hyvinvoinnista.

Sekularismin, modernismin ja nationalismin lisäksi teollistumisen ja kaupungistumisen vaikutukset ilmenevät laajasti lapsuutta koskevissa käsityksissä. Ajatus vanhempien ja muutaman lapsen muodostamasta rakastavasta ydinperheestä heijastelee lasten asemassa tapahtunutta muutosta tuottavista jäsenistä kuluttajiksi, mikä puolestaan liittyy teollistumisen ja kaupungistumisen myötä työn luonteesta tapahtuneisiin muutoksiin. Lasten muuttuminen menoeräksi vaikutti lapsiluvun alenemiseen, mikä puolestaan lisäsi yksilöllisen hoivan ja kiintymyksen mahdollisuutta. Myös pyrkimys rajata lasten elinympäristö kodin yksityiseen piiriin heijastelee kaupunkiympäristön uusia haasteita ja kaupungistumisen mukanaan tuomaa yksityisen ja julkisen tilan rajanvetoa.

Samoin staattisen sääty-yhteiskunnan vähittäinen muuttuminen dynaamiseksi luokkayhteiskunnaksi näkyy käsityksissä lastenkasvatuksesta. Jo painotus kasvatuksen tärkeydestä kiellii siitä, että seuraava sukupolvi nähdään tärkeänä perheen sosiaalisen aseman ja sen nostamisen turvaajana. Myös koulutuksen painoarvo heijastelee porvarillista käsitystä yksilön aseman perustumisesta syntyperän sijaan henkilökohtaisiin kykyihin ja ansioihin. Porvarillinen aatemaailma ilmenee myös teosten poikakeskeisyydessä. Porvarillinen käsitys sukupuolten työnjaosta antoi johtoaseman niin perheen kuin yhteiskunnankin osalta miehelle, mikä korostaa poikien kasvatuksen tärkeyttä.

1800-luvun lapsuuskäsityksiä pohdittaessa on otettava kyseisen vuosisadan suurten kehityskulkujen lisäksi huomioon myös edellisten vuosisatojen perintö. Kristinuskon ja etenkin sen puritaanisen

suuntauksen vaikutus näkyy voimakkaissa käsityksissä lapsista paheellisina ja muokkauksen tarpeessa olevina olentoina. Valistuksen ja romantiikan positiivisempi ihmiskäsitys puolestaan ilmenee lasten hyveellisyyden korostamisessa ja autoritääristen kasvatusmetodien kritisoimisessa. 1600- ja 1700-lukujen ristiriitainen perintö selittää osaltaan 1800-luvun lapsikäsitteiden ristiriitaisuutta, kuten samanaikaista paheellisuuden ja hyveellisyyden peräänkuuluttamista. Toki 1800-luvun ajattelijat ovat tehneet oman aikansa lähtökohdista käsin valintoja siitä, kumpaa perinnettä he haluavat vahvistaa eli kumpi näkökulma sopii paremmin heidän omiin tarkoituksiinsa.

Tähän loppuun on mielekästä pohtia, kuinka yleistäviä johtopäätöksiä lähdeaineistosta voidaan tehdä 1800-luvun ranskalaisten käsityksistä lapsuudesta. Vastaavatko teoksissa esitetyt näkemykset ranskalaisten suuren enemmistön käsityksiä? Konkretisoituivatko käsitykset lasten elämässä ja kohtelussa? Näihin tärkeisiin kysymyksiin ei ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia, mutta argumentteja voidaan esittää sekä kyllä- että ei-vastausten puolesta. Lähdeaineiston muodostavat teokset lukeutuvat oman aikansa eniten huomiota saaneeseen, lapsia käsittelevään kirjallisuuteen. Teoksilla oli täten vaikutusvaltainen asema aihepiirin saralla. Mutta kuinka moni niitä luki? Ja kuinka moni lukijoista pani lukemansa täytäntöön lastensa kasvatuksessa? Näihin kysymyksiin lähdeaineisto ei tarjoa vastauksia. Lisäksi lähdeaineisto edustaa porvarillista ja miehistä näkökulmaa, minkä lisäksi kasvatusta käsittelevä aineisto painottuu 1800-luvun jälkipuoleen ja ilmentää ennen kaikkea kolmannen tasavallan aikaista liberaalia porvarisyhteiskuntaa. Tästä johtuen hedelmällinen jatkotutkimusaihe voisi olla pyrkimys selvittää, missä määrin nämä käsitykset vastaavat muiden yhteiskuntaluokkien, naisten ja vuosisadan alkupuolen näkemyksiä aiheen saralla.

Kaikkein mielekkäin jatkotutkimusaihe olisi kuitenkin yritys ottaa selvää, miten aikuisten käsitykset lapsuudesta konkretisoituivat lasten elämässä ja kohtelussa. Kysymys on vaikea, sillä menneisyyden lapset ovat jättäneet jälkeensä hyvin vähän aineistoa. Toki monet 1800-luvulla eläneet ranskalaiset ovat kirjoittaneet aikuisina lapsuudestaan esimerkiksi omaelämäkertoissa, mutta näissäkin lähteissä lapsuutta tarkastellaan aikuisten näkökulmasta. Aikuisten suhtautuminen lapseen ei kuitenkaan ole triviaalia, sillä lapset ovat ihmisryhmänä hyvin riippuvaisessa ja alisteisessa asemassa aikuisille. Täten aikuisten käsitykset lapsista asettavat lasten elämälle tietynlaiset raamit. Kaunokirjallisesta ja normatiivisestakin kirjallisuudesta voidaan päätellä jotakin lasten kohtelun todellisuudesta. Esimerkiksi ruumiillisten rangaistusten ja lapsityön paheksuminen viittaa siihen, että niiden käyttö oli olemassa oleva ilmiö, joka koettiin ongelmaksi. Paremmassa lähdeaineistossa lapsuuden historian tutkimus joutuu tyytymään pitkälti aikuisten tuottamaan materiaaliin. Mutta koska itse tutkimusaihe – lapsuuden historia – on tärkeä, tutkimuksen tekeminen on mielekästä myös tämän tutkielman edustamasta näkökulmasta.

KIRJALLISUUSLUETTELO

ALKUPERÄISLÄHTEET

Andrieu, Jules. *Bibliographie générale de l'Agenais et des parties du Condomois et du Bazadais*. Genève: Slatkine Reprints, 1886.

Grimard, Edouard. *L'enfant: son passé, son avenir*. Paris: Hetzel, 1889.

Hugo, Victor. *Les Contemplations I-II*. Paris: Hachette, 1858 (1856).

Hugo, Victor. *Les Feuilles d'Automne*. Paris: Hetzel, S.a. (1831).

Hugo, Victor. *Odes et Ballades*. Paris: Hetzel, S.a. (1828).

Hugo, Victor. *Oeuvres Complètes. Actes et paroles I. Avant l'exil*. Paris: Hetzel, 1882 (1841-1851).

Hugo, Victor. *Les Rayons et les Ombres*. Paris: Hetzel, S.a. (1840).

Hugo, Victor. *Les Voix Intérieures*. Teoksessa *Oeuvres Complètes. Poésie III. Les Chants du Crépuscule; Les Voix Intérieures; Les Rayons et les Ombres*. Paris: Hetzel, 1880.

Legouvé, Ernest. *Les Pères et les Enfants au XIXe siècle*. Paris: Hetzel, S.a. (1887).

Droz, Gustave. *Monsieur, Madame et Bébé*. Paris: Victor Havard, Libraire-Editeur, 1882 (1866).

Dupanloup, Félix. *L'Enfant*. Paris: Ancienne Maison ch. Douniol, 1899 (1869).

Larousse, Pierre. *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle. T. 8 F-G*. Paris: Administration du grand dictionnaire universel, 1872.

Larousse, Pierre. *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle. T. 10 L-MEMN*. Paris: Administration du grand dictionnaire universel, 1873.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ariès, Philippe. *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. Paris: Éditions du Seuil, 1973 (1960).

Bardet, Jean-Pierre & Dupâquier, Jacques. "Contraception: les Français les premiers, mais pourquoi?" *Communications*, 44, no. 1 (1986): 3–33.

Benedict, Ruth. "Continuities and Discontinuities in Cultural Conditioning." Teoksessa *Childhood in Contemporary Cultures*, toimittaneet Margaret Mead ja Martha Wolfenstein, 21–30. Chigago: University of Chigago Press, 1956 (1955).

Bethlenfalvay, Marina. *Les visages de l'enfant dans la littérature française du XIXe siècle. Esquisse d'une typologie*. Genève: Librairie Droz S.A., 1979.

Bowler, Peter J. *Evolution. The History of an Idea*. Berkeley: University of California Press, 1989 (1984).

Brown, Marilyn R. "Introduction: Baudelaire Between Rousseau and Freud." Teoksessa *Picturing Children. Constructions of Childhood between Rousseau and Freud*, toimittanut Marilyn R. Brown, 1–26. Farnham: Ashgate, 2002.

Burrow, J.W. *The Crisis of Reason. European Thought, 1848–1914*. New Haven: Yale University Press, 2000.

Cholvy, Gérard & Hilaire, Yves-Marie. *Histoire religieuse de la France contemporaine 1800/1880*. Toulouse: Editions Privat, 1985.

Cholvy, Gérard & Hilaire, Yves-Marie. *Histoire religieuse de la France contemporaine 1880/1930*. Toulouse, Editions Privat, 1986.

Chrisholm, Hugh (toim.) *Encyclopaedia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences, Literature and General Information*. Vol. 8. Cambridge: Cambridge University Press, 1911.

Clark, Linda. "France." Teoksessa *Children in Historical and Comparative Perspective. An International Handbook and Research Guide*, toimittaneet Joseph M. Hawes ja N. Ray Hiner, 277–304. New York: Greenwood Press, 1991.

Cox, Roger. *Shaping Childhood. Themes of Uncertainty in the History of Adult-Child Relationships*. London: Routledge, 1996.

Cross, F. L. & Livingstone, Elizabeth A. *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. Oxford: Oxford University Press, 2005 (1957).

Crubellier, Maurice. *Histoire culturelle de la France XIXe-XXe siècle*. Paris: Armand Colin, 1974.

Crubellier, Maurice. *L'enfance et la jeunesse dans la société française, 1800-1950*. Paris: Armand Colin, 1979.

- Cunningham, Hugh. *Children and Childhood in Western Society since 1500*. New York: Routledge, 2014 (1995).
- Dekker, Jeroen J.H. & Kruithof, Bernard & Simon, Frank & Vanobbergen, Bruno. "Discoveries of childhood in history: an introduction." *Paedagogica Historica*, 48, no. 1 (2012): 1–9.
- Elias, Norbert. *Über den Prozess der Zivilisation. Soziogenetische und Psychogenetische Untersuchungen. Wandlungen des Verhaltens in den Weltlichen Oberschichten des Abendlandes*. Basel: Verlag Haus zum Falken, 1939.
- Fabre, R. "Les protestants." Teoksessa *Histoire religieuse de la France contemporaine 1880/1930*, toimittaneet Gérard Cholvy ja Yves-Marie Hilaire, 36–50. Toulouse, Editions Privat, 1986.
- Farley, John. "The Initial Reactions of French Biologists to Darwin's 'Origin of Species'." *Journal of the History of Biology*, 7, no. 2 (1974): 275–300.
- Frijhoff, Willem. "Historian's discovery of childhood." *Paedagogica Historica*, 48, no. 1 (2012): 11–29.
- Harvey, Paul & Heseltine, J. E. *The Oxford Companion to French Literature*. London: Oxford University Press, 1959.
- Hawes, Joseph M. & Hiner, N. Ray "Standing on Common Ground: Reflections on the History of Children and Childhood." Teoksessa *Children in Historical and Comparative Perspective. An International Handbook and Research Guide*, toimittaneet Joseph M. Hawes ja N. Ray Hiner, 1–9. New York: Greenwood Press, 1991.
- Heywood, Colin. *Childhood in Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Heywood, Colin. *Growing Up in France. From the Ancien Régime to the Third Republic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- James, Allison & Jenks, Chris & Prout, Alan. *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press, 1998.
- Kincaid, James R. *Child-Loving. The Erotic Child and Victorian Culture*. New York / London: Routledge, 1992.
- Klinge, Matti. *Porvariston nousu*. Helsinki: Otava, 1994.
- Lacretelle, Jacques de. *Victor Hugo*. Paris: Hachette, 1967.

- Lauerma, Matti. "Ihmisen suhde luontoon valistuksen ja romantiikan kautena." Teoksessa *Ihminen ja luonto*, toimittanut Auvo Kostianen, 147–165. Turku: Turun yliopiston historian laitosa, 1983.
- Marcilhacy, Christianne. *Le diocèse d'Orléans sous l'épiscopat de Mgr Dupanloup (1849-1878). Sociologie religieuse et mentalités collectives*. Paris: Plon, 1962.
- Marshall, Sherrin. "Childhood in Early Modern Europe." Teoksessa *Children in Historical and Comparative Perspective. An International Handbook and Research Guide*, toimittaneet Joseph M. Hawes ja N. Ray Hiner, 53–70. New York: Greenwood Press, 1991.
- Marthaler, Berard L. (toim.) *The New Catholic Encyclopedia*. Detroit: Thompson/Gale Group, 2003.
- Maurois, André. *Victor Hugo*. Paris: Hachette, 1965.
- Mead, Margaret. "Theoretical Setting." Teoksessa *Childhood in Contemporary Cultures*, toimittaneet Margaret Mead ja Martha Wolfenstein, 3–20. Chicago: University of Chicago Press, 1956 (1955).
- Moses, Claire Goldberg. *French Feminism in the Nineteenth Century*. Albany: State University of New York Press, 1984.
- Offen, Karen. "Ernest Legouvé and the Doctrine of 'Equality in Difference' for Women: A Case Study of Male Feminism in Nineteenth-Century France Thought." *Journal of Modern History*, 58, no. 2 (1986): 452–484.
- Pollock, Linda A. "Foreword." Teoksessa *Picturing Children. Constructions of Childhood between Rousseau and Freud*, toimittanut Marilyn R. Brown, XV–XIX. Farnham: Ashgate, 2002.
- Pollock, Linda A. *Forgotten Children: Parent-child Relations from 1500 to 1900*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Rollet, Catherine. *Les Enfants au XIXe siècle*. Paris: Hachette Littératures, 2001.
- Safra, Jacob E. & Yeshua, Ilan. *The New Encyclopaedia Britannica*. Vol. 4. Chicago: Encyclopaedia Britannica Inc., 2002.
- Salmi, Hannu. *Vuosisadan lapset. 1800-luvun kulttuurihistoria*. Turku: Painosalama, 2002.
- Seigel, Jerrold. *Modernity and Bourgeois Life. Society, Politics, and Culture in England, France and Germany since 1750*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.